

Teološka narav monaštva prema nekim vidovima teologije H. U. von Balthasara

Franjić, Goran

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:454141>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

**TEOLOŠKA NARAV MONAŠTVA PREMA NEKIM
VIDOVIMA TEOLOGIJE H. U. VON BALTHASARA**

Diplomski rad

Mentor: Doc. dr. sc. Boris Vulić

Student: Goran Franjić

Đakovo, 2018.

SADRŽAJ

Sažetak.....	1
Summary.....	2
Uvod.....	3
1. OSOLONAC MONAŠTVA: PASHALNI MISTERIJ – KENOSIS KRISTOLOGIJA.....	8
1.1. Dramatičnost egzistencije.....	8
1.1.1. Krist i humanum.....	9
1.1.2. Kristov dramski lik.....	10
1.2. Drama soteriologije.....	11
1.2.1. Teologija prihvaćanja i <i>commercium</i>	12
1.2.2. Zakon solidarnosti.....	13
1.3. Kenoza u perspektivi teologije prihvaćanja.....	14
1.3.1. Božja <i>apatheia</i>	14
1.3.2. Teopashizam.....	16
1.3.3. Trinitarna dimenzija kenoze.....	17
1.3.3.1. Prva kenoza.....	18
1.3.3.2. Duh kao princip jedinstva.....	19
1.3.3.3. Prostor samoprijegora u Trojstvu – Božanska sloboda.....	19
1.3.3.4. Trinitarni vid Teodrame.....	20
1.3.4. Koncept odvijeka zaklanog Jaganjaca.....	21
1.4. Usmjerenost utjelovljenja prema mucu.....	22
1.4.1. Smrtnost ljudske naravi.....	23
1.4.2. Odnos utjelovljenja i smrti.....	24
1.5. Križ otkupiteljske smrti.....	24
1.6. Solidarna netrijumfalnost Velike subote.....	27
1.6.1. Postavljanje problematike.....	27
1.6.2. Specifičnost Isusa Krista u stanju smrti.....	28
1.6.3. Soteriološki moment.....	30
2. TEOLOŠKA NARAV MONAŠTVA.....	32
2.1. Velikosubotnja smještenost monaštva.....	32
2.1.1. Stav indiferencije.....	35
2.1.2. Kontemplativna egzistencija.....	36
2.1.2.1. Odnos kontemplativne i aktivne crkvene forme.....	36
2.1.2.2. Kristološki opredmećena kontemplacija.....	39

2.1.3. Objektivna egzistencija Regule	40
2.1.3.1. Suženje egzistencije kroz Regulu	42
2.2. <i>Forma crucis</i>	43
2.2.1. Živuća smrt u Bogu	45
2.2.2. Sutrpjenje s Kristom	45
2.2.3. Kristologija askeze	47
2.3. Antropološki laboratorij pustinje	49
2.4. <i>Solus cum solo</i>	51
2.4.1. Katolizacija ljubavi	52
2.5. Utjelovljeno monaštvo	54
2.6. Anticipacija vječnosti	55
2.6.1. Mariologija monaštva	56
2.7. Teološki kredibilitet monaštva	57
3. EKLEZIJALNO POSLANJE I TEOLOŠKO-FILOZOFSKE POSLJEDICE MONAŠTVA	59
3.1. Eklezijalni položaj <i>vita eremitica</i>	59
3.1.1. Helenističko vrednovanje kontemplacije i akcije	59
3.1.2. Kršćanska doktrina o kontemplaciji	60
3.2. Kristološko-trinitarni aspekt kontemplacije i akcije	61
3.2.1. Pashalni ritam kontemplacije	62
3.2.2. <i>Stabat Mater</i>	63
3.3. Monaštvo kao eklezijalno poslanje	64
3.4. Apostolat i otajstvena plodnost <i>vita eremitica</i>	66
3.5. Teološko-filozofske posljedice monaštva	68
3.5.1. Protuinkarnacionizam	69
3.5.2. Filozofija kao <i>theoria</i> i kultivacija svijeta	70
Zaključak	73
Literatura	78

Sažetak*TEOLOŠKA NARAV MONAŠTVA PREMA NEKIM VIDOVIMA TEOLOGIJE**H. U. VON BALTHASARA*

Definicija monaškog života opisana kao solus cum solo predstavlja esencijalni sažetak kontemplativnog poslanja: sudjelovanje u Kristovim predstavničkim patnjama za otkupljenje svijeta ukoliko se monaška samoća (solus) oslanja na Sinovljevu napuštenost na križu (solo) te tako izražava monaško udioništvo u žrtvi križa. U tom kontekstu, teološka narav monaštva potrebuje uvid u Božju otkupiteljsku kenozu što tvori prikladan temelj u shvaćanju kontemplativnog poslanja. Istovremeno, suzajedničarstvo križa i velikosubotnja smještenost monaštva pružaju dublji uvid u monaštvo kao eklezijalno poslanje. Balthasarovo promišljanje pashalnog otajstva i dramatične soteriologije pruža čvrst temelj u promišljanju teološke naravi monaštva.

Ključne riječi: monaštvo, kontemplacija, kristologija, kenosis, Velika subota, Hans Urs von Balthasar.

Summary

THEOLOGICAL NATURE OF MONASTICISM ACCORDING TO SOME ASPECTS OF H. U. VON BALTHASAR'S THEOLOGY

Definition of eremitic life described as solus cum solo represents the essence summary of contemplative calling: participation in representative sufferings of Christ for the redemption of the world insofar as monastic solitude (solus) leans on Son's forsakness on the Cross (solo), and in doing so, it expresses monastic discipleship of the Cross. In that context, theological nature of monasticism requires insight in God's redemptive kenosis wich constitutes adequaute theological foundation in understanding of contemplative calling. Simultaneously, discipleship of the Cross and positioning of monasticism in the area of Holy Saturday provides deeper insight of monastic life as an ecclesial mission. Balthasar's reflection of paschal mystery and dramatic soteriology provides us with solid foundation in reflection of theological nature of monasticism.

Key words: monasticism, contemplation, christology, kenosis, Holy Saturday, Hans Urs von Balthasar.

UVOD

U pismu Petra Časnog (1902.-1156.), opata iz Clunyja, upućenog pustinjaku Gilbertu, pustinjačka ćelija predstavljena je kao Kristova „zatvorena grobnica“¹, uz zaključak: „U ovoj grobnici, dok živiš, tvoj je život skriven s Kristom u Bogu, kako bi se nakon smrti tijela, u uskrsnuću tijela i duha s Kristom pojavio tvoj život, te se i ti s njim pojaviš u slavi.“² U Petrovoj naznaci pustinjačkog prebivanja u ćeliji kao Kristovoj grobnici, sadržana je tematika našeg promišljanja. Prema tome, okosnicu ovog rada, tj. pokušaja iznalaženja teološke naravi monaštva, predstavlja odnos između Pashalnog otajstva i pustinjaštva, preciznije: odnos dviju samoća pri čemu samoća križa i Velike subote biva nutarnja smislenost samotničke egzistencije monaštva ukoliko se intenzitet nasljedovanja Isusa Krista definira prema udioništvu u otkupiteljskom događaju križa, događaju obilježenog osamljenošću, odnosno bogonapuštenošću. Smislenost naznačene misaone konstrukcije pokušat ćemo što jasnije poduprijeti teološkim uvidima jedne od ključnih teoloških figura 20.st., švicarskog katoličkog teologa, Hansa Ursa von Balthasara (1905.-1988.), poglavito Balthasarovim promišljanjem o Pashalnom otajstvu.

Primarno razmatranje prvoga poglavlja promišlja antropološku egzistenciju kao egzistenciju koja uključuje dramatičnost, kako bismo, nadalje, mogli promisliti odnos između Krista i humanuma kao krajnje ozbiljan, ali i ljubeći odnos koji potvrđuje Božju zauzetost za ljudsko biće. Taj odnos potvrđuje i daljnje razmatranje Kristovog dramskog lika.

Daljnja tematika iznosi na vidjelo dramu soteriološkog zahvata pri čemu se očituje Božja realna uključenost u antropološku egzistenciju ukoliko sama antropologija biva obilježena dramatičnošću. Navedena tema razvija se kroz Balthasarovo ukazivanje na teologiju prihvaćanja i Kristov zastupnički položaj koji se očituje kroz razmjenu – *commercium*. Na sličnom tragu iznosimo i zakon solidarnosti kao aproksimaciju Pashalnog otajstva, a što svoje očitovanje pronalazi u utjelovljenju i mucu Sina Božjega.

Kenoza u perspektivi teologije prihvaćanja predstavlja soteriološku sastavnicu. Na tom tragu nastojimo pružiti uvid u Božju apatiju, odnosno teopashizam kao dvije marginalne

¹ PETRI VENERABILIS, *Epistolarum libri sex*, u: J. P. MIGNE (ur.), *Patrologiae cursus completus. Patrologiae tomus CLXXXIX. Petrus Venerabilis. Abbas Cluniacensis nonus*, Paris, 1854., str. 62.-175., ovdje str. 100.

² *Isto.*

točke između kojih je potrebno promišljati soteriološku kenozu bez apsolutiziranja oba vida. Nadalje, tema o trinitarnoj dimenziji kenoze pokazuje se neizostavnim momentom u razrješavanju zamršenosti odnosa između Božje trpnosti i netrpnosti. U tom kontekstu promišljamo Balthasarovo ukazivanje na prvu ili unutarbožansku kenozu u kojoj se Otac izručuje Sinu, što ukazuje na imanentno razdvajanje kao uvjet ekonomskog razdvajanja Oca i Sina. Nakon toga slijedi prikaz pneumatološkog uvida u kojem se Duh pokazuje kao princip jedinstva Oca i Sina tokom muke i smrti. Tim prikazom prilazimo i promišljanju Božja slobode koja razrješuje napetost između Božjih svojstava trpnosti i netrpnosti, odnosno promišljanju slobode koja izbjegava Božju neosjetljivost ali i mišljenje Božjeg bitka kao bitka bitno obilježenog kenozom; ukoliko je sloboda mišljena u trinitarnom kontekstu pri čemu se uviđa opstojnost prostora samoprijedora u Trojstvu. U konačnom razmatranju trinitarne dimenzije kenoze nastojimo ukazati na trinitarni vid Teodrame koji ukazuje na način soteriološke uključenosti čitava Trojstva, te Balthasarovo naglašavanje koncepta odvijeka zaklanog Jaganjaca pod vidom vertikalnog nauka o mucu, tj. trajnost Kristovog poslanja koje je prisutno i prije utjelovljenja.

Nakon teme o kenozu u teologiji prihvaćanja promišljamo usmjerenost utjelovljenja prema mucu, tj. horizontalni nauk o Kristovoj smrti u kojem otajstvo utjelovljenja pokazuje usmjerenost prema otajstvu Velikog petka. U tom vidu iznosimo i temu smrtnosti ljudske naravi u kenotičkom prihvatu Sina Božjega. Na tom tragu razmatramo i vezu smrti i grijeha, te Krista kao antropološkog obnovitelja koji otklanja grijeh što se pokazuje kao svojevrsna potvrda usmjerenosti utjelovljenja prema otajstvu Velikog petka.

Nakon prikaza svrhovitog usmjerenja utjelovljenja prema mucu pružamo uvid u otajstvo križa, odnosno Kristove smrti u otkupiteljskom svojstvu pri čemu nastojimo ukazati upravo na soteriološki zahvat Velikog petka.

Konačna tematika prvoga poglavlja prikazuje Balthasarovo inzistiranje na netrijumfalnosti Velike subote. Na tom tragu nastojimo postaviti problematiku pod vidom odnosa trijumfalnog i netrijumfalnog stava Kristova stanja tokom velikosubotnjeg otajstva, a zatim ukazati na specifičnost Kristovog stanja u smrti koje se ne postavlja destruktivno prema kristologiji. Zaključna misao ostavljena je promišljanju soteriološkog očitovanja Velike subote.

Drugo poglavlje ima u vidu monašku egzistenciju kao egzistenciju nasljedovanja Isusa Krista, što nastojimo sagledati uzimajući u obzir kenotičko očitovanje, ovoga puta u obrnutom smjeru: Velika subota, Veliki petak i utjelovljenje.

Promišljanje o velikosubotnoj smještenosti monaštva polazi od Balthasarovog uvida u kojem se Velika subota postavlja kao zavičaj redovničkog života. Tome u prilog dolazi i promišljanje u kojem promatramo poveznicu između Kristove grobnice i monaške ćelije koju nam donosi Petar Damiani, te kartuzijansko inzistiranje na životu u ćeliji. Nastojeći potvrditi velikosubotnji kontekst monaštva iznijeti ćemo i elemente liturgije Velike subote poput zatišja i sabranosti, te ukazati na njihovo očitovanje u monaškoj egzistenciji.

Na spomenutom tragu promišljamo i stav indiferencije kao otklon od subjektivne nametljivosti u svrhu ostvarenja Božjeg poslanja što je na neki način prijevod pasivnog stanja Isusa Krista u kojem ispunja Očev nalog otkupljenja svijeta.

Daljnje razmišljanje vodi nas razmatranju kontemplativne egzistencije kao egzistencije koja u kontemplativnom činu biva opredmećena Isusom Kristom, te na taj način ne apsolutizira apofatičnu teologiju, odnosno ukazuje na realnost kršćanske mistike te istovremeno očituje i monašku zauzetost za svijet ukoliko je Krist kao teodramatski lik uključen u dramatičnost ljudskog postojanja.

Zaključno promišljanje o velikosubotnoj smještenosti monaštva nastoji ukazati na određenu objektivnost kojom se određuje kontemplativna opstojnost pod vidom Regule u smislu određene ljubeće pasivnosti, odnosno pomirenja između subjektivnosti monaha i objektivnosti Regule koja ne izražava spokojnost već spremnost poradi ispunjenja naloženog poslanja.

Nespokojna spremnost monaštva očituje se u monaškom određenju otajstvom križa, što predstavlja razlog razmatranju odnosa između Kristovog aktivnog i subjektivnog trpljenja u događaju Velikog petka što tvori polazište monaškog programa umiranja s Kristom kojeg promišljamo u tematici pod nazivom *Forma crucis*. Ta tematika razvija se kroz uvid u živuću smrt unutar Trojstva pod vidom žrtve za spas svijeta, što nadalje tvori i smislenost monaškog sutrpljenja s Kristom, te istovremeno otvara put promišljanju o odnosu askeze i kenoze pri čemu se kenoza postavlja kao polazište monaške askeze, odnosno askeza izražava sebe-odreknuće i suobličavanje Kristu ukoliko je Kristova askeza očitovanje preuzimanja sveukupne ljudske naravi.

Kenoza Sina Božjega koja izražava uključenost u dramu ljudske egzistencije ne dopušta monaštvu izuzeće iz općeg ljudskog stanja (odsutnost tog izuzeća vidljiva je u asketskoj praksi monaštva ukoliko askeza očituje oslonjenost na Kristovu kenozu). Stoga nas daljnje promišljanje vodi prema mišljenju monaštva u kontekstu antropologije, pri čemu se kontemplativna egzistencija očituje kao pozitivni individualizam u kojem se događa katolizacija, odnosno proširenje ljubavi. Na tom tragu temelji se i razmišljanje o utjelovljenju i monaštvu.

Iduće razmatranje predstavlja monašku anticipaciju eshatologije u naravnoj stvarnosti gdje dolazi do izražaja tema o preobraženju, odnosno sjedinjenju s Kristom kojem teži sveukupan kršćanski totalitet.

Tema slijedećeg promišljanja koja postavlja mariologiju u okviru monaštva, potvrđuje cilj monaškog života u smislu sjedinjenja s Kristom. Mariologija kao obožena antropologija predstaviti će nezaobilazni segment monaške egzistencije i misli. U određenom implicitnom smislu razmatranje mariologije i monaštva otvara vrata zadnjeg poglavlja koje će pokazati ključnu ulogu Marije u razumijevanju kontemplativnog poslanja.

Treće poglavlje predstavlja nastojanje utvrđivanja eklezijalnog položaja i dometa kontemplativne egzistencije. U svojevrsnom uvodu spomenutog nastojanja iznosimo helenističko vrednovanje kontemplacije i akcije u kojem promišljamo helenistički naglasak na superiornosti kontemplacije nad akcijom, kao i individualizaciju kontemplacije. Na tom tragu, nadalje razmatramo kršćansku doktrinu o kontemplaciji pri čemu ćemo uvidjeti snažan utjecaj grčkih obilježja kontemplacije, te potrebu kristološko-trinitarnog aspekta koji govori o nadilaženju kontemplacije i akcije, te istovremeno razrješava zamršenost odnosa oba načina kršćanskog života.

Putem kristološko-trinitarnog aspekta kontemplacije i akcije otvara se pristup tematici pashalnog ritma kontemplacije. Pashalno obilježje kontemplacije utvrđuje oslonjenost monaštva na pashalno otajstvo Isusa Krista. Putem mariologije, spomenuta oslonjenost ukazuje na poslanje intenzivnog nasljedovanja Krista ukoliko Marija od Sina prima zajedništvo u križu. Na taj način, stvoren je uvod u promišljanje o eklezijalnom poslanju monaštva.

Razmatranje o monaštvu kao eklezijalnom poslanju podrazumijeva misterij noći pod vidom oslonjenosti na Kristovo iskustvo Očeve udaljenosti. Kao takav, kontemplativni misterij noći iskazuje se kao oblik sjedinjenja s Bogom, odnosno kao eklezijalni čin.

Nadalje, govor o apostolatu i otajstvenoj plodnosti *vita eremitica* pretpostavlja komunitarnu dimenziju monaštva u eklezijalnoj stvarnosti, što će se pokazati prijeko potrebnim u pokušaju ustanovljenja otajstvene plodnosti monaštva. Istovremeno, takvim uvidom očitovat će se bliskost odnosa između monaštva i Crkve.

Zaključno promišljanje trećeg poglavlja ukazuje na teološko-filozofske posljedice monaštva. S obzirom na teologiju, nastojimo svratiti pogled na protuinkarnacionizam ukoliko monaštvo svojom formom egzistencije implicira distancu između Boga i svijeta.

Filozofska ili naravna kontemplacija predstavlja blisku temu u odnosu na monaštvo. Perspektiva kontemplativne egzistencije u stanju je otvoriti uvid u bezinteresno obilježje filozofije. U tom kontekstu promišljamo potrebitost teoretskog vida filozofije, a zatim i vrijednost dogmatske otpornosti kršćanske filozofije.

U zaključku iznosimo implikacije monaštva na suvremeni totalitet kršćanske egzistencije polazeći od kartuzijanskog gesla (*Crux stat dum volvitur orbis, et mundo inconcussa supersto*) u kojem opažamo obilježja stabilnosti i diferencije u odnosu na otajstvo križa. U skladu s tim iznosimo pitanje acedije kao uzročnosti aktivizma, odnosno pitanje kristološke diferencije čije zapostavljanje očituje svojevrsnu uzročnost indiferentizma. Na taj način postat će jasnija i misaona getoizacija monaštva kao plod redukcije kršćanskog otajstva.

1. OSOLONAC MONAŠTVA:

PASHALNI MISTERIJ – KENOSIS KRISTOLOGIJA

Pashalni misterij u vidu očitovanja Božje kenoze (samoopljene ili samorazvlašćenja), između ostalog, temelj je na kojem je moguće promišljati o Božjem ljubećem stavu prema čovjeku, a koji sa sobom ne nosi samo afirmaciju humanuma već i njegovu soteriološku usmjerenost, te u konačnici, osmišljenost sveukupne egzistencije. Na tom temelju, otvorit će se i put promišljanju teološke naravi monaštva.

1.1. Dramatičnost egzistencije

Hipostatska unija (i cjelokupna Kristova stvarnost) kao kristološka solidarnost u odnosu prema stvorenoj stvarnosti u prvom redu izriče Božju zaljubljenost prema toj istoj stvarnosti budući da autentičnost ljubećeg stava iziskuje transpoziciju vlastitog sebstva u područje vlastitosti drugog. Time se Isus Krist pokazuje kao odgovor na Goetheovu indicaciju o empatiji: „Uzalud bližnji koji je smiren i sređen vidi što je i kako je; zalud nesretniku objašnjava! Upravo onaj koji je zdrav ne može bolesniku uz čiju postelju stoji bespomoćan udijeliti ni najmanji djelić svojih snaga.“³ Time je izrečena i potreba, odnosno razložnost Kristovog preuzimanja svekolikih oznaka ljudske naravi bez kojih kristologija ne bi izricala potvrdni i dostojanstveni karakter antropologije. Švicarski teolog H. U. von Balthasar⁴, čiju ćemo misao ovdje posebno slijediti, tako primjećuje: „Davno prije Darwina i Schopenhauera svemir se smatralo 'nemani koja se vječno proždire', a čovjeku se kao put spasa preporučivalo da napusti solidarnost s njome i bježi od nje, kao i različite prakse

³ J. W. GOETHE, *Patnje mladoga Werthera*, Školska knjiga, Zagreb, 1985., str. 63.

⁴ Hans Urs von Balthasar (1905. – 1988.) – švicarski katolički teolog i pripadnik reda Družbe Isusove (koji je napustio 1950.g. radi osnivanja svjetovnog Instituta sv. Ivana). Studirao je germanistiku i filozofiju u Zürichu, te u Beču i Berlinu. Nakon toga studira teologiju u Lyonu gdje se susreće sa H. de Lubacom, te ulazi u gibanje tzv. *Nouvelletheologie* (Nova teologija) kojoj je nakana povratak izvorima kršćanske objave (Biblija i crkveni Oci) te se uhvatiti u koštac s modernističkim vremenom. U njegovom (širokom) teološkom opusu napose dolazi do izražaja trinitarna teologija u glavnim djelima: *Teološka estetika* (razlaže pitanje Božje objave koja zahvaća, odnosno pogađa čovjeka), *Teološka dramatika* (koja nakon zahvaćenosti Bogom, pojedincu izriče dramu odnosa između Boga i čovjeka (dramu između dviju sloboda), odnosno dramatičnosti Objave u kojoj se Bog zauzima za pitanje čovjeka), *Teološka logika* (razlaže pitanje o istinitosti kršćanstva – dakle tek nakon zahvaćenosti Bogom i upoznatosti s dramom odnosa između Boga i čovjeka, dolazi pitanje o istini – Balthasar kao da je svjestan da se modernom čovjeku ne može govoriti o Bogu prvotno polazeći od spekulacije). Više o našem teologu u: J. ANTOLOVIĆ, Graditelji suvremene teološke misli. Hans Urs von Balthasar, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.) 4, str. 351.-366.

pomoću kojih će postati neosjetljiv. No, oni koji su sebi mogli priuštiti ovaj put, napuštaju zajednicu svoje patničke braće ili postaju neosjetljivi za njihove boli. Takvim samoiscjeljenjima svijet nikada neće biti iscijeljen. Ona mogu od pojedinca zahtijevati mnogo odvažnosti, ali spram stvarnosti on i dalje ostaje kukavica.“⁵

1.1.1. Krist i humanum

U tome, dakle, smislu antropološka bliskost Isusa Krista uključuje negacijske momente antropološke egzistencije. Očitovanje te uključivosti nalazi se konkretno izraženim u kenozi, odnosno utjelovljenju i smrti Sina Božjega. Pomoć pri postavljanju perspektive kojom u daljnjim promišljanjima nastojimo obuhvaćati područje Pashalnog misterija pronalazimo u filozofskom sustavu W. Jamesa odnosno naglasku na razlikovanje između „zdravodušnih“ i „bolnodušnih“ osoba. Pri sagledavanju odnosa između subjekata te razlike, W. James zaključuje: „Čini mi se da moramo izjaviti kako bolnodušnost obuhvaća širu ljestvicu iskustava, te da njezina razmatranja i procjene zahvaćaju šire područje [...] nema sumnje da je zdravodušje kao filozofska doktrina nepotpuno jer zlo što ga ona odbija ubrojiti istinski je dio stvarnosti.“⁶ Time je izrečen i aspekt dinamike koje koji prati „bolnodušje“ pod pretpostavkom neprestane suočenosti sa širim područjem stvarnosti; *krisis* koji potiče neprestano egzistencijalno ostvarivanje.⁷ Na ovoj liniji moguće je uputiti kritiku optimizmima koji su u konačnici nerealni ukoliko ne uzimaju u obzir negacijski moment egzistencije. Nakana ovog iznošenja postavke W. Jamesa, nije konstatirati pesimizam egzistencije već ukazati na širinu Kristovog obuhvaćanja ljudske naravi sa svom njezinom dramom, budući da (slično kao i Goethe) „nijedan prorok ne može tvrditi kako je donio konačnu poruku ukoliko ne kaže nešto što će imati prizvuk stvarnosti u ušima žrtava“⁸.

⁵ H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., str. 186.

⁶ W. JAMES, *Raznolikost religioznog iskustva. Studija ljudske prirode*, Naprijed, Zagreb, 1990., str. 119.-110.

⁷ Govor o navedenom dinamizmu, W. James temelji na isječcima autobiografija sv. Augustina i Henrya Allinea: usp. *Isto*, str. 117.

⁸ *Isto*, str. 110.

1.1.2. Kristov dramski lik

Budući da sama stvarnost izražava tragičnost, kršćanski je zahtjev „egzistenciju, kao takvu, prikazivati dramatičnom“⁹, jer drugačije postoji opasnost nestvarnog poimanja i neozbiljnog pristupa egzistenciji. Balthasar naglašava: „Mi smo tako duboko uključeni u ovaj svijet suprotnosti da utopija egzistencije bez antagonizma – svekolika radost bez patnje, svekolika sreća bez boli i otpora, svekoliko prijateljstvo bez neprijatelja – koliko god se činila poželjnom, nije (ukoliko smo iskreni) niti zamisliva. Ili, ukoliko ju *možemo* zamisliti, pretpostavljamo njezinu monotoniju.“¹⁰ Sam odgovor na količinu *pathosa* (osjećaj, uživiljenost) egzistencije, u samom sebi mora sadržavati *patologiju*, a on može doći samo od Apsolutnog bića. Stoga je Bog ozbiljno zauzet takvim, realnim svijetom. Navedenom postavkom dotaknuli smo koncept *Teodramatike*¹¹ švicarskog teologa koji ističe potrebu „iznijeti na vidjelo 'patetičnu povijest svijeta', odnosno *páthos* konačnosti, vremenitosti i smrti, slobode i zla, kako se izražava u velikom kazalištu svijeta. Samo na takvoj pozadini teologija (...) povijest čita ne više horizontalno, već vertikalno, podižući 'patetičnu povijest svijeta' na okomicu 'Božjeg patosa“¹². Nastojeći obnoviti dramsku strukturu kršćanske objave (odnosno dramatičnost soteriologije, zapostavljene u promatranju iste na način juridičkog sistema što dovodi do promatranja Pashalnog misterija u vidu simbolizma), teolog Balthasar ukazuje na starozavjetni vid „dvostranosti“ na temelju razlikovanja između Stvoritelja i stvorenja koje se slobodno određuje.¹³ U tom smislu, Božja spremnost preuzimanja spasenjske inicijative i suradnja ljudskog bića koje grijeh ispašta okajavanjem, ukazuju na karakter dramatičnosti.¹⁴ Na tom tragu, Očevo predanje Sina i mogućnost ispaštanja grijeha, ne govori o Božjem oprostjenju kao pukom činu koji proizlazi iz njegove suverenosti. Kako bi utvrdio kristološku dramatičnost tog čina, naš teolog postavlja pitanje

⁹ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. I: Prologomena*, Ignatius Press, San Francisco, 1988., str. 22.

¹⁰ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. IV: The action*, Ignatius Press, San Francisco, 1994., str. 116.

¹¹ Usp. R. GIBELLINI, *Teologija dvadesetoga stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., str. 248.

¹² *Isto*, str. 250.

¹³ „Fundamentalni princip svekolike dramatične aktivnosti na pozornici svijeta jest čovjekova slobodna inteligencija, njegova inteligentna sloboda koja mu omogućava primiti 'uputstvo' koje dolazi od apsolutnog svjetla [...] zajedno sa odlukom koju čini isto inteligentno i odgovorno ljudsko biće, utjelovljujući ju u formu povijesti.“ (H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. IV: The action*, str. 111.)

¹⁴ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, Ignatius Press, San Francisco, 1992., str. 118.

„ne ukazuje li to na dramu unutar samog središta Boga, u kojem se 'gnjev', koji mora osuditi grješnika, hrva s 'milosrđem' koje grješnika ispričava?“¹⁵

Prema navedenom konstatiranju ne-povijesne ili ne-statične kristologije, odnosno njezine uključenosti u svijet, uočavamo da je sam dramski lik Isusa Krista takav da je njegova *persona* „u središtu odvijanja drame, istovremeno kao uloga u drami i kao ontološka osoba“¹⁶, budući da je „njegov svjesni subjekt identičan s njegovim božanskim poslanjem“¹⁷. Istovjetnost između Kristovog bitka i poslanja (kristologija poslanja), dakle, postavlja njegov dramski lik.¹⁸ „Bog ne pruža odgovor izvana, odozgo [...] već stupa na pozornicu praktički incognito i uzima udjela u radnji. On s nama želi dijeliti ne samo konačnost, sa svom njezinom srećom i boli, nego i ljudsku slomljenost, ljudski pad i smrt.“¹⁹

Istovremeno, potrebno je naglasiti kako se Krist, u odnosu na antropologiju i nagnuća njezine nedovršenosti ne pojavljuje kao *compositum* niti objektivizacija antropologije. Odnosno, Krist je „uzrokovan svijetom i njegovom poviješću; i svijet sa svojom poviješću uzrokovan je njime. Pod prvim aspektom, on je Omega svijeta; pod drugim aspektom, Alfa svijeta. Prema tome, između ta dva kraja, koja su identična u njegovoj osobi, odvija se cijela drama svijeta“²⁰.

1.2. Drama soteriologije

Na ovaj način, stavljajući početni naglasak na antropološku datost označenu negacijskim momentima, odnosno tragičnošću ili dramatičnošću, približili smo se nauku o kenozu Sina Božjega. No, prenamaglašavanje kenotičkog momenta u oznakama ljudske naravi, odnosno upuštanje u „dramsku arenu“²¹, sadrži opasnost izuzimanja Sinovljeve božanske naravi od svakog doticaja negacijskih momenata, odnosno patnje. S druge strane, daljnja problematika u razmatranju Kristovog solidarnog stava jest inzistiranje na istom u tolikoj mjeri da se sam Bog pronađe izgubljenim u unutar-povijesnom procesu, no „za kršćansku

¹⁵ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, str. 119.

¹⁶ *Isto*, str. 231.

¹⁷ *Isto*.

¹⁸ Usp. R. GIBELLINI, *Teologija dvadesetoga stoljeća*, str. 248.

¹⁹ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. IV: The action*, str. 132.

²⁰ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, str. 15.

²¹ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. I: Prologomena*, str. 15.

teologiju Bog se u svojoj transcendenciji nalazi *iznad* drame, ali ujedno i ulazi u nju i u njoj se angažira²². Navedena problematika nalazi svoje razrješenje u okvirima trinitarne teologije, no o tome će kasnije biti više riječi. Za sada nam je konstatirati da razložnost Božjeg simpatičnog stava ne može biti pojmljena kao puka sućutnost ukoliko bi taj stav bio mišljen izvan soteriološke dimenzije budući da Bog „ne samo da okružuje konačnost nego zaista *postaje* konačnost [...] ono što je konačno, kao takvo, uvučeno je u ono što je krajnje i vječno“²³.

1.2.1. Teologija prihvaćanja i *commercium*

Sama soteriologija nužno iziskuje „da budu na djelu dva misterija: misterij istinskog božanstva Sinova i misterij njegove potpune solidarnosti s nama koja proistječe iz posvemašnjeg preuzimanja neokrnjene ljudske naravi“²⁴. Teolog R. Gibellini teologiju prihvaćanja okarakterizirao je kao središnju kategoriju Balthasarove teologije.²⁵ Drugim riječima, „prihvatiti čovjeka“ znači upravo u solidarnosti sa svim ljudima prihvatiti njegovu konkretnu sudbinu zajedno s trpljenjem, smrću, paklom“²⁶. U tom smislu, Proklo Carigradski ističe: „Ali nije ni Bog nezaodjeven čovječstvom! [...] Jer da nije mene obukao, ne bi mene ni spasio!“²⁷ Grgur Nisenski to će izreći na slijedeći način: „Bilo je posve dosljedno da onaj koji se sjedinio s našom naravi prihvati sve njene biljege i tako se s njima poveže [...] Grijeh ga je [čovjeka] zanečistio od samoga iskona pa do svršetka kao i u sredini. Zato je bilo nužno da po njegovoj čitavoj dužini prođe moć koja pere, a ne da jedan dio očišćenjem iscijeli, a drugi previdi i ostavi nezalječenim. Ali kako naš život sa svake strane omeđuje po jedna krajnja granica – početak i svršetak – na jednom i drugom međašu susrećemo silu koja narav uspravlja. Ona se spojila s našim početkom, ali se protegnula sve do kraja i prigrlila ono što je između toga.“²⁸ Grgur Nazijanski izreći će formulaciju te

²² R. GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, str. 249.

²³ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. IV: The action*, str. 132.

²⁴ PAPINSKA MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Izabrana pitanja kristologije*, Dokumenti 66, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., str. 36.

²⁵ Usp. R. GIBELLINI, *Teologija dvadesetoga stoljeća*, str. 252.

²⁶ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale. Sveto trodnevlje smrti, pokopa i uskrsnuća našega Spasitelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 11.

²⁷ Citirano prema: T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Kristološka mariologija. Homilija Prokla Carigradskog o Bogorodici*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 18.

²⁸ GRGUR IZ NISE, *Velika kateheza*, Služba Božja, Makarska, 1982., str. 142.

soteriološke postavke u obliku aksioma *Quod non est assumptum, non est sanatum*²⁹, kao protuiskaz arijanizmu i apolinarizmu (u nijekanju ljudske, racionalne duše Isusa Krista, odnosno njegovog istinskog čovještva). Stoga, ukoliko bi u Kristovom prihvaćanju ljudske naravi bila izostavljena njezina cjelokupnost, Krist bi čovještvu iskazivao tek „puko poštovanje“³⁰, odnosno po odsutnosti soteriološke postavke prihvaćanja, prema prethodno navedenom aksiomu koji „podvlači doktrinu utjelovljenja“³¹, samo „utjelovljenje bilo bi iracionalno.“³²

Prihvaćanje ljudske naravi od strane Krista, događa se u svrhu razmjene (*commercium*). Potrebno je naglasiti da *commercium* ne uključuje samo (prethodno spomenuto) otajstvo utjelovljenja, već i Kristovu muku te seže sve do njegove smrti. Iako je kod grčkih Otaca postojala određena početna suzdržanost pri takvom proširenju (što je u konačnici razumljivo budući da je teško točno odrediti razgraničenje između mogućnosti i nemogućnosti Božje patnje), ono je ipak prihvaćeno. Konačno, zapadna soteriološka misao očitovat će realnu razmjenu mjesta između Krista i grješnika, nastojeći očuvati novozavjetni realizam Kristovog zastupničkog položaja.³³

1.2.2. Zakon solidarnosti

Solidarnost se pojavljuje kao jedna od aproksimacija Pashalnog misterija, a nadovezuje se na Otačku misao o razmjeni (*commercium*) što se po utjelovljenju i mucu Isusa Krista događa između njegove božanske i ljudske naravi. Time se pokazuje kako *commercium* treba izvršiti „božanska osoba koja je slobodno stupila u svjesni subjekt i stoga je sposobna dijeliti solidarnost sa svim drugima (grješnim) svjesnim subjektima; ukoliko odnosi njihov teret, on u istima mora manifestirati svoju solidarnost“³⁴. O zakonu

²⁹ Usp. B. STUDER, *Trinity and Incarnation. The Faith of the Early Church*, Liturgical Press, Collegville, 1993., str. 95.

³⁰ J. P. MORELAND, W. L. CRAIG, *Philosophical foundations for a christian worldview*, Inter-Varsity Press, Downers Grove, 2003., str. 599.

³¹ *Isto*.

³² *Isto*.

³³ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, str. 239.

³⁴ *Isto*, str. 510.

solidarnosti više će biti riječi u razmatranju događaja Velike subote, budući da ista predstavlja krajnji vid solidarnosti iz koje, dakle, nije isključen niti ponor samog pakla.³⁵

Konkretno polazište soteriološke naravi pashalnog misterija i same solidarnosti predstavlja kenotička kristologija. Ukoliko je kenoza neodvojiva od soteriologije koja se „temelji na Isusovoj svijesti i riječima, a sastoji se u tom da je Krist trpio i umro i uskrsnuo, štoviše sav svoj vijek proživio 'za nas', 'za naše grijehe'“³⁶, odnosno, budući da *pro nobis* formulacija nije sekundarno obilježje kristologije³⁷, u daljnjim promišljanima nastojat ćemo promotriti očitovanje kenotičkih momenata kristologije.

1.3. Kenoza u perspektivi teologije prihvaćanja

Stvarnost Božje kenoze biblijsko je svjedočanstvo Staroga i Novoga zavjeta.³⁸ Problematika koju je potrebno uzeti u obzir prilikom promišljanja o kenosis kristologiji, odnosno uvoda u istu, sastoji se u iznalaženju odgovora između dvije krajnosti od kojih je prva očuvanje Božje nepromjenjivosti i netrpnosti ukoliko bi ta svojstva upućivala na utjelovljenje i kenzu kao izvanjski dodatak kojim Božji bitak ne bi bio dodirnut, dok druga krajnost izriče teopashizam prema kojem Božji bitak u sebi biva kenotičan.

1.3.1. Božja *apatheia*

U prethodnim promišljanjima dotaknuli smo Otačku suzdržanost u pridjevanju pathosa Božjem bitku budući da je *apatheia* (neosjetljivost, afektivna neditnutost) Božje neutudivo svojstvo. Razložnost takve postavke nije samo u nemogućnosti definiranja utjelovljenja Isusa Krista prema grčkom misaonom sustavu o promjenjivosti bogova pri kojem bi to isto utjelovljenje bilo promatrano na način mita, već i u tome što grčko razumijevanje *pathosa* podrazumijeva određenu izvanjsku unesrećenost koja bi bila u

³⁵ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 6.

³⁶ PAPINSKA MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Izabrana pitanja kristologije*, str. 33.

³⁷ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, str. 244.

³⁸ Više o pitanju Božje patnje u okvirima Starog zavjeta i rabinske teologije vidi u: H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, Ignatius Press, San Francisco, 1998., str. 214.-215. Usp. također: C. SCHÖNBORN, *Bog posla Sina svoga. Kristologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 76.-79.

suprotnosti s voljnim elementom osobe.³⁹ No, kako ćemo kasnije istaknuti, kenoza bitno uzima u obzir moment Božje slobodne oduke. Prema tome, „u Bogu ne može postojati pathos ukoliko bismo pod time podrazumijevali ne-voluntarni izvanjski utjecaj“⁴⁰. Time se mišljenje o Otačkom preuzimanju ideje o Božjoj *apatheia* i *ataraxia* (neuznemirenost) iz konteksta grčke filozofije pokazuje nedostatnim.⁴¹ Osim toga, istu nedostatnost dijeli i označavanje biblijskih izričaja Božjih reakcija pod vidom antropomorfizama⁴² ukoliko bi ono upućivalo na nedirnutost Božjeg bitka ljudskim stanjem.⁴³ Nadalje, time je očita i nemogućnost postavke u kojoj bi Božji *pathos* (Mt 17,17; 27,46; Mk 15,34) bio pridržan samo Kristovoj ljudskoj naravi⁴⁴ budući da utjelovljenje jest „novi pridošli moment' nepromjenjive Božje naravi“⁴⁵.

Govor o Božjoj dirnutosti kenozom potrebno je sagledati i kroz himan Poslanice Filipljanima: „On, trajni lik Božji, nije se kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom, nego sam sebe 'oplijeni' uzevši lik sluge, postavši ljudima sličan; obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti na križu“ (Fil 2,6-8).

S obzirom na himan Poslanice Filipljanima koji je izričit u odnosu na kenosis kristologiju, Balthasar u istom nalazi prisutnost dvostruke kenoze. Prva se odnosi na još neutjelovljenog Logosa, te upućuje na drugu, odnosno kenozu dubljeg poniženja u smrti na križu. Ukoliko se osnovni izričaj odnosi na još neutjelovljeni Logos, objekt koji biva napušten prilikom kenoze jest (božanski) lik slave.⁴⁶ Na tom tragu naš teolog zastupa mišljenje kako se himan ne bavi govorom o naravima, već o stanjima Isusa Krista. Prema takvoj postavci „mora se prihvatiti neko 'dogaćanje' u nadsvjetskom i 'nepromjenjivom' Bogu. To događanje, opisano riječima 'ispražnjenje' (poništenje) i 'poniženje', znači napuštanje jednakosti s Bogom što se tiče 'slave'“⁴⁷. Napuštanje slave sadrži bitno

³⁹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 218.

⁴⁰ *Isto*, str. 222.

⁴¹ Usp. *Isto*, str. 216.

⁴² Pitanje Božje patnje je nemoguće „odbaciti kao antropomorfizam, ili pripisati to samo ljudskoj naravi Isusovoj, a njegovo božanstvo od svega čuvati netaknuto. Isus Krist je dakle u svojem čovještvu, u svom životu i smrti, Božje tumačenje samoga sebe.“ (W. KASPER, *Bog Isusa Krista. Tajna trojedinog Boga*, UPT, Đakovo, 2004., str. 290.-291.)

⁴³ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 222.

⁴⁴ Usp. *Isto*, str. 215.

⁴⁵ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 23.

⁴⁶ Usp. *Isto*, str. 15.

⁴⁷ *Isto*, str. 16.

dramatičnu dimenziju budući da jednostavna spojivost obaju Božjih stanja ili likova ne bi dopuštala prostor dinamici, odnosno događanju u Bogu.⁴⁸

1.3.2. Teopashizam

Drugu krajnost, koju možemo shvatiti pod vidom reakcije na snažniji naglasak s obzirom na očuvanje Božje neosjetljivosti ili apatheie, nalazimo prisutnom u njemačkom kenotizmu 19. st.⁴⁹ Budući da je njemačka kenosis teologija 19. st. nadahnuta Hegelom, potrebno je ukazati na problematiku njegove misli.

Prema Hegelu, „bog sebe razlikuje od sebe kao živi duh [...] postavlja nešto drugo i u tom drugom ostaje identičan sa sobom, u tom drugom ima svoj identitet sa samim sobom“⁵⁰, odnosno, Apsolutni subjekt nužno se ograničava u povijesti i tek time potvrđuje svoje božanstvo. Dakle, potrebna je „Golgota apsolutnog duha“⁵¹ u smislu patnje i smrti, bez koje bi apsolutni duh bio neistinit „beživotni usamljenik.“⁵² Stoga Božja smrt predstavlja najdublji ponor razdvajanja, te time i najveći vrhunac konačnosti.⁵³ „Smrt, ono negativno, je ono što posreduje da iskonska visost bude postavljena kao postignuta.“⁵⁴ Drugim riječima, „'Sam je Bog mrtav', kaže jedna luteranska pjesma; ta svijest izražava to da je samo ono ljudsko, ono konačno, krhko, slabost, ono negativno božanski moment, da je u samom bogu; da drugobitak, ono konačno, ono negativno, nije izvan boga, da kao drugobitak ne sprečava jedinstvo s bogom. Zna se da je ono drugobitak, negacija kao moment same božanske prirode“⁵⁵. Na temelju Hegelovog iskaza Balthasar primjećuje neraskidivu vezanost Trojstva uz Kristovu smrt, odnosno ukazivanje na križ kao nužan proces Božje stvarnosti koji dovodi

⁴⁸ Stav jednostavne spojivosti Božjih stanja koji ne dopušta misliti događanje u Bogu prilikom kenoze, von Balthasar primjećuje kod Atanazija, Ćirila i Leona Velikog, a koji se javlja kao reakcija na arijanizam, gnosticizam i nestorijanizam. Produbljenje Otačkih iskaza djelomično pronalazi kod Hilarija. No, unatoč tom produbljenju, von Balthasar primjećuje nedostatak trinitarnog vida u pitanju kenoze. Vidi: H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 16.-18.

⁴⁹ Njemački kenotizam 19.st. jest luteransko teološko gibanje koje je nastojalo premisliti kenosis teologiju na način približavanja Božjeg neosjetljivosti tragičnom ljudskom stanju koje je Krist na sebe preuzeo, što u ovom kenotičkom gibanju završava u prenaplašavanju kenotičnosti Božjeg bitka. Usp. W. KASPER, *Bog Isusa Krista. Tajna trojedinog Boga*, str. 295.

⁵⁰ G. W. F. HEGEL, *Predavanja o filozofiji religije. Predavanja o dokazima o opstojnosti Boga. II. svezak*, Breza, Zagreb, 2009., str. 205.

⁵¹ G. W. F. HEGEL, *Fenomenologija duha*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1986., str. 465.

⁵² *Isto*.

⁵³ Usp. G. W. F. HEGEL, *Predavanja o filozofiji religije. Predavanja o dokazima o opstojnosti Boga. II. svezak*, str. 216.-217.

⁵⁴ *Isto*, str. 223.

⁵⁵ *Isto*, str. 223.-224.

u pitanje jedinstvenost istog.⁵⁶ Dakle, prema Hegelovoj postavci „križ nije jedan nepredvidivi povijesni događaj ljubavi, nego izraz jednog principa ljubavi. Tu više nije riječ o jedno slobodnom događaju, nego o nužnoj slobodi“⁵⁷. Zakon solidarnost doveden je u pitanje ukoliko je ovim načinom nedostavno obilježena Kristova uključenost u trpnost ljudske egzistencije. Teolog W. Kasper postavlja pitanje: „ne prelazi li se time odveć olako i preko dubine sveukupnog ljudskog trpljenja?“⁵⁸

Njemačka kenosis kristologija 19. st. u kenozi promatra Božje samoograničenje (Thomasius) ili, radikalnije, redukciju božanske samosvijesti Sina na razinu ljudske svijesti koja se promatra poput posude u kojoj božanski sadržaj biva ograničen (Frank), odnosno potpuno odreknuće vječne samosvijesti (Gess).⁵⁹ Prema navedenim postavkama, evidentno je premještanje kenoze u Božju bit, odnosno implicira se smrt Boga u samome sebi.

Prethodno navedenim ukazivanjima na Božju stvarnost u odnosu na neosjetljivost i kenozi, ne nastojimo preuzeti stav isključivosti, već konstatirati da „paradoks mora ostati: u neskracenu čovječstvu za nas je prisutna sva moć i slava Božja“⁶⁰.

1.3.3. Trinitarna dimenzija kenoze

U okvirima kenosis kristologije bitno nam je naznačiti njezinu trinitarnu dimenziju prema kojoj se razrješava sva zamršenost kenotičkog pitanja. Trinitarni vid kenoze podrazumijeva sagledavanje problematike nauka o kenozi na temelju unutar božanskih izlaženja i odnosa, gdje je riječ o „sveobuhvatno odlučujućem zaokretu u slici o Bogu, koji više nije u prvom redu 'bezuovjetna moć', nego 'bezuovjetna ljubav', koje se suverenost ne očituje u držanju vlastitoga, već u njegovu napuštanju, tako da se ta suverenost proteže s onu stranu onoga što se unutarstvjetki suprotstavlja kao moć i nemoć. Božje napuštanje slave (u utjelovljenju) ima svoju ontičku mogućnost u vječnom samoprijegoru, njegovu trojstvenom

⁵⁶ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 225.-226.

⁵⁷ W. KASPER, *Isus Krist*, Crkva u svijetu, Split, 2004., str. 225.

⁵⁸ *Isto*.

⁵⁹ Gottfried Thomasius (1802. – 1875.) – njemački luteranski pastor i teolog, te profesor dogmatske teologije na Erlangenskom sveučilištu. Smatra se zaslužnim za uvođenje kenosis teologije u njemačku teološku misao; Franz Hermann Reinhold von Frank (1827. – 1894.) – njemački teolog i profesor crkvene povijesti i sustavne teologije u Erlangenu; Wolfgang Friedrich Gess (1819. – 1891.) – njemački teolog i profesor u Göttingenu i Breslau Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 223.-224.

⁶⁰ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 23.

samopredanju⁶¹. Po toj ontičkoj mogućnosti, dotaknuli smo Balthasarovo ukazivanje na koncept *Prve kenoze*.

1.3.3.1. Prva kenoza

Koncept „prve kenoze“⁶², ističe Očevo predanje Sinu u imanentnom Trojstvu kao ishodište povijesne kenoze: „Samoizricanje Oca u rođenju Sina može se označiti kao prva, unutarbožanska 'kenoza' koja kao temelj sve nosi, budući da se u tome bez ostatka Otac razvlašćuje svog božanstva i izručuje se Sinu: On ne 'dijeli' božanstvo 'sa' Sinom, nego Sinu 'priopćuje' sve svoje: 'Sve tvoje moje je' (Iv 17,10). Otac, koji se dakako ne smije (u smislu arijanizma) misliti kao onaj koji postoji 'prije' ovoga samopredanja, je ova kretnja predanja, u kojemu on ništa ne zadržava za sebe. Ovo božansko djelovanje, kojim se Sin rađa, je druga mogućnost sudjelovanja na identičnome božanstvu, a ono znači postavljanje jedne apsolutne, beskonačne udaljenosti koja uključuje i obuhvaća sve druge moguće udaljenosti, koje se mogu pojaviti unutar konačnog svijeta, sve do uključno grijeha.“⁶³ Drugim riječima, „gesta kojom Otac izriče i predaje čitavo božanstvo (gesta, koju on ne samo 'čini', nego koja on 'jest') može biti – utoliko ukoliko rađa Sina kao beskonačno Drugoga od sebe samoga – istovremeno samo vječna pretpostavka i uvijek nadmašivanje svega onoga što će u svijetu biti razdvajanje, bol, otuđenje s jedne strane, kao i svega onoga što će, s druge strane, u svijetu biti predanje ljubavi, ono što omogućuje susret i blaženstvo. Ne neposredno poistovjećivanje s jednim i drugim, već nadmoćna pretpostavka koja i jedno i drugo nadmašuje. Stoga se tu također radi ne tek o temelju za jednu moguću 'povijest' Boga, koji nalazi svoje jedinstvo kroz bol razdvajanja (u sebi i/ili u svijetu), nego o realnoj jedinstvenoj pretpostavci takvoga razdvajanja. To da Bog (kao Otac) može na takav način predati svoje božanstvo, to da Bog (kao Sin) božanstvo ne prima tek kao pozajmljeno, nego ga posjeduje 'istodobno', svjedoči o takvome neshvatljivom i nenadmašivome Božjem 'odvajanju' od njega samoga da je (po njemu) moguće svako odvajanje, pa bilo ono najtamnije i najgorče koje se može dogoditi samo unutar njega“⁶⁴. Uzimajući za polazište navedenu imanentnu

⁶¹ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 19.

⁶² Usp. NIKOLA TURKALJ, Kenoza križa u teološkoj misli Hansa Ursa von Balthasara, u: *Studia lexicographica*, 7 (2013) 1(12), str. 133.–151., ovdje str. 137.-138.

⁶³ H. U. von BALTHASAR, *Theodramatik III.*, 300sl. Citirano prema: F. COURTH, *Bog trojstvene ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., str. 195.

⁶⁴ *Isto*, str. 196.

razdvojenost, moguće je ustanoviti mogućnost povijesnog, ekonomskog razdvajanja koje ujedinjuje Duh Sveti.

1.3.3.2. Duh kao princip jedinstva

Na temelju trinitarnih iskaza Sergeja Bulgakova, švicarski teolog ističe: „Budući da je volja za otkupiteljskim poniženjem neposredno trojedina [...] Bog Otac i Duh Sveti najozbiljnije su zauzeti kenozom: Otac kao onaj koji šalje i ostavlja Sina, Duh kao onaj koji u diobi i ostavljenosti njih ujedinjuje.“⁶⁵ Dakle, Duh Sveti pokazuje se kao princip jedinstva. Drugim riječima, budući da u mucu Duh Sveti nije poput Sina odvojen od Oca „tokom muke Duh održava unutarnje božansko razilaženje između Oca i Sina u njezinom ekonomskom obliku“⁶⁶, te se tako najveća razdvojenost pokazuje kao najveće jedinstvo Oca i Sina.⁶⁷ U kontekstu Kristove smrti, „razdvojenost Oca od Sina koja počinje utjelovljenjem i dovršava se na križu“⁶⁸, konkretan je izraz navedenog jedinstva koje utjelovljuje Duh ukoliko Krist na križu ispušta, odnosno vraća Duh koji prihvaća Kristovu žrtvu i predaje ju Ocu.⁶⁹ Dakle, otuđenost Oca od Sina je nemoguća i njihova relacija ostaje neugrožena; njihova blizina premošćuje svaku udaljenost, te u konačnici, razdvojenost očituje njihov vječni odnos.⁷⁰

1.3.3.3. Prostor samoprijegara u Trojstvu – Božanska sloboda

U promišljanjima o kenozu i njezinom položaju u odnosu na Božju *apatheia*, istaknuli smo kako se moment Božje slobode javlja kao razrješenje radikalnih stavova Božje nedirnutosti patnjom i teopashizma. No, govor o toj slobodi ne može biti mišljen izvan trinitarne teologije. Naime, Božja slava i čast pokazuju se kao njegovo neotuđivo svojstvo koje „ni s kim ne dijeli, dapače, ne može dijeliti“⁷¹, te ukoliko Isus Krist jest istobitan s Ocem, tada bi Bog „sebi protuslovio“⁷², odnosno Isus Krist ne bi bio „božanski subjekt.“⁷³

⁶⁵ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 25.

⁶⁶ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 262.

⁶⁷ Usp. *Isto*, str. 262.

⁶⁸ *Isto*.

⁶⁹ Usp. *Isto*, str. 261.-262.

⁷⁰ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 264.

⁷¹ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 19.

⁷² *Isto*.

⁷³ *Isto*.

Ipak „on si, da tako kažemo, može dozvoliti da se odrekne svoje slave, te je tako božanski slobodan da se može vezati u poslušnost sluge“⁷⁴. Sukladno tome, „nije li sam Otac taj koji ne smatra da 'mora zadržati' svojega Sina, već ga 'predaje' (tradere: Iv 19,11; Rim 4,25; 8,32; dare: Iv 3,16; 6,32 itd.), a i Duh se uvijek opisuje kao 'dar' obojice“⁷⁵. Na tome tragu, Sinovljevo djelo pomirenja „ne smije se tumačiti kao kazna izrečena Sinu od strane božanskog Oca“⁷⁶, već ono isplovjava kroz „spasonosnu odluku donesenu od Trojstva“⁷⁷ iz koje Krist proizlazi u „savršenoj slobodi“⁷⁸. Dakako, pri iznošenju ovakvih postavki, potrebno je (u vidu perspektive) uvijek imati u pozadini stvarnost Božjeg ljubećeg stava⁷⁹ ukoliko u Trojstvu „proces izmjene ljubavi (...) osigurava svemoguću slobodu. Ako je tome tako, tad postaje razumljivo da Božje zauzimanje za grešan i izgubljen svijet (u tom zauzimanju Bog Otac za otkup grijeha 'predaje' svojega Sina) može poprimiti tako neograničene razmjere da On svojeg Sina vodi do ostavljenosti od Boga na križu, pa i do silaska u pakao. Ti razmjeri ne bi tada bili poradi spasenja neposredno pronađeni nego bi ležali već u unutarbožanskim odnosima neizmjernog predanja“⁸⁰.

1.3.3.4. Trinitarni vid Teodrame

U odnosu na koncept Teodrame, trinitarni vid ukazuje na Boga kao redatelja, sudca, ali i kao onoga koji je uključen u dramu: „Otac nije nestao u Isusu Kristu; Otac ostaje referentna točka iz koje Krist dolazi; na tom temelju, on govori i djeluje; znamenje čini po Ocu; i njemu se vraća.“⁸¹ Naime, grčko kazalište sadržavalo je koncept dramatičnog očitovanja bogova koji se kao nevidljivi promatrači nalaze iza pozornice te povremeno stupaju na pozornicu kao pojedinci. Dakle, u grčkoj tragediji bogu je bilo moguće istupiti iz nevidljive pozadine motrećih božanstava i stupiti na pozornicu obznanjujući božanske

⁷⁴ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 19.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 242.

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ W. Kasper lijepo ističe: „Trpljenje izreći o Bogu znači shvaćati Boga kao puninu bitka, čisti aktualitet, preobilnost života i ljubavi. Jer je Bog svemogućnost ljubavi, on si može takorekuć dozvoliti slabost ljubavi; on može ući u trpljenje i smrt, a da tu ne propadne. Samo tako on može svojom smrću iskupiti našu smrt.“ (W. KASPER, *Bog Isusa Krista. Tajna trojedinog Boga*, UPT, Đakovo, 2004., str. 298.)

⁸⁰ H. U. von BALTHASAR, Posebnost kršćanskog doživljavanja Boga, u: *Obnovljeni život*, 41 (1986.) 3-4, str. 227.-282., ovdje str. 280.-281.

⁸¹ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, str. 506.

namisli, no samo kao pojedinac, ne u ime čitavog božanskog svijeta.⁸² Za razliku od toga, u horizontu kršćanske drame Krist se ne pojavljuje kao *jedno od* utjelovljenja, već kao jedino utjelovljenje, odnosno otkrivenje Boga: „Bog Otac, koji ga šalje, ostaje u pozadini kao realni „promatrač“ pred kojim se odigrava „veliko kazalište svijeta“; no budući da su otac i Sin jedno, Božja uloga promatrača ne može se odvojiti od njegovog pristupa u radnju na pozornici.“⁸³

1.3.4. Koncept odvijeka zaklanog Jaganjaca

Iz prethodno iznešenih promišljanja moguće je sagledati Balthasarov koncept od prije postanka svijeta zaklanog jaganjca (1 Pt 1,19-20). Ukazivanje Ivana Krstitelja na jaganjca koji je bio *prije* njega (Iv 1,30), naš teolog tumači na način da je Sin već u Ocu postojao kao Janje Božje, što ukazuje na ne-vremenitost, odnosno trajnost njegovog poslanja. Time se povijesno predanje Sina u utjelovljenju i križu koji se kao „vidik vječnosti“⁸⁴, pokazuje vremenitim prijevodom vječnog predanja Ocu.⁸⁵ Dakle, položaj i razmjena unutartrajstvenog događanja postavljeni su kao ishodište kenoze.⁸⁶ Time se pokazuje kako je zadnja „pretpostavka kenoze 'nesebičnost' osoba (kao čistih relacija) u unutartrajstvenome životu ljubavi; tada se pretpostavlja principijelna kenoza, koja je dana sa stvaranjem kao takvim, jer Bog odvijeka preuzima odgovornost za uspjeh stvaranja (i uz čovjekovu slobodu) kao što, predviđajući grijeh, 'uračunava' križ (kao osnovicu stvaranja)“⁸⁷, te na taj način Bog ne ostaje nedirnutim kenozom.

Na temelju iznesenih tekstova uočavamo kako se po Trinitarnoj dimenziji kenoze razrješavaju krajnosti Božje apatheie i teopashizma. Samo Trojstvo je ozbiljno dirnuto

⁸² Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. I: Prologomena*, str. 316.-319.

⁸³ *Isto*, str. 319.

⁸⁴ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 24.

⁸⁵ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 251.-252.

⁸⁶ „Priklanjanje Boga Oca u životu, smrti i uskrsnuću Isusa Krista nije samo prikaz njegove svemoći „prema van“ već i otkrivanje njegove nutarnosti, srca. Tu se gotovo nameće opasna misao da Bog za svoju objavu potrebuje čovjeka i tako gubi svoju apsolutnost. Da bi se ta misao izbjegla, ima samo jedan izlaz: predanje – koje pokazuje bit Božju – prenijeti u Božji nutarnji život, u unutarbožansko predanje koje Božjoj biti pripisuje atribut „ljubavi“ kao neizmjereno predanje sebe samoga sebi, što kao ljubav postaje realno tek onda, ako čin božanskog predanja u isto vrijeme onoga proizvodi, koji sebe u tom predanju prima i na nj kao primalac nužno uzvraća. Međusobnost predanja – kojom predanje konačno dobiva svoj smisao – u Bogu je apsolutno predanje u punom smislu: jedincati prizvod božanskog davanja i primanja: Duh ljubavi, kao srž Božja.“ (H. U. von BALTHASAR, Posebnost kršćanskog doživljavanja Boga, u: *Obnovljeni život*, 41 (1986.) 3-4, str. 227.-282., ovdje str. 280.)

⁸⁷ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 25.

kenozom: „Događaj utjelovljenja druge božanske osobe ne ostavlja netaknutim odnos Božanskih osoba. Ljudski govor i ljudsko mišljenje zakazuju pred tim otajstvom: da vječni odnosi između Oca i Sina u 'vremenu' Kristova zemaljskog puta na ozbiljan način imaju svoje žarište u odnosima između čovjeka Isusa i njegovog nebeskog Oca, da Duh Sveti živi među njima, ukoliko izlazi od Sina i da mora biti također pogođen njegovom čovječnošću.“⁸⁸ No, trinitarna dirnutost kenozom ne događa se na način da se Bog gubi u procesu povijesti i svijeta (Hegel) budući da „pojmovi 'siromaštvo' i 'bogatstvo' postaju dijalektički, što upravo ne znači da bi Božja bit (jednoznačno) bila 'kenotička', da bi se tako božanski temelj mogućnosti kenoze s kenozom svrstao pod jedan pojam“⁸⁹. Na ovaj način, dakle, pristupili smo momentu Božje slobode koji dopušta prostor samoprijegoru i samoograničenju Sina. Na temelju iznešenog, položaj Božjeg svojstva svemoći izbjegava svoju ugroženost.

Konačno, Bog nije neosjetljiv prema ljudskoj povijesti, a „Kristov križ, znak Božje patnje, pokazuje da Bog trpi na božanski način, odnosno patnja ga ne pogađa kao nas: njegova patnja jest izraz njegove slobode u ljubavi. On ne trpi zbog nekoga manjka u svojoj biti ili zbog ograničenosti svojega bića, nego se daje (po kenozi) patnjom pogoditi (što je shvatljivo samo iz prakenoze), prihvaća je i podnosi iz ljubavi. Stoga može unići u patnju i umiranje na križu, a da pritom ne propadne, te tako po svojem umiranju 'otkupiti' naše umiranje“⁹⁰.

Sve što smo u ovom poglavlju do sada istaknuli, polazeći od proučavanja dramatičnosti antropološke egzistencije te Kristovog posvemašnjeg prihvaćanja takvog usuda koje Božji bitak ne čini kenotičkim u sebi nego soteriološki razrješuje i transformira navedenu dramatičnu indicaciju kroz trinitarnu razmjenu ljubavnog predanja, pomoći će nam sagledati monašku egzistenciju kao onu koja ulazi u taj trinitarni odnos ne zapostavljajući vlastitu antropološku razinu.

1.4. Usmjerenost utjelovljenja prema mucu

Promišljanja koja slijede sadržaj su horizontalnog pitanja nauka o mucu, tj. pitanja o odnosu utjelovljenja prema križu prema kojem nastojimo promotriti antropološki segment

⁸⁸ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 21.

⁸⁹ *Isto*, str. 20.

⁹⁰ N. TURKALJ, Kenoza križa u teološkoj misli Hansa Ursa von Balthasara, u: *Studia lexicographica*, 7 (2013) 1(12), str. 133.–151., ovdje str. 147.

smrtnosti u vidu teologije prihvaćanja, odnosno solidarnosti. Iako u ovom kontekstu Balthasar donosi i biblijsko utemeljenje istog pitanja⁹¹, mi ćemo se zadržati samo na apstraktnijem pristupu, a za navedeno biblijsko utemeljenje ističemo samo kronološko prvenstvo novozavjetnih izvještaja o Kristovoj mucij, koje nam po sebi ukazuje na svrhovit smjer utjelovljenja i Kristove zemaljske egzistencije prema križu, odnosno smrti.

1.4.1. Smrtnost ljudske naravi

Element smrtnosti, prisutan u kontigentnom biću kakvo je čovjek, kršćanska vizija ne prepoznaje kao vid zla. Smrtnost kao biološka funkcija, sadržana je u konstituciji ljudske naravi i dana je sa stvaranjem kao takvim.⁹² „Usud je ljudske konačnosti da umire; smrt je tako najviši dokaz ljudskosti, apsolutne konačnosti“⁹³, stoga se na Kristu „čovječnost [...] pojavila sve do krajnosti“⁹⁴, te na taj način očituje obujmljenost Kristovim zahvatom solidarnosti.

Moment zla koji je pridošao ljudskoj smrti, potrebuje perspektivu grijeha. Po grijehu, smrt kao prijelaz u promijenjeni oblik postojanja postaje događaj dramatičnih karakteristika.⁹⁵ No, naša je nakana ustanoviti kako prema odnosu smrti i grijeha, ljudskoj smrti ostaje mogućnost biti konačnom točkom razdvajanja čovjeka i Boga ukoliko je grijeh prijevod težnje k potpunoj autonomiji bića. Dakle, u smrti po grijehu, osoba se „zatvara sebe-predanju i, stoga, vječnom životu, prenoseći samu sebe s dušom i tijelom u izolaciju od istog“⁹⁶. Time, ukoliko osoba grijehom biva neodređena Bogom, stvarnost grijeha u smrti obuhvaća cjelokupnu antropološku strukturu, odnosno zahvaća naravnu i nadnaravnu dimenziju ljudskog bića. Švicarski teolog ističe: „Smrt kakvu poznajemo prožima strukturu naše ljudskosti te je svaki idejni pokušaj njezinog izdvajanja iz te strukture osuđen na propast. Najviše što možemo učiniti po tom pitanju jest razlikovati dva elementa: element naravi koji povezuje čovjeka sa svim živim bićima u kozmosu i element krivnje koji oblikuje ljudsku smrt kao dezintegraciju (raspadanje). Prijelazno duševno-tjelesno jedinstvo čovjeka nepopravljivo je spriječeno: tjelesni se element raspada, a duševni element utoliko ostaje

⁹¹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 6.-10.

⁹² Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 250.

⁹³ G. W. F. HEGEL, *Predavanja o filozofiji religije. Predavanja o dokazima o opstojnosti Boga. II. svezak*, str. 218.

⁹⁴ *Isto*.

⁹⁵ Usp. L. NEMET, *Teologija stvaranja, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1993., str. 182.-183.

⁹⁶ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 251.

određen krivnjom ukoliko više ne doseže slobodu odabira posjedovanu u isključivo vitalnom stanju tijela.⁹⁷

1.4.2. Odnos utjelovljenja i smrti

Usmjerenost utjelovljenja prema Kristovoj smrti uočljiva je u promatranju Krista kao antropološkog obnovitelja budući da grijeh i po njemu pridošla smrt nije naravan čovjeku kao Božjem stvorenju; kao takva, smrt „po sredini razbija sliku ljudskog bića, kakvog si je Bog predočio“⁹⁸. Isus Krist se pojavljuje kao obnovitelj anthroposa, a „središte toga obnoviteljskog čina jest nužno sama pukotina: smrt, podzemlje, izgubljenost u napuštenosti od Boga“⁹⁹.

Osim navedenog, u Kristovom otkupiteljskom činu samo utjelovljenje ne može pronaći svoju dostatnost budući da, antropološki gledano, čovjeku ostaje mogućnost osmišljavanja vlastitog života tokom njegovog vitalnog stanja, a nakon kojeg Bogu koji sudi pripada čin završnog usmjerenja tog istog života. Iz tog aspekta, Kristova smrt uz samo utjelovljenje pojavljuje se kao prijeko potrebna prilikom obnoviteljskog čina, tj. otkupljenja.¹⁰⁰

Nadalje, iz perspektive Božjeg zahvaćanja smrt Isusa Krista promatra se kao doprinos vjerodostojnosti samog tog zahvata, odnosno samom iskustvu čovjeka od strane Boga. Drugim riječima, Bog je „morao staviti odlučujući naglasak na ono mjesto gdje je grešni i smrtni čovjek 'na kraju' [...] da u iskustvu 'bića na kraju' u istosti Raspetoga i Uskrsloga spoji raskinute dijelove slike čovjeka“¹⁰¹.

1.5. Križ otkupiteljske smrti

U kontekstu smrti prouzrokovane grijehom i njezinog odnosa s Kristovim raspećem gdje se Krist pokazuje kao antropološki obnovitelj, zanimljiva je slika koju nam nudi

⁹⁷ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, str. 48.

⁹⁸ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 4.

⁹⁹ *Isto*, str. 5.

¹⁰⁰ Usp. *Isto*.

¹⁰¹ *Isto*.

Adrienne von Speyr¹⁰² u kojoj Kristov drvodjeljski zanat promatra poput molitve brevijara tokom njegovih kontemplativnih godina koje prethode javnom nastupu, očekujući vlastito djelo otkupljenja. Teološki, u toj slici pronalazimo prostor koji povezuje Kristovu zemaljsku egzistenciju usmjerenu prema križu, koju smo konstatirali usmjerenošću utjelovljenja prema križu. Von Speyr ističe: „Adam, kao duša i tijelo počinio je grijeh duše i tijela; njegova duša povukla je njegovo tijelo u grijeh, budući da je u tijelo unio plod sa stabla spoznaje dobra i zla. Zbog toga je čina prognan iz raja, ali odvratnost je ostala na stablu. Krist je onaj koji je morao očistiti Adama u duši i tijelu i vratiti stablu njegovo mjesto. Tokom svojih kontemplativnih godina, on 'obučava' svoju ljudsku dušu i tijelo za djelo otkupljenja. Tokom svojeg drvodjeljskog rada na neki način 'obučava' i drvo za sebe. Promatrajući kojom je brižljivošću Krist umro na drvetu, postaje razumljiv i značaj njegove rehabilitacije. Drvo križa pronađeno je dostojnim nositi Gospodina i iskusiti njegovu smrt budući da mu je u toj smrti dana uloga. Drvo umire grijehu u trenutku kada Bog nanosi smrt grijehu u nama.“¹⁰³

Promatrajući grijeh kao stvarnost koja se prema odnosu Boga i čovjeka postavlja destruktivno, grijeh time onemogućava samo antropološko ostvarenje (ukoliko čovjek ostaje nedovršen bez Krista). S druge strane budući da je sama stvarnost grijeha nespojiva s Božjom stvarnosti, pri čemu se javlja potreba zadovoljštine, Bog ne bi istinski ljubio čovjeka kada bi dopustio supostojanje zla uz jednostavno oprostjenje. Iz te perspektive, promatrajući Kristovo preuzimanje grijeha na sebe koje kulminira njegovom smrću na križu, Krist se pokazuje kao solidaran čovjeku jer preuzima ljudsku krivnju, te lišava čovjeka nemogućnosti antropološke ostvarenosti jer „nitko, osim Boga samoga, nije bio sposoban za takvo raščišćenje [...] jedino Bog koji, u Kristu postajući čovjekom, postaje u jednoj osobi 'subjekt i objekt' suda i opravdanja i koji stupa na strani ljudi da bi za njih izborio Božju stvar“¹⁰⁴. Dakle, „grijeh je konačno koncentriran u raspetom Kristu; stoga je na križu izrečena konačna Božja osuda nad grijehom“¹⁰⁵. Budući da Bog mora osuditi grijeh kako bi čovjek bio u potpunosti opravdan¹⁰⁶, križ je „prije svega izvršenje Božjeg suda nad 'grijehom' (2 Kor 5,

¹⁰² Adrienne von Speyr (1902. – 1967.) – doktorica medicine i švicarska mističarka (obraćenica na katoličanstvo pod vodstvom H. U. von Balthasara), te članica svjetovnog Instituta sv. Ivana. Napisala je preko 60 knjiga na temu duhovnosti i teologije. Njezine su vizije izvršile snažan utjecaj napose na Balthasarovu teologiju Velike subote. Nažalost, nedostatak izvora ovdje nam onemogućuje pobliže promišljanje Kristove kenoze iz takve perspektive. Usp. R. GIBELLINI, *Teologija dvadesetoga stoljeća*, str. 252.

¹⁰³ A. von SPEYR, *The Passion from Within*, Ignatius Press, San Francisco, 1998., str. 152.

¹⁰⁴ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 96.

¹⁰⁵ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, str. 261.

¹⁰⁶ „On hoće i mora 'sam biti sudac' (Ps 50,6). On koji se u svojoj milosti upustio s čovjekom i sklopio s njime – od Božje strane neraskidivi – Savez, mora se zbog vlastite vjernosti i istinoljubivosti 'srditi', umjesto da se u

21), kojega Sin preuze u sebe, iznese na vidjelo i pretrpi; dapače, cjelovito promatrano, poslanje Sina u 'grešno tijelo' dogodilo se da bi mogao 'osuditi grijeh u svojemu tijelu' (Rim 8,3)¹⁰⁷. Osim toga, „čovjek koji je poslije loma grijeha nesposoban odgovoriti na Riječ Božju, nalazi idealan odgovor u Sinu Čovječjem koji prikladno odgovara u slobodi i poslušnosti. Utjelovljeni Bog uzima čovjeka iz monološke sfere grijeha i prenosi ga u dijalošku sferu, u sliku međutrojtvenoga dijaloga. Tako se u Sinu događa prilagođavanje čovjeka Božjoj mjeri“¹⁰⁸.

Na temelju teologije Melitona Sardijskoga načinu Kristovog prevrednovanja i prevladavanja ljudskog umiranja i krivnje, koja zahvaća tjelesno-duševnu dimenziju ljudskog bića, u kenozi, odnosno na drvetu križa, naš teolog progovara o križu kao o središtu dramatičnog djelovanja gdje se otkriva i Božja ljubav i grijeh svijeta.¹⁰⁹ U promišljanju o smrtnosti ljudske naravi ukazali smo, dakle, na problem odvojenosti duše od tijela. Homilija nepoznatog autora (upitno je Melitonovo autorstvo) *O duši, tijelu i patnji Gospodnjoj*, koja preuzima Melitonovu teologiju opisuje situaciju te odvojenosti: „Put je pala u podložnost grijehu, i svako tijelo podleglo je smrti, i svaka duša prognana je iz svoje kuće od mesa. Što je bilo oduzeto od zemlje sada joj je vraćeno, ali što je bilo dano od Boga zatočeno je u podzemlju; tako je prekrasno stvaranje spriječeno [...] i Očeva slika leži bačena na zemlju i nezbrinuta.“¹¹⁰ Stoga Otac šalje Sina „kao čovjeka da spasi čovjeka koji je izgubljen i da skupi sve [...] kojih je smrt raspršila kroz otuđenje tijela“¹¹¹. Konkretni moment Kristove smrti kao spasenjskog zahvata opisan je u događaju križa gdje se očituje oživljavanje, odnosno pobjeda nad smrću: „Grobovi bijahu raspuknuti, Hades otvoren, duše iz njega izlivene, smrt se vratila u život, i mnogi od njih bijahu viđenu u Jeruzalemu dok se dovršavalo otajstvo križa [...] Krist je probudio mrtve svojim tijelom, oslobodio je duše svojim Duhom [...] Zemlja nije mogla trajno zadržati njegovo tijelo, niti podzemlje njegov Duh.“¹¹² Tako je Kristovim zahvatom čovjek otkupljen i u duševnoj i u tjelesnoj dimenziji, odnosno u punini antropološke strukture.¹¹³

ne-božanskoj ravnodušnosti odvrća od opustošenoga svojega djela 'ostavljajući neravno da se zove ravnim'.“ (H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 96.)

¹⁰⁷ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 94.

¹⁰⁸ F. TOPIĆ, *Čovjek pred objavom Boga u misli Hansa Ursa von Balthasara*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2006., str. 262.

¹⁰⁹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, str. 50.

¹¹⁰ Citirano prema: *Isto*, str. 49.

¹¹¹ Citirano prema: *Isto*.

¹¹² Citirano prema: *Isto*.

¹¹³ Usp. F. TOPIĆ, *Čovjek pred objavom Boga u misli Hansa Ursa von Balthasara*, str. 262.-263.

Zaključno, u kontekstu raspeća kao otkupiteljskog djela, možemo ustanoviti kako Kristova smrt kao *pro nobis*, izriče kako Kristovo djelo otkupljenja čini da „Kristove zasluge prelaze preko grijeha čovječanstva ne samo kvantitativno, već i kvalitativno; one ne samo da pretežu grijeha, one ih potkopavaju jedinstvenošću hipostatske unije, budući daje ovo djelo pomirenja direktno ukorijenjeno u životu Trojstva. Prema tome, čini se da Kristov križ, opterećen cjelokupnim grješnim ljudskim odbijanjem, mora stajati i iza pakla, gdje je Sin zaboravljen od Oca na način koji je samo njemu znan“¹¹⁴. Ovime se otvara put ka promišljanju otajstva Velike subote u kojoj je zahvaćena ljudska negacija Božje objave.¹¹⁵

1.6. Solidarna netrijumfalnost Velike subote

„U križu se slomila (nalomila) moć hadesa (...) ali je još potreban Kristov pokop i njegovo 'bivstvovanje s mrtvima' kako bi na uskrsni dan – sa 'prvencem Kristom' – moglo uslijediti zajedničko ustajanje (...) [od mrtvih].“¹¹⁶ Kristovo bivstvovanje s mrtvima, kao sadržaj Velike subote, Balthasar promatra u vidu zadnje posljedice zakona solidarnosti. Drugim riječima, budući da stanje smrti onemogućava misliti aktivnost koju bismo pripisali subjektu smrti, Kristovo stanje kao umrloga bitno je označeno pasivnošću. Prema tome, „ma kako god iskustvo smrti objektivno sadržavalo unutrašnje nadvladavanje i tako trijumf nad protivnim silama, jednako tako nije bilo potrebno da se bilo što od toga subjektivno doživi: jer to bi upravo dokinulo zakon solidarnosti. Ne smije se zaboraviti: među mrtvima nema žive komunikacije. Solidarnost ovdje znači: S drugima biti osamljen“¹¹⁷.

1.6.1. Postavljanje problematike

Nasuprot poimanju vjeroispovijesnog izraza *descendit ad infernos* kao Kristovog trijumfalnog ulaska u carstvo mrtvih¹¹⁸, švicarski teolog smatra kako je izraz *descendere*

¹¹⁴ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 193.

¹¹⁵ Usp. F. TOPIĆ, *Čovjek pred objavom Boga u misli Hansa Ursa von Balthasara*, str. 260.

¹¹⁶ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 127.

¹¹⁷ *Isto*, str. 136.

¹¹⁸ Velika subota pojmljena kao Kristov pobjednički pohod izražena je u „Anastasis“ ikoni, koju ovdje uzimamo kao izričaj Istočne teologije u odnosu na Veliku subotu; „Krist, koji je u obliku mandorle okružen ovalnim svjetlom, jednom nogom kao Trijumfator stoji na glavi čovjeka koji simbolizira Had, a jednom rukom drži Adama za nogu. Vrata su podzemnoga svijeta razvaljena i leže na zemlji u obliku križa. Otkupitelj svojom desnicom uzima Adamovu ruku, a ovaj je jednom nogom već iskoračio iz carstva mrtvih.“ (C. SCHÖNBORN, *Bog posla Sina svoga. Kristologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 222.)

opterećen radnjom, te je kao takav mitološki izraz religiozno-povijesne uvjetovanosti bez novozavjetnog utemeljenja. Druga krajnost, nasuprot opterećenosti radnjom, jest lišenost svake dramatike koja bi bila vezana uz *descendus*.¹¹⁹ S obzirom na novozavjetne iskaze po pitanju silaska, za utemeljenje daljnjih promišljanja, tekst iz 1Pt 3,19; 4,6 (propovijedanje duhovima u tamnici i naviještenost evanđelja mrtvima) uzimamo kao krucijalan¹²⁰, budući da „proklamacija u 1Pt 3,19 ne može biti nešto drugo doli propovijed spasenja mrtvima 4,6“¹²¹, što upućuje na *descendus* kojim se ne stječe pobjeda u smislu trijumfnog nadvladavanja već se proklamira trijumf dogođen na križu. Sukladno rečenom, pasivno stanje umrlog Krista pokazuje se kao obznanjenje i djelovanje opravdanja dogođenog po križu.¹²² Time Kristov boravak s mrtvima nije odjeljiv od aktivnog trpljenja na križu. Na temelju toga, prema Balthasaru, Kristov odlazak u tamnicu posjeduje dvostruki smisao: „Solidarnost mrtvoga Krista s umrlima (...) i proklamacija pomirenja Božjega sa svijetom u cjelini.“¹²³

1.6.2. Specifičnost Isusa Krista u stanju smrti

Na samom početku promišljanja o Kristovom specifičnom položaju u stanju smrti, potrebno je naglasiti nemjerljivost iskustva ljudske smrti u odnosu na smrt Isusa Krista koja je „do kraja promišljeni zakon ljudskog umiranja“¹²⁴. Ta nemjerljivost sastoji se u tome što je ljudsko smrtno stanje uvijek sadržavalo određeni vid nade. Stoga samo kristološko promatranje hadesa (u vidu umrlih prije Krista) sadrži određenu uvjetnost budući da na temelju Kristove milosti „koja djelovaše unaprijed, oni koji prije njega življahu u ljubavi, ne doživljavaju zaista zasluženu potpunu kaznu odbačenja (jer u svjetlu vjere, ljubavi i nade čekaju na njega)“¹²⁵. Time, u kontekstu solidarnosti, želimo naglasiti kako *poena damni*, odnosno lišenost *visio beatifica*, s ljudske strane ne biva potpuna, budući da Krist mrtve pošteduje iskustva smrti u tom krajnjem vidu preuzimajući ga na sebe.¹²⁶ Drugim riječima, on „nije bio obasjan ni zrakom spasenjskog svjetla jer je sva spasenjska svjetlost došla od

¹¹⁹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 122.

¹²⁰ Detaljnija analiza novozavjetnih iskaza: *Isto*, str. 124.-130.

¹²¹ *Isto*, str. 130.

¹²² Usp. *Isto*, str. 121.

¹²³ *Isto*, str. 130.

¹²⁴ *Isto*, str. 136.

¹²⁵ *Isto*, str. 138.

¹²⁶ Usp. *Isto*, str. 139.

njega koji je bio solidaran do svršetka. Baš zato on je 'umro više od bilo koga' jer je dosegao granicu do koje ljudi nisu nikada stigli, u pasivnom ili objektivnom doživljaju najdublje dubine grijeha“. Time se pokazuje kako je Kristovo stanje u smrti potrebno promatrati kao iskustvo druge smrti, iskustvo grijeha u njegovoj biti, te kao trinitarni događaj.

Promatranje Kristovog stanja u smrti pod vidom iskustva „druge smrti“, teolog Balthasar, na temelju Bonaventure¹²⁷, započinje razlikovanjem između Kristovog su-trpljenja (*compassiones*) u tijelu i su-trpljenja u duhu, gdje se upravo duhovno trpljenje pokazuje kao intenzivnije.¹²⁸ Prema tome, „duševna bol mnogo je intenzivnija, najprije, zato što je uzrok s jačim temeljom: uvreda Boga i naše odvajanje od njega, a onda što je sklonost prema trpljenju bila veća zbog prevelike mjere ljubavi. Naime, što je ljubav jača, bolnije su rane sutrpjenja“¹²⁹. Polazeći od takvog iskustva, otvara se put konkretnijem promatranju sadržaja prethodno spomenute *poena damni*, odnosno sadržaja Kristove *visio mortis*.

Uzimajući u obzir promišljanja Nikole Kuzanskog¹³⁰, naš teolog naglašava razliku između trpljenja Velikog petka i trpljenja Velike subote ukoliko Veliki petak izriče aktivno i subjektivno trpljenje, a Velika subota kontemplativno i objektivno, odnosno pasivno trpljenje čiji je sadržaj *visio mortis*.¹³¹ Predmet *visio mortis* jest grijeh izlučen iz antropološke egzistencije, a što je sa svoje strane posljedica Kristovog trpljenja na križu, te u tom smislu nosi oznaku trijumfalnosti: „Grijeh je u tome stanju amorfan (bezobličan), tvori ono što bi se moglo nazvati drugi 'kaos' (koji je stvorila ljudska sloboda), a što je – izoliranjem grijeha iz živog čovjeka – upravo produkt aktivnog trpljenja na križu: u tome smislu Spasitelj u paklenom šeolu ne promatra ništa drugo osim svoj trijumf, ali ne u sjaju svojega uskrsnog života (...) nego u jedinom stanju koje dopušta takav prisni kontakt: kao mrtvac, u apsolutnom ispražnjenju života.“¹³² Osim toga, Krist ne promatra niti „nastanjeni pakao: to bi bilo promatranje poraza, niti promatranje nastanjena čistilišta jer tako što u teološkome

¹²⁷ Bonaventura razlikuje težinu trpljenja između Kristovog trpljenja u tijelu i trpljenja u duhu, prema čemu trpljenja u duhu sadrže veći intenzitet. Usp. H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 140.

¹²⁸ Usp. *Isto*, str. 140.-141.

¹²⁹ *Isto*, str. 80.

¹³⁰ Nikola Kuzanski naglašava zasebnost Kristovog trpljenja u Velikoj suboti u odnosu na Veliki petak budući da u bivstvovanju s mrtvima Krist prima na sebe paklene kazne, te tako u potpunosti izriče svoje zastupništvo. Usp. *Isto*, str. 141.

¹³¹ O Kristovu boravku među mrtvima KKC 632 iznosi: „Česte tvrdnje Novog zavjeta po kojima je Isus 'uskrsnuo od mrtvih' (Dj 3,15; Rim 8,11; I Kor 15,20) pretpostavljaju da je on, prije Uskrsnuća, bio u boravištu mrtvih. To je prvotni smisao što ga je apostolsko propovijedanje dalo boravku Isusovu među mrtvima: Isus je kao svi ljudi upoznao smrt i stigao je k njima svojom dušom u boravište mrtvih. Ali on je onamo sišao kao Spasitelj, proglašujući Radosnu vijest duhovima koji su ondje bili zatvoreni.“ Prema ovom svjedočanstvu očito je da von Balthasar čini korak više u kontekstu Kristovog netrijumfalnog boravka s mrtvima.

¹³² H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 143.-144.

smislu 'prije' Krista ne postoji (...) niti nastanjeni 'pretpakao' koji po slikovitom predočavanju upravo treba da bude ispražnjen samim Kristovim 'silaskom'¹³³, već je sam predmet pasivnog promatranja „isključivo čista supstancijalnost 'pakla' kao 'grieh u sebi'“.¹³⁴

Kao treći aspekt Kristovog stanja u smrtnom iskustvu, potrebno je uzeti u obzir da je ono bitno trinitarni događaj. Na tom tragu, Balthasar ističe kako Kristovo „egzistencijalno premjeravanje svih dimenzija onoga što je čisto protubožansko (...) istodobno mjeri svu širinu Očeva poslanja“¹³⁵, budući da je Kristov boravak s mrtvima krajnja „posljedica naloga spasenja kojeg je primio od Oca“¹³⁶. U tom vidu, sam soteriološki motiv, u vidu teologije prihvaćanja, potrebuje obuhvatiti i eshatološka negaciju kao mogući produkt ljudske slobode. Na ovaj način, već smo učinili korak prema soteriološkom vidu Kristovog bivstvovanja s mrtvima u otajstvu Velike subote.

1.6.3. Soteriološki moment

Soteriologija trijumfa, u okviru Velike subote, iako sadrži nedostatak pri naguću ka preuranjenoj anticipaciji uskrsnog otajstva, progovara o soteriološkom vidu koji je, prema našem teologu, trpio zapostavljenost u sistematskoj teologiji.¹³⁷ Ipak, teološki je problematično ukoliko sadržaju Velike subote ne bismo ostavili vlastiti prostor događanja, a koji je, kako rekosmo, pasivno promatranje *poena damni*.

U kontekstu soteriologije važno nam je naglasiti razliku između starozavjetnog hadesa i novozavjetnog pakla. Naime, „Krist ostavlja hades iza sebe: nemogućnost ljudi da se približe Bogu; no sa svojim neizmjerljivo dubokim trinitarnim iskustvom 'pakao' uzima sobom: kao izraz svoje sudačke vlasti da raspolaže nad vječnim blaženstvom ili propasti ljudi“¹³⁸. U tom vidu „pakao je *produkt* otkupljenja, produkt koji Spasitelj još mora 'gledati' kakav je za sebe, kako bi u čistom odbačenju postao 'za njega' ono nad čime mu se prilikom uskrsnuća daju vlast i ključevi“¹³⁹.

¹³³ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 143.-144.

¹³⁴ *Isto*, str. 144.

¹³⁵ *Isto*, str. 145.

¹³⁶ *Isto*.

¹³⁷ *Usp. Isto*, str. 151.

¹³⁸ *Isto*, str. 148.

¹³⁹ *Isto*, str. 145.

No, iako se po Kristovoj prisutnosti u paklu kao izričaju prihvata, odnosno po njegovoj solidarnosti, uočava proširenje eshatološke nade¹⁴⁰, time švicarski teolog ne naglašava prazninu pakla. Upravo suprotno, takvu postavku Balthasar definira kao ekstrem.¹⁴¹ U skladu s tim, potrebno je naglasiti da iako kršćanstvo izriče pozitivno određenje povijesti na temelju Kristovog okretanja ka grješnicima, ipak ne možemo zauzeti stav naivnog, odnosno bezopasnog optimizma.¹⁴²

Zaključno o Velikoj suboti možemo reći da teologija smrti koja „Isusovu solidarnost s grešnicima traži isključivo u činu odluke ili predanja cjelokupne vlastite egzistencije u času smrti“¹⁴³ jest nedostatna, odnosno ne-spasonosna budući da ne može do kraja domisliti zastupničko djelo Isusa Krista. Potreban je, dakle, radikalniji opseg teološkog prihvaćanja. Stoga „Bog pušta Boga da ode u stanje napuštenosti od Boga, prateći ga onamo svojim Duhom. Sin može otići u pakao, ondje gdje je Bog odsutan, jer ovaj odlazak shvaća kao izričaj svoje ljubavi prema Ocu te svojoj ljubavi može dati obilježje poslušnosti u tolikoj mjeri da u njoj iskusi svu bezbožnost izgubljenog čovjeka. Ovo nam se čini mitologijom, ali kad dublje promislimo, to je jedino prihvatljivo rješenje zagonetke svijeta“¹⁴⁴.

Konkretna, odnosno kategorička očitovanja kenosis kristologije, u utjelovljenju, smrti i Kristovom boravku s mrtvima, odnose se prema monaštvu kao temeljna teološka polazišta u utemeljenju kontemplativne forme Crkvenog života. Korelaciju između kenosis teologije i monaštva obradit ćemo u poglavlju koje slijedi polazeći suprotnim putem – od otajstva Velike subote preko Velikog petka, te utjelovljenja.

¹⁴⁰ Usp. R. GIBELLINI, *Teologija dvadesetoga stoljeća*, str. 251.-252.

¹⁴¹ „U drugi bismo pak ekstrem upali kad bismo iz ovoga htjeli zaključiti da su sada svi ljudi poslije Krista otkupljeni, da je Krist svojim iskustvom pakla ispraznio pakao pa da je time postao bespredmetan bilo kakav strah pred prokletstvom.“ (H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 148.)

¹⁴² Usp. H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 300.

¹⁴³ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 139.

¹⁴⁴ H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., str. 73.

2. TEOLOŠKA NARAV MONAŠTVA

Monaštvo (grč. *monachos* – sam, jedan, jedinstven) jest forma crkvenog života Bogu posvećenih osoba, koja kao bitnu oznaku sadrži kontemplativni apostolat u osobnoj osamljenosti i ozbiljnosti prema Bogu. Kao takvo, „monaštvo je sastavni dio Crkve koji ima normativnu vrijednost *za sve*, u smislu nastrojenja duše, pounutrašnjene monaške duhovnosti“¹⁴⁵. Ovim riječima Pavel Evdokimov¹⁴⁶ izražava temeljni element monaštva – raspoloživost za Boga. Iz te raspoloživosti postaju jasne sve izvanjske karakteristike monaštva kao što su, na primjer, odijeljenost od svijeta, tišina (ne samo kao prestanak govornog dijaloga, nego i dijaloga strasti, nagnuća) po kojoj navedena raspoloživost može oslušivati Božje poticaje i uranjati u njegovo otajstvo koje ne staje u riječi, zatim samoća kao nenavezanost na stvorenje i, u konačnici, na samoga sebe, te kontemplacija kao bezinteresno motrenje Boga. U ovom radu, nije nam nakana prikazati povijest monaštva, već teološki promisliti izabrane vidove same naravi monaštva, vodeći se smjerom koji nam daje švicarski teolog Hans Urs von Balthasar.

2.1. Velikosobotnja smještenost monaštva

Polazna točka iz koje nastojimo promišljati monašku egzistenciju pod prizmom teološkog sustava Hansa Ursa von Balthasara nalazi se u Pashalnom misteriju, odnosno u događaju Velike subote. Iako teolog Balthasar na samom kraju razmatranja Velike subote u djelu *Mysterium Paschale* ostavlja upitnim mogućnost nasljedovanja Kristova iskustva stvarnosti pakla, iz razloga Kristove specifične *visio mortis*¹⁴⁷, istovremeno propitujući aktivnost na koju nas upućuje sv. Toma ističući kako po Kristovom primjeru oslobađanja mrtvih iz pakla „i mi moramo tamo silaziti da pomognemo svojim“¹⁴⁸, ipak u djelu *Sestre u duhu* nalazimo jedan vid takva nasljedovanja. To nasljedovanje ostvaruje se upravo u redovničkom životu. Naime, forma redovničkog života jest „forma križa, i to križa čije su subjektivne patnje Velikoga petka crkveno-liturgijski zastrte, te objektivirane u činjeničnosti

¹⁴⁵ P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, Službeni glasnik, Beograd, 2009., str. 104.

¹⁴⁶ Pavel Nikolaevič Evdokimov (1901. – 1970.) – ruski pravoslavni teolog. Nakon Oktobarske revolucije studira u Parizu što mu omogućava širi teološki uvid pri susretu s katoličkom teologijom.

¹⁴⁷ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Mysterium Paschale. Sveto trodnevlje smrti, pokopa i uskrsnuća našega Spasitelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 153.

¹⁴⁸ TOMA AKVINSKI, *Stožeri kršćanske vjere*, Symposion, Split, 1981., str. 66.

i neosobnosti Velike subote, u onoj velikoj stanci između muke i uskrsnuća, kad je umrlo staro 'ja' sa svojim ljudskostima, a novo 'ja' sa svojom božanskom i onostranom subjektivnošću još nije uskrsnulo. U ovom se međuvremenu, tako skrivenomu svijetu, koje je – kako kaže Terezija – 'život smrti', nalazi zavičaj redovničkoga života koji tvori veliki prostor koji povezuje muku i uskrsnuće, svjetovnu i nebesku egzistenciju¹⁴⁹. Iako je u navedenom iskazu riječ o redovničkom životu, ipak pronalazimo mogućnost sužavanja odnošajnog opsega na monaštvo budući da su sv. Terezija od Djeteta Isusa¹⁵⁰ i bl. Elizabeta od Presvetog Trojstva¹⁵¹, o kojima Balthasar promišlja u navedenom djelu, pripadnice klauzurnog reda bosonogih karmelićanki. S obzirom na uvid švicarskog teologa, u prvom promišljanju bavit ćemo se odnosom Velike subote i monaštva, a nakon toga monaškom formom križa u kontekstu Velikog petka, pod nazivom *Forma crucis*.

U Isusu Kristu, Bog se „nije zaputio među ljude radi nekoliko dijaloga i akcija, nego se kao apsolutna ljubav bezgranično euharistijski razdaje, a u 'predanju do kraja – na križu, u napuštenosti od Boga i prolasku kroz pakao – uzima na sebe protivljenje svijeta, iznutra ga razrješuje i uranja u ponor“¹⁵². Prema navedenoj konstataciji, Balthasar ustvrđuje kako je kršćanska razdanost cjelokupne egzistencije polazište i nosivi element svekolike pastoralne aktivnosti, koja se na taj način ne može zadovoljiti time da solidarnost sa svijetom promatra prema isključivo „praktičnim ciljevima i zabilježivim uspjesima“¹⁵³, te odbaci kontemplativnu formu crkvenog života kao zatvaranje svijetu. „Sve oblikovano, izrečeno i učinjeno postaje plodno tek s ovim krajnjim, bezobličnim Sinovim 'da' Ocu, u kojemu se već ostvarilo i utjelovljenje (Heb 10,7), koje je također bilo i sadržaj trideset skrovitih godina, četrdeset dana u pustinji, mnogih noći probdjevenih u molitvi, kao i zadnjega hrvanja u Getsemaniju.“¹⁵⁴ Ovim smo se izlaganjem već približili otajstvu Velike subote.

¹⁴⁹ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, KIZ, Zagreb, 2009., str. 131.

¹⁵⁰ Sv. Terezija od Djeteta Isusa (1873. – 1897.) – karmelićanka i učiteljica Crkve. Pio XI. proglasio ju je blaženom 1923., a 17. svibnja 1925. svetom. Značajna je po djelu *Povijest jedne duše* u kojem se nalazi nauk o tzv. *Malom putu*, tj. mistici svakodnevice kojoj je ideal nepropuštanje nijedne svakodneve prilike u iskazivanju ljubavi prema Bogu. Riječ je, dakle, o posvemašnjoj raspoloživosti za Boga.

¹⁵¹ Bl. Elizabeta od Presvetog Trojstva (1880. – 1906.) – karmelićanka. Ivan Pavao II proglasio ju je blaženom 25. studenoga 1984.

¹⁵² H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 9.

¹⁵³ *Isto.*

¹⁵⁴ *Isto.*

Svojevrsnu čvrstinu u povezivanju monaštva i Velike subote pruža nam Petar Damjanski¹⁵⁵, povezujući Kristovu grobnicu i monašku ćeliju: „Ti si, o Ćelijo, poput Gospodnje grobnice; ti primaš one koje je grijeh umorio i ponovno ih vraćaš životu u Bogu dahom Duha Svetoga.“¹⁵⁶ Time je razumljivije i kartuzijansko¹⁵⁷ inzistiranje na posvećenosti životu u ćeliji: „Naše temeljno nastojanje i cilj jest posvećenje tišini i samoći pustinjačke ćelije. To je sveto tlo, mjesto na kojem, kao čovjek sa svojim prijateljem, Gospodin i njegov sluga često zajedno razgovaraju; ondje je vjerna duša često ujedinjena sa Riječi Božjom; ondje je zaručnica ujedinjena sa zaručnikom; ondje je zemlja spojena sa nebom, boštvo sa čovječtvom.“¹⁵⁸ Monaška ćelija osigurava izvanjsku osamljenost koja, kao prekid svake komunikacije, može biti shvaćena u vidu smrtnog stanja što sa svoje strane izriče uključivost u antropološki usud. Prema tome, monaško umiranje jest odustajanje od sebstva koje upotpunjuje izvanjski okvir samoće, ali uvijek u Kristu – kao jedinom dijaloškom subjektu monaha – kojim je smrt, u kontekstu teologije prihvaćanja, zadobila komunikacijski i soteriološki karakter.¹⁵⁹ Soteriološki moment monaštva sagledat ćemo nešto kasnije u govoru o njegovom odnosu prema događaju Velikog petka.

Tišina ćelije, šutnja i osamljenost monaštva jesu egzistencijalni izričaji Velike subote ukoliko uzmemo u obzir svjedočanstvo Crkve i u liturgijskom aspektu u odnosu na otajstvu toga tihog i nespektakularnog dana. Naime, u velikosubotnoj liturgiji „nema euharistijskog slavlja, sve se zbiva u tihoj molitvi i liturgiji određenih časova dana. U Crkvi nema ukrasa, oltari su posve ogoljeni. Vjernik treba ostati u šutnji, tišini i pobožnosti.“¹⁶⁰ Osim momenta tišine, izvanjska nespektakularnost monaške egzistencije povlači svoju poveznicu iz

¹⁵⁵ Petar Damjanski (1007. – 1072.) – crkveni naučitelj, monah i kardinal Ostie. Zajedno sa papom Grgurom VII. zalagao se za reformu Crkve (tzv. predgrgurovska reforma), poglavito u borbi protiv simonije. Iako je proglašen kardinalom, vraća se monaštvu i umire u benediktinskom samostanu u Faenzi.

¹⁵⁶ S. PETRI DAMIANI, *Liber qui appellatur, Dominus vobiscum. Ad Leonem eremitam*, u: J. P. MIGNE (ur.), *Patrologiae cursus completus. Patrologiae tomus CXLV. S. Petri Damiani Tomus secundus*, Paris, 1853., str. 231.-252., ovdje str. 249. Za odnos između monaške ćelije i otajstva Velike subote usp. A. LOUF, *Gospodine, nauči nas moliti*, Sestre sv. Križa, Đakovo, 1978., str. 109.-110.

¹⁵⁷ Kartuzijanski red (*Ordo Cartusienis*) jest rimokatolički crkveni red nastao reformom pravila benediktinskog reda 1084. godine. Osnivač reda je sv. Bruno, a prvi samostan osnovan je u blizini Grenoblea u francuskim Alpama, gdje se danas nalazi tzv. Velika kartuzija. Nakana reda jest adaptacija Istočnog monaštva u okviru Rimokatoličke Crkve što se nastoji postići arhitektonskim objedinjavanjem skupine pustinjaka koji su u prvom redu pozvani živjeti samotnički, ali ne bez zdravog ekvilibrija između anahoretske i cenobitske strukture.

¹⁵⁸ *Statuta Ordinis Cartusienis*, Lib. I, Cap. 4, 1., u: <http://www.kartuzija-pleterje.si/text/Statuta.pdf> (pristup: 17.8.2015.)

¹⁵⁹ „Naša samoća, poput Isusove, nije samo samoća tijela i srca, nego i svega što bi moglo biti prepreka susretu s Bogom licem u lice. To je razlog zašto tražimo vlastito zadovoljenje samo s onim što nam je nužno potrebno, preferirajući slijediti Krista u njegovom siromaštvu, te po tom siromaštvu bivamo obogaćeni.“ (*Carthusian nuns. In the name of all we remain in the presence of the living God*, Charterhouse of the Transfiguration, Southern Vermont, 2006., str. 8.)

¹⁶⁰ C. SCHÖNBORN, *Bog posla Sina svoga. Kristologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 224.-225.

soteriološke skrivenosti Velike subote, tj. „spasenje koje se događa silaskom nad pakao još je skriveno, smrt još ima moć koja joj se oduzima.“¹⁶¹ Uzevši u obzir navedene iskaze, možemo reći kako je izvjesnija potvrđenost monaškog egzistiranja u Kristovoj smrti jer monaštvo (naizvan) u bitnome iskazuje odsuće spektakularnosti i sentimentalizma čime se afirmira određena doza monotonije, odnosno negledljivosti monaštva. Dakle, monaštvo nije negledljivo stoga što bi bilo degutantno, već iz razloga sasvim stvarnog ozbiljenja religiozne egzistencije. Takvo ozbiljenje onemogućuje misliti monaštvo pod vidom duhovnog zanesenjaštva (monaštvo je s Kristom ukopano u zemlju, u konkretnost svijeta). Prema tome, monaška ili redovnička egzistencija jest egzistencija posvemašnjeg darivanja i raspoloživosti za Krista ukoliko participira na Kristovom sinovstvu koje se određuje Očevom voljom (koja je u tom smislu Sinovljevi *ordo* – red).

Zaključno, „karmel i sve kontemplativne forme života u Crkvi nisu bijeg od svijeta, nego ekstrapolacija u najdubljoj točki u kojoj se susreću živi Bog Isusa Krista i svijet“¹⁶², odnosno kontemplacija i objektivnost Kristovog pasivnog trpljenja tokom boravka s mrtvima polazište je kontemplacije i objektivnosti (koju izriče podvrgnuće Reguli) monaškog umiranja svijetu. Prema tome, na ovom mjestu otvara nam se prostor govoru o kontemplaciji koja je značajna karakteristika monaštva, a kojoj prethodi stav indiferencije kao bezinteresne raspoloživosti volji Božjoj. Pozornost srca jesu „vrata kontemplacije“¹⁶³.

2.1.1. Stav indiferencije

Indiferenciju možemo shvatiti kao pojam kojim izričemo ravnodušje i nerazlikovnost u smislu odsustva osobnih sklonosti pri motrenju i izvršavanju Božjih zahtjeva.¹⁶⁴ Teolog Balthasar bilježi: „Stvorenska volja, iako je slobodna i stvaralačka i ne podlaže se ropski pritiskajućem fatumu apsolutne volje, mora posve ostati unutar područje Božje volje. Dok god Božja volja sve obuhvaća i određuje, ona također preuzima i odgovornost za izvedivost i stvarnu izvedbu. No, čim bi se stvorenska volja htjela postavljati autonomno pored i izvan Božje volje, morala bi iz same sebe crpsti snagu i mogućnost ispunjenja, i bila bi osuđena

¹⁶¹ C. SCHÖNBORN, *Bog posla Sina svoga. Kristologija*, str. 225.

¹⁶² H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 10.

¹⁶³ *The Way of Silent Love*, Gracewing Publishing, Leominster, 2006., str. 14.

¹⁶⁴ Nauk o indiferenciji kojem podliježe vlastiti napor Balthasar povlači iz Ignacijevske duhovnosti. Usp. H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 276.-278.

na neuspjeh. To je zadnja opomena i zadnji motiv da u križ i patnju ne ulazimo bez indiferencije.¹⁶⁵

2.1.2. Kontemplativna egzistencija

Kontemplacija (lat. *contemplatio*, *contemplari*; grč. *theoria* – motriti, promatrati) podrazumijeva molitveni stav bezinteresnog motrenja upućenog prema Bogu. Nepoznati pisac kontemplativnog spisa *Oblak neznanja*¹⁶⁶ donosi određenu shematizaciju koja nam u našem promišljanju o kontemplaciji kao motrenju koje isključuje opsesivnost motritelja, odnosno monaha pomaže staviti u odnos velikosubotnje otajstvo Isusa Krista i monaštva kao kontemplativne egzistencije budući da se u Kristovom stanju smrti događa određena depersonalizacija ili otklon od subjektivnosti kao podložnost Očevu nalogu kojeg Krist kao Sin kontemplira i prema kojem usklađuje vlastito djelovanje, u kontekstu Velike subote, obilježeno pasivnošću.¹⁶⁷

2.1.2.1. Odnos kontemplativne i aktivne crkvene forme

U Evanđelju po Luki nalazimo prikaz događaja između Isusa, Marte i Marije (usp. Lk 10,38-42), a na kojem pisac knjige *Oblak neznanja* temelji svoje uvide o kontemplativnim moliteljima. Naime, na kraju tog događaja spominje se kako je Marija izabrala „najbolji dio“. No, kako nam se možda može učiniti, najbolji dio ne podrazumijeva kontemplaciju jer u komparaciji pridjeva „dobar“ nailazimo na tri oblika – dobar, bolji, najbolji, dok je kontemplativan način života jedan od dvaju načina života u Crkvi. Dakle, ako nam se nudi izbor između dvaju načina života u Crkvi, jedan se ne može nazvati najboljim. Pod navedenim vidicima, Marta predstavlja aktivni život, odnosno prvi stupanj

¹⁶⁵ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 294.

¹⁶⁶ Usp. *Oblak neznanja. Knjiga kontemplacije*, KIZ, Zagreb, 2005.

¹⁶⁷ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Mysterium Paschale*, str. 143.-145.

aktivnog života, dok Marija stoji kao primjer kontemplativnog života,¹⁶⁸ odnosno drugi stupanj aktivnog i prvi stupanj kontemplativnog života.¹⁶⁹

Najbolji dio, koji je pripisan Mariji kao primjeru kontemplativnog načina života, možemo objasniti na sljedeći način. Naime, unutar dva načina života u Crkvi – aktivnog i kontemplativnog – postoje tri stadija: čestit kršćanski život, razmatranje o duhovnim istinama i stadij oblaka neznanja.

U prvom stadiju nailazimo na dominaciju aktivne ljubavi u tjelesnim djelima milosrđa. Ovom stadiju pridajemo pridjev „dobar“. *Terminus tehnicus* za ovaj stadij kršćanskog života jest praktična dobrota ili karitas. No, iako nam se u posljednjem, trećem stadiju može učiniti kako on ne posjeduje praktičnu dobrotu, upravo praktična dobrota potiče silazak u sljedeći, drugi stadij kršćanskog života koji je ujedno i mjesto isprepletenosti akcije i kontemplacije, a poseban način praktične dobrote jest u tome što kontemplativnim činom molitelj sudjeluje u Kristovoj otkupiteljskoj patnji.

Unutar drugog stadija dvaju načina života u Crkvi započinje interakcija između aktivnog i kontemplativnog života. Iz tog razloga ovaj stadij nosi u sebi pridjev „bolji“. S obzirom na aktivnu i kontemplativnu osobu, drugi je stadij krajnja mjera napredovanja aktivne osobe u kontemplaciji, dok je za kontemplativnu osobu krajnja mjera u njejoj akciji.

U trećem stadiju motritelj ulazi u oblak neznanja gdje u tajnosti i osamljenosti usredotočuje svu svoju pažnju i ljubav na Boga. Time treći stadij sadrži pridjev „najbolji“, te se u njemu ostvaruje kontemplacija u punini.

Prvi i drugi stadij unutar dvaju načina života u Crkvi jesu dobri, no prestankom ovozemnog života, njihovo je postojanje neostvarivo jer je prestankom istog suviše oplakivanje grijeha i razmatranje Kristove muke, dok na njihovo mjesto dolazi vječna radost. Dakle, treći se stadij proteže i na vječnost.¹⁷⁰

¹⁶⁸ „Svi oni, koji, prema vlastitom pravilu, provode samotni život odvojen od buke i nerazumnosti svijeta, i koji ne samo ustrajno kontempliraju božanska otajstva i vječne istine, i izlijevaju žarke i neprestane molitve Bogu kako bi Njegovo kraljevstvo cvjetalo i svakodnevno se sve više širilo, nego isto tako okajavaju, ne samo vlastite nego i grijeh drugih mrtvljenjem, propisano ili slobodno, duše i tijela – za njih uistinu može biti rečeno da su izabrali bolji dio, poput Marije iz Betanije.“ (PIO XI., *Umbratilem. Apostolic constitution of our most holy father pope Pius XI. approving the statutes of the carthusian order*, citirano prema: *Contemplatives in the heart of the Church. The solemn teaching of Pope Pius XI. on the Apostolic Value of Carthusian Life*, Charterhouse of the Transfiguration, Southern Vermont, 2006., str. 5.)

¹⁶⁹ Usp. *Oblak neznanja. Knjiga kontemplacije*, str. 62.-66.

¹⁷⁰ Usp. *Isto*, str. 34.-38.

Unutar isprepletenosti aktivnog i kontemplativnog života, u drugom stadiju, ostvaruje se korisnost svetih misli, a što je vidljivo u molitvi razmatranja, dok drugu posljedicu ove isprepletenosti nalazimo u spoznaji vlastite nutrine. Točka u kojoj svete misli gube svoju korisnost jest upravo preostali stadij. Jedan od načina shvaćanja trećeg stadija nalazi se u podjeli kontemplacije na jednostavniji i uzvišeniji stupanj, u kojoj bi se jednostavniji stupanj nalazio u drugom stadiju, u promišljanju te u interakciji s akcijom, dok se u uzvišenijem stupnju kontemplativnog života nalazi oblak neznanja u kojem je mišljenje suvišno. Ta suvišnost se očituje u tome što oblak neznanja razumu suprotstavlja pozitivno neznanje, odnosno apofatičnost. Kao posljedica prihvaćanja ovog stupnja i time kontemplativnog čina pojavljuje se nadilaženje samospoznaje, što ovdje možemo sagledati kao vid odustajanja od osobnih nagnuća i interesa.¹⁷¹

Tko god teži za kontemplacijom treba njegovati predmet proučavanja u molitvi razmatranja kroz tri navike koje su međusobno ovisne. Te tri navike jesu čitanje, razmišljanje i molitva. Ono što je primjetno u djelovanju kroz navedene navike jest uporaba intelektualnih procesa, a time i oslanjanje na misli.¹⁷² Konkretnije, upotrebom intelektualnih procesa u čitanju ili slušanju Svetog pisma pojavljuje se molitva kao posljedica poticaja koje ti procesi stvaraju. Možemo zaključiti kako je molitva u razmatranju plod nauka, tj. molitva proizlazi iz prve i druge navike, čitanja ili slušanja i razmišljanja.

S druge strane, ono što je vidljivo u kontemplaciji jest spontana pronicljivost lišena uporabe intelektualnih procesa. Prema tome, kontemplacija, za razliku od molitve razmatranja, nije plod nauka, već dar milosti. Konačno, kontemplativni čin se sastoji od toga da usredotočimo našu ljubav na Boga zaboravljajući na sve drugo.¹⁷³

Prema tome, kontemplativni molitelj više se sjedinjuje s Bogom u šutnji, nego u razmišljanju. U toj se šutnji ostvaruje ljubavna pozornost i nadilaženje razumskog i osjetnog elementa koji se tokom ljubavne pozornosti razumijevaju kao smetnja. U kontemplaciji je naglasak na Božjoj inicijativi i njegovu otajstvu koje u konačnici ne staje u riječi. Na taj se način ostvaruje praznina i slobodan prostor u kojem Bog može djelovati po svojoj volji, te istovremeno nailazimo na opravdanje monaškog inzistiranja na strogoj tišini i samoći kao odsutnosti utjecaja koji bivaju razarajući u odnosu na motrenje, raspoloživost Božjem djelovanju. Potrebno je naglasiti kako ovdje ne želimo apsolutizirati apofatičnost

¹⁷¹ Usp. *Oblak neznanja. Knjiga kontemplacije*, str. 39.-40.

¹⁷² Usp. *Isto*, str. 95.-96.

¹⁷³ Usp. *Isto*, str. 99.

kontemplacije¹⁷⁴ budući da svaka kontemplacija, želi li nositi naziv kršćanska, nužno mora biti opredmećena Isusom Kristom.

2.1.2.2. Kristološki opredmećena kontemplacija

U sastavnici kontemplativnog motrenja Isusa Krista mistika monaštva ukazuje da nije prijezirna u odnosu na svijet, budući da je Isus Krist kao teodramatski lik uključen u dramu egzistencije vremensko-protežnog svijeta, o čemu nam snažno svjedoči kenosis kristologija. Dakle, ovdje „ni u kojem slučaju nije posrijedi prirodna ili panteistička mistika, koja, uvrijeđena granicama konačnoga ili nestrpljivo udarajući u njih, bježi iz zatvora svijeta da bi se zaputila u božansku beskonačnost“¹⁷⁵. „Preobilno iskustvo, koje Ivan od Križa nastoji opisati gotovo neoplatonskim riječima, iskustvo je neposredno prisutne, beskonačne i apsolutne ljubavi, koja svojom čistoćom sažije i koja zahtijeva neodložan i bezuvjetan odgovor i ostvaruje ga u pokornoj duši; po brisanju svih granica stvorene ljubavi u plamenu i maču beskonačne ljubavi, ovaj odgovor dobiva udjela u Božjoj bezgraničnosti.“¹⁷⁶ Navedena *neposredna prisutnost* Božje ljubavi u bitnome sadrži kristocentričnu notu ukoliko je ta prisutnost najizraženija u Isus Kristu kao Bogočovjeku u svim njegovim kenotičkim razinama. U tom smislu, snažan naglasak cjelovitoj kristocentričnosti kontemplacije pruža nam sv. Terezija Avilska primjećujući opasnost izostavljanja kontemplacije Kristovog proslavljenog tijela kao indikacije nazadnosti duhovnog života.¹⁷⁷ Sv. Terezija zanimljivo uviđa: „Odvojivši se od svega tjelesnog, za anđeoske duhove je da uvijek budu ražareni ljubavlju, što nije za nas koji živimo u smrtnome tijelu, pa se treba osvrutati, misliti i osloniti se na one koji su, dok su ga imali, napravili tako velike podvige poradi Boga, a kamoli odalečiti se svjesno od sveg našega dobra i lijeka, koji je presveto čovječstvo našega Gospodina Isusa Krista.“¹⁷⁸ Teolog Balthasar slično zaključuje: „U

¹⁷⁴ Ovim iskazom ne želimo posvema odbaciti apofatičnu teologiju, već naznačiti kako se i ona kreće u kristološkim okvirima (koji opet nisu redukcija na antropologiju). Naime, apofatična teologija „nema nalog da niječe svaki iskaz o Bogu – jer je pojam još uvijek ono što je određeno sadržajem, a apsolutno naprotiv može samo biti potpuno prazno od svakog određenja – nego ima nalog da naznači puninu koja se razotkriva u konačnom 'sakramentu' i koja lomi svaku predodžbu, jer je uvijek-više od onoga što bih i pri najvećem ukidanju svojih ograničenja mogao obuhvatiti“. (H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., str. 132.)

¹⁷⁵ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 393.

¹⁷⁶ *Isto*, str. 393.

¹⁷⁷ Usp. C. SCHÖNBORN, *Bog posla Sina svoga. Kristologija*, str. 248.-249.

¹⁷⁸ TEREZIJA AVILSKA, *Zamak duše*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., str. 113. Potvrdu kristološkoj kontemplaciji Terezija nalazi u evanđelju sv. Ivana: „Tko je vidio mene, vidio je Oca“ (Iv 14, 9). U suprotnom postoji opasnost od zanemarivanja Presvetog Sakramenta. Usp. *Isto*, str. 116.

kontemplaciji, kao što ne možemo ostaviti Gospodinovo čovještvo iza nas, jednako se tako ne možemo postaviti niti 'iznad' riječi u njezinom ljudskom obliku“. ¹⁷⁹ Ukoliko Krist u svom čitavom realitetu ne bi bio predmet kontemplacije utoliko monaška mistika riskira sa opravdanošću negativnosti principa *fuga mundi* (bijeg od svijeta), te antropološkim opterećenjem. U konačnici, takvo monaštvo ne bi bilo kršćansko jer se ne bi određivalo Objavom.

Upravo kenosis kristologija, koja u sebi uključuje utjelovljenje i prigrig božanskog sve do predjela pakla, onemogućava kontemplativnoj egzistenciji biti nesvjetovnom ukoliko ta ista egzistencija egzistira iz odnosa s Bogom koji nije nezainteresiran za svijet. ¹⁸⁰ Drugim riječima, „budući da beskonačnost ne ulazi u konačnost ni na jednom drugom mjestu osim u utjelovljenju, u mucu i u euharistiji Božje ljubavi u Kristu. Stoga egzistencija na rubu, u otvaranju svijeta Bogu, postaje egzistencija u Kristu, koji je kao posrednik između konačnoga i beskonačnoga mjesto ovoga otvaranja, dostupnost beskonačnoga konačnomu. Stalna egzistencija u ovom 'prijelazu' jest stalno počivanje u Kristu i komuniciranje s njim“¹⁸¹.

2.1.3. Objektivna egzistencija Regule

Ukazivanjem na kristologičnost kontemplacije, ne izričemo samo pozitivnost materije koja se očituje hipostatskom unijom u kojoj je božansko i ljudsko sjedinjeno a ne pomiješano, već i to da monaštvo sadrži određenu objektivnost kojoj biva podložno, a koje, kao drugu oznaku Kristovog pasivnog trpljenja Velike subote, u monaštvu možemo promatrati pod vidom Regule¹⁸². Naime, „strogo, gotovo predimenzionirano, neosobno Pravilo Reda obuhvaća novaka koji u nj ulazi poput novoga, nenaviknutoga odijela, odijela koje više nije skrojeno po mjeri njegove osobe, nego ima prethodno zadanu, naoko preširoku mjeru i koje sada zahtijeva da mu se prilagodi onaj koji ga nosi“¹⁸³. Na taj način, prihvaćanje

¹⁷⁹ H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, Ignatius Press, San Francisco, 1986., str. 9. Usp. također: ISTI, *Nova pojašnjenja*, str. 119.

¹⁸⁰ „Bog u Duhu Svetom može kršćanina u razmatranju odnijeti „u dubine Božje“. Ali u tim dubinama nikada neće susresti Boga nezainteresiranoga za svijet, već uvijek iznova Oca koji je svojega Sina svijetu poklonio kako bi svijet primio Duha Božjega i time dobio udjela u božanskoj naravi.“ (H. U. von BALTHASAR, Posebnost kršćanskog doživljavanja Boga, u: *Obnovljeni život*, 41 (1986.) 3-4, str. 227.-282., ovdje str. 282.)

¹⁸¹ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 394.

¹⁸² Pojam *Regula* (Pravilo) u općenitom smislu označava djelo koje uređuje nauk, karizmu i običaje, odnonso regulaciju suživota određene redovničke ustanove.

¹⁸³ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 130.

i obdržavanje Regule svjedoči o organskom srastanju poslanja i poslanika: „Često je tako da je okvir u čitavom svojem rasponu od početka određen, a čovjek mora tek postupno prihvaćati format svoje zadaće urasta u okvir. Ovdje zakazuje svaka analogija s prirodnim, organskim ili duhovnim rastom, zato što nalog ne pretpostavlja razvoj nutarnjih sklonosti – kao kod prirodne genijalnosti – nego zahtijeva prilagođavanje idealu koji je darovan i spušten u narav odozgor i izvana. Za narav je to često prevelik zahtjev, i njezin se napor da se zajedno s milošću prilagodi traženome, može ponekad činiti kao nenaravan.“¹⁸⁴ Dakle, monaška poslušnost Pravilu može biti shvaćena kao poslušnost „koja je istinska smrt zajedno s Kristom“¹⁸⁵.

Oslanjajući monaštvo na teološku postavku švicarskog teologa o imanentnom unutar-trinitarnom sebedarju koje bi bilo krivo misliti pod vidom teopashizma budući da bi sa svoje strane upućivalo na kenotičnost samog Božjeg bitka, evidentnim nam se pokazuje kako monašku egzistenciju ne možemo misliti pod vidom antropološke alijenacije. Unutartrojstveno sebe-darivanje božanskih osoba upućuje nas na promatranje stvorene osobe kao one koja se predaje u svom izručivanju drugom, ne kao samostalnost u sebi.¹⁸⁶ Prema tome, monaška podvrgnutost pravilu, odnosno dogmatskom vidu vjere koji sa svoje strane izriče određenje volutivnog momenta nečim što objektivno opstoji izvan autonomnog okvira monahove vlastitosti, potrebuje gledište iz perspektive ljubećeg stava kako bi mogla biti dostatno razumljena.

Ljubeći stav, koji je korijen monaškog voljnog podređenja, pronalazi svoju izričitost i participaciju u Kristovoj kenotičkoj podređenosti Ocu, odnosno Duhu Svetom jer „ondje se tek [u događaju križa] istinski razotkriva dubina Božje ljubavi: Trojstvo. U strahovitoj opoziciji: 'Oče, ako je moguće' i 'Neka se vrši volja tvoja' (Mk 14,36 parr.). 'Zgaženoga crva' i zastrtoga, iščezloga, odvrćenoga Boga. Nije to više 'dijaloška situacija', nego apsolutna poslušnost čistoga Sluge prema ljubavi zamotanoj u čisti autoritet (...) I za Sina Božjega Očevo je 'postati služben' samo zadnja faza, zadnja odvažnost neprekidnoga dijaloga ljubavi, obostranosti – u izdahnjivanju Duha Svetoga – bez kojega djelo otkupljenja nikada ne bi moglo uspjeti“¹⁸⁷. Naime, „tek se na Maslinskoj gori – u najvećoj dijastazi i suprotstavljenosti između Oca i Sina, onoga koji neumoljivo zapovijeda i onoga koji sluša

¹⁸⁴ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 348.

¹⁸⁵ H. U. von BALTHASAR, *Svećenička duhovnost*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., str. 88.

¹⁸⁶ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Mysterium Paschale*, str. 20.

¹⁸⁷ H. U. von BALTHASAR, *Svećenička duhovnost*, str. 85.

iznad ljudskih snaga, pri čemu se Duh pojavljuje kao Očevo 'pravilo' i kao Sinovo 'htijenje iznad htijenja' – istinski razotkriva Trojstvo¹⁸⁸.

Navedena ljubeća razina pojavljuje se kao pomirenje između objekta i subjekta. Promišljajući odnos sklonosti i zakona, Jacob Taubes¹⁸⁹ uspoređuje Kantovu deontološku (dužnosnu) postavku morala gdje se dužnost ili poštovanje između dvije različitosti postavlja kao pomirbena sveza suprotnosti¹⁹⁰ i Hegelovo poimanje ljubavi koja u odnosu sklonosti i zakona uspostavlja jedinstvo, a u našem kontekstu može poslužiti pri razumijevanju odnosa između subjekta (monaha) i objekta (dogmatskog vida monaštva) monaške egzistencije. U tom smislu, Taubes upućuje na Hegelovo poimanje kako se ljubav „ne može zapovjediti, zacijelo, ona je patološka sklonost – ali time se ništa ne uzima od njezine veličine, ona time uopće nije ponižena, budući da njezina bit nije vladanje nad nečim što joj je strano; no time je ona tako malo pod dužnošću i pravom da je, zapravo, njezin trijumf to što ničim ne vlada i što je bez neprijateljske moći prema nečemu drugom; ljubav je pobijedila, to ne znači isto što i da je dužnost pobijedila, da je podjarmila neprijatelja, nego je prevladala neprijateljstvo¹⁹¹.

2.1.3.1. Suženje egzistencije kroz Regulu

Sužavanje duše kroz Regulu u smislu usmjerenja ljubavi karakteru univerzalizacije (o kojemu će kasnije biti više riječi) u kojoj ljubavi više nije vezana na osobne sklonosti ljubljenog predmeta¹⁹², ne dopušta misliti monaštvo kao pasivnu egzistenciju. Najbolji primjer za uvid u takvu postavku pruža nam sv. Terezija od Djeteta Isusa, a na kojeg se osvrćemo uz pomoć J. Ratzingera: „Njezin je život od početka do kraja bio savršeno i do u tančine prožet vjerom Crkve, tako da je svijet nevidljivih stvari bio dio njezine svakidašnjice, još više, nevidljivi je svijet postao sama njezina svakidašnjica, gotovo opipljiv, nešto bez čega nije mogla biti (...) Ali upravo nam je ta žena, prividno zaštićena neugroženom sigurnošću, ostavila iz posljednjih tjedana svog trpljenja priznanja, koja su njezine sestre,

¹⁸⁸ H. U. von BALTHASAR, *Svećenička duhovnost*, str. 86.

¹⁸⁹ Jacob Taubes (1923. – 1987.) – hebrejski filozof i teolog. Doktorirao je kao filozof disertacijom *Zapadna eshatologija*. Predavanja je vršio na Jewish Theological Seminary u New Yorku, zatim na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu i sveučilištima Harvard, Princeton i Columbia.

¹⁹⁰ Usp. J. TAUBES, *Zapadna eshatologija*, Antibarbarus, Zagreb, 2009., str. 189.-191.

¹⁹¹ G. W. F. HEGEL, *Theologische Jugendschriften*, str. 295. Citirano prema: J. TAUBES, *Zapadna eshatologija*, str. 192.

¹⁹² Sužavanje duše Balthasar iznosi kao karakterističan nauk sv. Terezije od Djeteta Isusa: usp. H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 130.-131.; 147.

preplašene, ublažile, a koja tek danas dolaze na vidjelo kad raspoložemo doslovnim izdanjima njezine literarne ostavštine.¹⁹³ Sigurna religiozno-egzistencijalna usmjerenost koju monaštvu pruža Regula nije istovremeno i egzistencijalni spokoj, odnosno „to znači da se ovdje i u čovjeku, u prividno kompaktno građenom svijetu nenadano otvara ponor koji vreba iza čvrstih konstrukcija vladajućih konvencija. U takvoj situaciji ne nalazi se više u pitanju ova ili ona stvar, nešto o čemu se možda inače raspravlja: uznesenje Marijino, da ili ne, ovakav ili onakav način ispovijedanja – sve to postaje sasvim sekundarno. Tada se postavlja pitanje o cjelini, sve ili ništa. I to preostaje kao jedina alternativa, te se čini kao da ne postoji nikakvo uporište za koje bi se čovjek pri tom naglom padu mogao uhvatiti. Vidljiv je još samo beskrajni ponor ništavila, kamo god čovjek upravio svoj pogled“¹⁹⁴. Takvo trpljenje jest proizvod čina izloženosti Bogu „koji raspolaze 'teološkim stanjima' vjernika: koji ga jednom uronjava u duboke vode križa, gdje više nije moguće nikakvo iskustvo utjehe, a drugi put u milost nade darovanu uskrsnućem, za koju znamo da ne razočarava“¹⁹⁵. Na taj način, Regula, kao i dogma, predstavlja ogradu u koju se sudaraju nagnuća i promišljanja pojedinca, ne sa svrhom utrućea istih koliko usmjerenja prema ispravnom vjerovanju. Monah je tako onaj koji uvijek lomi osobnu vlastitost i pruža ju drugome na raspolaganje uvijek u ljubećem stavu, što ga u konačnici usavršuje. Iz ovog promišljanja možemo dalje misliti monaštvo pod vidom forme križa.

2.2. *Forma crucis*

Kristovo aktivno i subjektivno trpljenje Velikog petka u promišljanju koje se nalazi pred nama uzimamo kao polaznu točku monaškog načela umiranja svijetu, odnosno sutrpljenja sa Kristom. Naime, Kristovo zastupničko djelo, premda jedinstveno, ne isključuje mogućnost nasljedovanja pod vidom supatnje, odnosno „Drugi Adam otvara područje kršćanskom poslanju u kojem može biti dan udio u spasonosnom djelovanju i patnji za svijet“¹⁹⁶, te samo umiranje sadrži određenu mističnost koja na temelju Kristovog djela otkupljenja svjedoči o transformaciji smrti.¹⁹⁷ Strogost kontemplativne egzistencije

¹⁹³ J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo. Predavanja o apostolskom vjerovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 18.

¹⁹⁴ *Isto*, str. 18.-19.

¹⁹⁵ H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 29.

¹⁹⁶ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, Ignatius Press, San Francisco, 1998., str. 241.

¹⁹⁷ *Usp. Isto*, str. 245.

postavlja monaha u blizinu križa.¹⁹⁸ Kristova zastupnička smrt korijen je kršćanskog nasljedovanja u mučeništvu koje je prisutno i u monaštvu budući da je „krštenje kroz askezu' zauzelo mjesto 'krštenja krvlju' tipičnog za mučeništvo“¹⁹⁹. To je mučeništvo distinktivno u odnosu na druga, nekršćanska mučeništva. Balthasar piše: „Kako i sama riječ kaže [grč. *μάρτυς*: svjedočenje], mučeništva su rane Crkve bila svjedočanstva, ali za sasvim jedinstven događaj, kojeg Pavao određuje isto tako jedinstvenim izričajem: 'S Kristom sam razapet na križ; živim – ali ne više ja, nego Krist živi u meni: život koji sada provodim u tijelu, provodim u vjeri u Sina Božjega, koji mi je iskazao ljubav i samoga sebe za mene predao' (Gal 2,19-20). Tu je, dakle, Jedan, koji je prije čitave moje egzistencije podnio sasvim drugačije mučeništvo od onog kojeg ja, ili bilo tko, pa bio to i Sokrat, može podnijeti: mučeništvo za mene, poradi mene, umjesto mene, zastupajući mene koji sam ga trebao podnijeti (...) koji očito jedini ima punomoć da umre za druge, naime za grešnike (...) Stoga je za kršćanina vjernika uistinu tako da njegov život počiva na zastupničkoj smrti, i to ne samo njegov fizički, nego i njegov duhovni život, život pred Bogom, zadnji smisao njegove egzistencije. On se duguje.“²⁰⁰ Na tome se temelji nasljedovanje jer „kako se drugačije može ozbiljno zahvaliti, nego slijedeći svoga Gospodina na putu kojim je on išao, pogotovo stoga što je sasvim izričito i pozvan na to nasljedovanje, a isto mu je tako izričito prorečeno da sa slugom neće biti drugačije negoli s njegovim Gospodarom, ni s učenicom negoli s njegovim Učiteljem? Odlika je i posebnost kršćanskog mučenika da je 'raspet s Kristom', da je njegovo predanje života čin dostojnog odgovora, samorazumljive zahvalnosti [pod ovim vidom možemo govoriti o monaštvu kao o euharistijskoj egzistenciji]“²⁰¹. I budući da životni zakon Sina jest „biti Očeva slika, odsjaj i objava“²⁰², redovnički život potrebuje ulazak u isti zakon, odnosno redovničke osobe „trebaju, u društvenoj i crkvenoj formi, koja pripada udovima njegova Tijela, iščeznuti kao osobe pod velom čiste objektivnosti i čiste poslušnosti, da bi tako zajedno s njim bile predane i razdane u žrtvi otkupljenja svijeta i svakoga pojedinca u njemu“²⁰³.

¹⁹⁸ Usp. *Statuta Ordinis Cartusiensis*, Lib. IV, Cap. 3, 2., u: <http://www.kartuzija-pleterje.si/text/Statuta.pdf> (pristup: 23.8.2015.).

¹⁹⁹ P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 21.

²⁰⁰ H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 207.-208.

²⁰¹ *Isto*, str. 208.

²⁰² H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 130.

²⁰³ *Isto*, str. 130.

2.2.1. Živuća smrt u Bogu

Monaštvo kao permanentno življenje smrti polazi od živuće smrti u samom Trojstvu. Prema tome, smrt pod vidom prestanka vitalnosti ne može biti prisutna u Bogu, ali ukoliko ju promatramo kao žrtvovanje života „tada se izvorna slika te žrtve nalazi u Bogu kao dar života koji teče između Oca i Sina u Duhu. Budući da Otac predaje Sinu svoj cjelokupan život, Sin ga vraća Ocu, a Duh je izlivanje dara života“²⁰⁴. Živuća smrt u Bogu jest suprotna je od razarajuće smrti u grijehu gdje ne postoji samopredanje i vječnom životu. U tom smislu cjelokupan je vječni Božji život smrtnan.²⁰⁵ No, Božja „patnja smještena je u naručje božanske radosti“²⁰⁶ i izričaj je ljubavi. Dakle, forma crucis monaštva u bitnome se oslanja na kristološku kenotičku formu kao vid umiranja osobne vlastitosti proizašlog iz transpozicije jastva Sina u ljubeću podložnost Ocu, odnosno stvoritelju koji ljubi i otkupljuje, odnosno usavršuje vlastito stvorenje. Drugim riječima, Kristove su „misli spasenje svijeta po ljubavi prema Ocu, ljubavi koja sve do smrti na križu daje prednost Očevoj volji pred svakim vlastitim htijenjem i planiranjem. Spasenje svake pojedine duše, ali ne nekim djelovanjem koje bi dosegalo pojedince, nego nutarnjim nevidljivim činom, činom napuštanja i razdvajanja sebe. Činom ljubavi i poslušnosti 'do kraja', kako kaže Ivan. Iza ove Očeve volje, koju Sin objavljuje u svakoj svojoj riječi, u svakom svojem čudu, u svakom svojem činu i u svakoj svojoj patnji, iščezava njegova 'osobnost', ukoliko bi bila nešto drugo od uosobljene poslušnosti Ocu“²⁰⁷. Pod tim vidom možemo promatrati počelo radikalne depersonalizacije monaštva koje se očituje kao „ona nulta točka u kojoj prestaje svako ljudsko mjerenje, svako prilagođavanje, svaki pregled, svako ograničenje. Ovu blaženu nultu točku koja je početna točka Apsolutnoga, daruje Krist svojoj Crkvi u potpunom siromaštvu, u zavjetovanom djevičanstvu, u ništavnosti vlastitoga raspolaganja sobom kao posvemašnjoj poslušnosti“²⁰⁸.

2.2.2. Sutrpljenje s Kristom

Monaško sebedarje kao žrtva prikazana Bogu u vidu mrtvljenja ili trpljenja pokazuje se izrazito smislenim određenjem. Žrtva je izraz autentičnog ljubećeg stava ukoliko je

²⁰⁴ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, str. 251.

²⁰⁵ *Isto*.

²⁰⁶ *Isto*, str. 241.

²⁰⁷ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 130.

²⁰⁸ *Isto*, str. 129.

trpljenje izričaj negacije one temeljne težnje za vitalnim održanjem ljudskih bića. Pod tom pretpostavkom onaj koji trpi dariva drugome cjelokupnost vlastite egzistencije jer se takvim činom izlaže sebe-ugroženju, odnosno potvrđuje odsuće samodopadnosti. Promatrajući sv. Tereziju od Djeteta Isusa, Balthasar piše: „Trpljenje joj se, dakle, čini kao najviša mogućnost ljudske naravi; zbog toga se i sam Bog zaodjenuo ovom naravi, da bi ljubavi dao izraz koji joj nije mogao dati u svojoj božanskoj naravi u nebu. Ovdje moramo za trenutak zastati i tražiti odstojanje. Čovjek u patnji može više od nebeskih bića. Zemaljski čovjek, u svojoj niskoći i poniženju posjeduje blago koje je veće od blaga anđela. Teška, brigama ispunjena zemaljska egzistencija ima veću težinu, veći sjaj, veću plodnost od lake, bezbrižne nebeske egzistencije, koja se odvija samo u svjetlu i ljubavi“²⁰⁹. Trpljenje pridruženo Kristovom trpljenju, odnosno su-trpljenje s Kristom na križu jest sažetak poslanja kontemplativnih redova.²¹⁰ I upravo takva dijalogičnost trpljeničkog momenta po kojoj trpljenje postaje sutrpljenje, otvara put soteriološkom aspektu monaštva, tj. monaška raspetost s Kristom donosi i udio u njegovom otkupljenju.²¹¹ Prema tome, „vrhovnim mučeništvom srca, ljubeća duša doslovno pričvršćena na križ sa Kristom, stječe za sebe i druge obilatije plodove otkupljenja. Zapravo, upravo takve čiste i uzvišene duše, tiho ispunjaju najuniverzalniji i najplodonosniji apostolat u Crkvi.“²¹² U kontekstu sutrpljenja, odnosno suotkupljenja, Kartuzijansko pravilo ističe: “Vršenjem pokore, imamo udio u Kristovom spasonosnom djelu, koji je otkupio čovječanstvo od ugnjetavačkog ropstva grijeha, iznad svega izlijevajući molitve Ocu, i prikazujući samoga sebe kao žrtvu. Iz toga slijedi kako i mi također, iako suzdržani od izvanjskog djelovanja, ipak prakticiramo apostolat visokog stupnja, budući da u tome nastojim slijediti Krista, u skrovitom srcu njegovog spasenjskog djela.“²¹³ Dakako, ukoliko bi trpljenje zaobilazilo normu indiferencije utoliko ga ne bismo mogli misliti kao autentični iskaz ljubavi prema Bogu budući da za svoje polazište i trpljenje mora imati kontempliranu volju Božju.

²⁰⁹ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 282.

²¹⁰ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 125.

²¹¹ Usp. *Isto*, str. 210.

²¹² PIUS XI., *Decree for the canonization of Therese-Marguerite Redi*, Acts of the Holy See. Citirano prema: *Contemplatives in the heart of the Church. The solemn teaching of Pope Pius XI. on the Apostolic Value of Carthusian Life*, Charterhouse of the Transfiguration, Southern Vermont, 2006., str. 4.

²¹³ *Statuta Ordinis Cartusienensis*, Lib. IV, Cap. 34, 4., u: <http://www.kartuzija-pleterje.si/text/Statuta.pdf> (pristup: 17.8.2015.)

2.2.3. Kristologija askeze

Nakon promišljanja Kristovog otajstva Velikog petka, odnosno smrti u Bogu, te vrijednosti trpljenja s Kristom kao monaško umiranje svijetu, potrebno je progovoriti i o asketkoj praksi monaštva koja u bitnome proizlazi iz kenosis kristologije te predstavlja konkretan izričaj monaškog ontološkog odreknuća vlastitog sebstva²¹⁴ budući da pojam askeze (grč. *askesis*: vježbanje) u monaškoj egzistenciji označava svojevrsno ograđivanje slojevite stvarnosti čovjeka (koja bez askeze može dovesti do raspršujuće destrukcije humanuma) kojim antropološka egzistencija biva usmjerena svojem usavršavanju u Drugom/Posljednjem Adamu. No, bitno je naglasiti kako prisutnost asketske prakse u monaštvu ne nalazi svoje polazište isključivo u svrsi usavršenja antropologije, već u udioništvu u Kristovoj mucijevom križu, odnosno u Božjoj zauzetosti za svijet²¹⁵ (antropološko usavršenje javlja se kao posljedica takvog udioništva). Istovremeno, ovim promišljanjem razlažemo Balthasarov prigovor o monaštvu kao bijegu od povijesti: „I nije li tako da mi – i mi kršćani također – od srednjega vijeka ovaj antički put (odvratanje od svijeta i asketsko oduhovljenje i pounutranjenje) sve više promatramo skeptički, jer nam se čini da čovjeka ne uzima dovoljno ozbiljno kao duhovno-tjelesno biće, njegovu punu i dobru svjetovnost, jer – i to je važnije – ne uzima i ne može uzeti u obzir utjelovljenje Božje Riječi i njegove religiozne posljedice?“²¹⁶

Askeza se postavlja kao nužni trenutak monaštva iz razloga trpnog suobličavanja Kristu. Kenosis kristologija, sama po sebi može biti shvaćena kao Kristova askeza. Naime, „božansko utjelovljenje u sebi može biti shvaćeno kao najviši izraz asketske aktivnosti, budući da je potrebovalo najviši mogući stupanj poniženja. Sin Božji u sebi je pronosio slobodno odreknuće sveukupne slave vlastitog boštva, te uzimajući oblik poniznog sužnja, odbačenog sluga. Štoviše, kao izravan rezultat toga, budući da je ljudska volja bila potpuno ujedinjena sa božanskom voljom, Krist je potpuno suobličio ljudski um Božjem umu. Ovo u sebi može biti razmotreno kao asketski čin, u smislu čina poslušnosti kojim je Krist krajnje i praktično Bogu prikazao vlastito sinovstvo“²¹⁷. Kristovo asketsko iskustvo u posvemašnjem preuzimanju ljudske naravi potpomaže i izriče potrebitost kršćanske askeze

²¹⁴ Usp. P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 104.

²¹⁵ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 124.

²¹⁶ H. U. von BALTHASAR, Filozofija, kršćanstvo, monaštvo, u: *Hercegovina franciscana*, VIII (2012.) 8, str. 191.-214., ovdje str. 196.

²¹⁷ M. the POOR, *The Communion of Love*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, 1984., str. 88.-89. Citirano prema: D. W. FAGERBERG, *On Liturgical Asceticism*, The Catholic University of America Press, Washington, 2013., str. 162.

prema kojoj je monah u stalnom doticaju s ljudskom naravi kroz osobnu poniznost kao upoznatost sebstva, odnosno raspoloživost za Kristovo dovršenje: „Naše srce je iskvareno. Ovo je naše ljudsko naslijeđe; također i plod naših osobnih izbora. Ono zahtjeva askezu: tešku, dugu borbu (...) Čistoća srca utištava naše neposlušne strasti, naš prekriveni egoizam. Poniznost je rođena iz istine o sebi, koju promatramo u zrcalu Riječi Božje. Poniznost je ona koja ne daje prirast očaju nego nadi, nadi koja sve povjerava Bogu, ne zamjerajući nego ljubeći Onoga koji nam daje sve, poniznost koja nam daje njega. Poniznost nas čini raspoloživima primiti njegove darove, njegovu jakost, njegovo nadahnuće, sudjelovanje na njegovom znanju i njegovoj ljubavi.“²¹⁸ Prema tome, „askeza je ona konstantna aktivnost prema suobličavanju ljudske volje i uma Božjoj volji i umu. Ova je definicija vodič za sam asketski život, budući da ukazuje kako je svaki asketski čin koji se ne suobličuje sa Božjom voljom dogmatski neispravan“²¹⁹. Time smo ponovno vraćeni na uključenje asketskih napora i dostignuća istih u stav indiferencije.

Upravo iz dramatičnog kristološkog momenta kojim je prihvaćena povijest i kojim je materija postava ambivalentna²²⁰, monaška askeza izriče vremensko-protežnu dimenziju kontemplativne egzistencije monaha koja ne prestaje biti konkretna iako jest izričita anticipacija nebeske stvarnosti.²²¹ Tako je prema P. Evdokimovu monaštvo asketski egzistencijalizam: „Ako je svaki mističar prije svega asketa, to je zato što on nikada nije neko apstraktno biće, nego biće uronjeno u konkretnost uvira, 'vrhunaca' i 'dna' ovoga svijeta.“²²²

Iz navedenog proizlazi kako je askeza „s jedne strane izričita akcija, napor, čak do krajnosti – 'kad sve učinite' – ona je suprotnost moralnomu ili dogmatskomu kvijetizmu prema kojemu 'djeluje samo milost', a djela se gube u vjeri. S druge strane, sva je ova akcija samo stvaranje prostora za Boga, a stoga samo priprava za kontemplaciju, za Božji 'rast' u umanjanju vlastitog 'ja'“²²³. Navedenim ukazivanjem na dvostranost kršćanske askeze, očituju naznake otajstva Velikog petka i Velike subote prisutne u monaštvu budući da sva

²¹⁸ *The Way of Silent Love*, str. 8.

²¹⁹ M. the POOR, *The Communion of Love*, str. 88.-89. Prema: D. W. FAGERBERG, *On Liturgical Ascetism*, str. 162.

²²⁰ „Svijet i vremenite stvari, dakle i materiju kao takvu, asketska tradicija promatra kao stvarna dobra od Boga stvorena, ali jer su u sebi ambivalentna, izvorišta su čovjekovih briga i podijeljenosti.“ (T. Z. TENŠEK, *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja. Počeci i razvoj kršćanskog asketizma i monaštva do sv. Benedikta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 100.)

²²¹ Usp. P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 23.

²²² *Isto*, str. 25.

²²³ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 276.

aktivnost Kristovog aktivnog trpljenja u svojem ishodištu sadrži kenotičko umanjenje ili apsolutnu podložnost Očevoj volji koja svoj puni kenotički izražaj pronalazi u kontemplativnom, motrilačkom stavu Sina tokom boravka s mrtvima.

2.3. Antropološki laboratorij pustinje

Formulacija potonjeg podnaslova nastoji ukazati na monašku zauzetost u doticaju sa antropologijom, odnosno približenost antropologije monaštvu koje na taj način ukazuje kako monaštvo ne čini bijeg od ljudskog stanja iako je izvanjski udaljeno od općenitog socijalnog zbivanja. Izvor iz kojeg posuđujemo naziv podnaslova nalazi se kod Pavela Evdokimova u razmišljanju o suodnosu askeze i antropologije koja je nedostatna ukoliko se ne ostvari uz pomoć milosti.²²⁴ Dakle, problematika koju ovdje nastojimo iznijeti jest konkretan odnos gole antropologije prema monaštvu kao dimenziji koja zaodijeva antropologiju stavljajući ju u određene okvire, u prvom redu kristološke, a onda i asketske.

Razlikujući između Adamovog i Kristovog principa, Balthasar naglašava nedostatnost isključive antropologije koja se ne bi određivala kristologijom. Adamov princip sadrži dva momenta: povijesnost u kojoj je „'Adamu' moguće imati određenu svjesnost nadilaženja prema nečemu višem od vlastitog sebstva, nečemu što će donijeti preobilno ispunjenje, i, stoga, može imati određenu intuiciju nedovršenosti vlastitog karaktera“²²⁵; te stvorenost prema kojoj „ne može postići sigurnost o vlastitom porijeklu. On je voljom Božjom izveden iz ničega [*ex nihilo*]; netko tko je 'postao' (*genetos*); tko nije 'rođen' (*gennetos*). 'Adam' ne može otkriti vlastite temelje; konačno, on nije samostojan i ne može biti potpuno siguran u samoga sebe; stoga ima intuiciju vlastite privremenosti; te nikakvi naponi s njegove strane ne mogu utišati tu intuiciju prema sebe-ispunjenju“²²⁶. S druge strane, Krist se pojavljuje kao „unutarnji princip Adamovog principa“²²⁷, koji čak ne može niti postulirati Kristov princip kao takav.²²⁸ Drugim riječima, Krist se čovjeku može samo slobodno darovati kao milost i čovjek ga samo kao takvog može pojmiti i prihvatiti.²²⁹ Monaštvo na izričit način pokazuje anticipiranost navedene postavke na način sebe-predanja

²²⁴ Usp. P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 84.

²²⁵ H. U. von BALTHASAR, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: persons in Christ*, Ignatius Press, San Francisco, 1992., str. 34.

²²⁶ *Isto*, str. 35.

²²⁷ *Isto*.

²²⁸ Usp. *Isto*.

²²⁹ Usp. *Isto*.

Kristu koji jest početak i dovršenje ljudskog bića, odnosno „zbog tog božanskog cilja čovjek je u svojoj naravi stvoren sa ugraviranim božanskim likom“²³⁰. Stoga u monaškoj egzistenciji, antropologija biva usavršena ukoliko se potpuno određuje Kristom. U ovom trenutku padaju postavke koje bi svako određenje antropologije nečim drugim izvan nje same nazivale patologijom ili destrukcijom naravi u smislu da se tim određenjem ili ograđivanjem slojevitosti egzistencije, odnosno askezom narušava ljudsko ostvarenje.²³¹

Asketski sloj monaške antropologije pokazuje kako „askeza doseže svu svoju veličinu u težnji da ostvari istinsku narav; njena borba nikada nije protiv puti, nego protiv deformacija puti, a prije svega protiv duhovnih principa koji u deformacije vode“²³². „U tišini isihastičkih ćelija, u školi 'Bogom naučenih', lagano se obavlja zadivljujući preobražaj čovjeka – u novu tvorevinu. Možemo reći da je ova metamorfoza, ovo evanđeosko *obraćenje* (*metanoia*) uspjela, ako ne drugdje, a ono ovdje, u pustinjačkim pećinama ili u cenobitskim samostanima.“²³³ Kristova kenoza, odnosno monaški asketizam koji ju nasljeđuje, način je suzbijanja samodostatnosti.²³⁴ Askeza time ne sadrži destrukcijski, nego teleološki vid u smislu „preobražaja ljudske materije (...) To je *metanoja*, preusmjerenje cjelokupnog ljudskog postojanja, ili drugo rođenje, po Duhu Svetom“²³⁵. Dakako, put asketske *metanoje* ne može zaobići opseg određenog umiranja: „To je, dakle, najradikalniji raskid sa prošlošću, sasvim stvarna smrt, i ne manje stvarna pojava nove stvari: 'Sada je sve novo'.“²³⁶

Antropološka *metanoja* na koju nas potiče monaštvo ne može zaobići moment osamljenosti budući da svaka osobnost jest osamljena, tj. individua u smislu različitosti. Različitost se postavlja kao pretpostavka svakog odnosa, napose na ljubećoj, a time i kršćanskoj razini.²³⁷ Prema takvoj perspektivi, osamljenost se ne postavlja kao otuđujuća

²³⁰ P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 92.

²³¹ Ovdje možemo iznijeti pojam autoriteta, koji često puta biva krivo shvaćen. Naime, „'auctoritas' dolazi od glagola 'augere', što znači: povećati, unaprijediti. Autoritet, shvaćen kao povećavanje ili unapređivanje postaje princip rasta čovjekova života i na individualnom i na društvenom području. On pripada ljudskoj egzistenciji promatranoj u njezinu nastojanju, pozvanoj da se razvija uz pomoć drugih.“ (M. SRAKIĆ, Savjest i autoritet u Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.) 2-3, str. 233.-250., ovdje str. 235.)

²³² P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 95.

²³³ *Isto*, str. 22.

²³⁴ Usp. T. Z. TENŠEK, *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja. Počeci i razvoj kršćanskog asketizma i monaštva do sv. Benedikta*, str. 99.

²³⁵ P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 104.

²³⁶ *Isto*, str. 105.

²³⁷ Iz ovakvog gledišta otvara se put razumijevanju suvremenog religioznog indiferentizma (ne indiferencije!) kao izuzetno razarajućeg prema dostojanstvu ljudske osobe; u prvom redu kao nepoštivanje razlika (diferencija), a onda i kao ravnodušnost prema stvarnosti u smislu da nerazlikovnost ne potiče ekstazi jedne individue prema drugoj. Tim više ako uzmemo u obzir negiranje razlike između čovjeka i Boga.

kategorija s obzirom na antropologiju, a time je i shvatljivija monaška ustrajnost prema osamljeničkom modusu egzistencije.

2.4. *Solus cum solo*

Pojam monah u smislu pozitivnog kršćanskog individualizma izražava fizičku osamljenost pojedinca ukoliko je ista koncentrirana u Bogu. Na taj način, pod pojmom osamljenosti podrazumijevamo jednu od najkarakterističnijih crta monaštva ukoliko u monaškom konceptu osamljenost ne izriče patološku pojavu ljudske egzistencije. Razlog tomu leži u teološkoj stvarnosti Sina (i Duha) kao individuuma u unutartrajstvenoj odnošnjosti.²³⁸ Naime, Balthasrovo ukazivanje na prvu kenozu kojom Sin kao beskonačno drugi od Oca obuhvaća svaku drugotnost prisutnu u povijesti, pomaže nam razumjeti antropološku osamljenost koja egzistira u monaštvu kao dijalošku osamljenost. Dijaloška osamljenost monaštva omogućena je po Kristovom preobraženju samoće u događaju križa.²³⁹ Prema tome, „osamljenost je, kršćanski gledano, dvojnost: *Solus cum solo*. Ona je egzistencija jedan-za-drugoga, međusobno stajanje jednoga pred drugim u ljubavi“²⁴⁰. Ljubavni odnos pretpostavlja osamljenu pojedinačnost. Tako J. Taubes, opisujući Kierkegaardovo ukazivanje na vrijednost pojedinca u odnosu na marksistički kolektivizam komunizma, piše: „U svijetu ljudi su *mnoštvo*, no pred Bogom svaki je čovjek *pojedinaac*. Kao pojedinac, čovjek je u srodničkom odnosu s Bogom (...) Upravo se imperativ pojedinačnosti obraća *svima* jednako, ne čini razliku, ni jednu jedinu. Nitko nije isključen iz ovoga zova na pojedinačnost.“²⁴¹

Ovo monaško načelo možemo razumjeti kao sjedinjenost antropologije i kristologije, odnosno Adamovog i Kristovog principa. Drukčije riskiramo obezvrjeđivanje antropologije u smislu da bez osobne kontemplativne osamljenosti s Bogom između individua vlada zakon

²³⁸ „Ako se Bog Bogu neizmerno predaje, onda već tako u sebi prelazi u potpuno Drugo: između Oca i Sina neizmjernost je Božja, a ta se neizmjernost nalazi još jednom u njihovu „stvoriteljskom“ susretu, u Duhu Svetom, koji je sve prije negoli prosjek dvaju neizmernih susreta; da, on je nova neizmjernost koja iz obje izlazi.“ (H. U. von BALTHASAR, Posebnost kršćanskog doživljavanja Boga, u: *Obnovljeni život*, 41 (1986.) 3-4, str. 227.-282., ovdje str. 281.)

²³⁹ „Isus [na križu] govori veliki psalam trpećega Izraela i tako prima na se svu muku ne samo Izraela, nego i svih ljudi ovoga svijeta koji trpe zbog Božje skrivenosti. On pred samo Božje srce donosi vapaj tjeskobe svijeta mučenoga Božjom odsutnosti. On se poistovjećuje s trpećim Izraelom, s čovječanstvom koje trpi zbog 'Božje tame', prima na se njegove vapaje, njegovu muku, svu njegovu potrebu za pomoći i time ih istodobno preobražava.“ (J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, svezak II., Verbum, Split, 2011., str. 205.)

²⁴⁰ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 403.

²⁴¹ J. TAUBES, *Zapadna eshatologija*, str. 233.

određene proždrljivosti i iscrpljivanja drugog u svrhu vlastitog ostvarenja kojem svako ljudsko biće teži. Drugim riječima, kršćanska ljubav ne može biti dostatno zadovoljena ukoliko između subjekata te ljubavi ne postoji indiferentna bezinteresnost, a ona može stupiti u ljubeći odnos tek po osobnoj ostvarenosti subjekata što je plod odnosa sa Kristom. Ukoliko bi takav pristup bio izostavljen svaka kršćanska zajednica približava se religioznom infantilizmu²⁴², te biva apostolski nedjelotvorna. Naime, kolektivizam institucije postaje utočištem neodgovornog individualizma; kao „strah od osobne jedinstvenosti i osamljenosti“²⁴³ budući da „isključivanje zadnje a time i osobne poslušnosti i njezino nadomještanje kolektivnim činima oslabljuje snagu nasljedovanja osobne Kristove poslušnosti Očevoj volji koju mu Duh Sveti predočuje kao 'pravilo', i u nesmiljenosti Maslinske gore i Križa, onog nasljedovanja na koje su se redovnici izričito zavjetovali“²⁴⁴. U ovom kontekstu, monaško načelo *osamljenosti sa samim*, pokazuje se kao preduvjet ostvarenja izgrađenih individua koje kao takve mogu doprinijeti stabilnosti zajednice ne čineći „bijeg od osobne osamljenosti s Bogom u zaštićenost zajednice“²⁴⁵. To je istovremeno i katolizacija²⁴⁶ egzistencije koja se ne zatvara u samu sebe nego se proširuje kao služenje sveopćoj Crkvi: „Bivstveno bi proširenje, uključeno u zavjet i izvršeno po njemu, trebalo postati i svjesno proširenje. Nedostaje li ova polarizacija redovničkoga života između osobnoga i crkvenoga pola, radikalno otvaranje maloga osobnog, samostanskog obzora prema većim objektivnim obzorima Crkve, tada ovoj svjesnosti prijeti opasnost uvene i time ugrozi i ostvarenje bivstvene žrtve u zavjetima.“²⁴⁷

2.4.1. Katolizacija ljubavi

Ovdje nam se postavlja važno pitanje o odnosu kotemplativnih osobnosti prema svijetu, tj. o dosezima kontemplativnog apostolata kojemu teži egzistencijalno proširenje. Monaštvo izbjegava povijesnu isključenost time što objektivnost i okvir koji ograđuje kontemplativnu egzistenciju istovremeno biva poopćavajući s obzirom na njenu apostolsku zadaću suotkupljenja svijeta.

²⁴² Usp. H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 82.

²⁴³ *Isto*, str. 81.

²⁴⁴ *Isto*.

²⁴⁵ *Isto*, str. 82.

²⁴⁶ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 165.

²⁴⁷ *Isto*, str. 165.

Balthasar ističe kako je sama Kristova poopćena ljubav (tj. ljubav koja nadilazi različitost antropoloških datosti bivajući tako usmjerena svakoj osobi u jednakom, apsolutnom razmjeru) norma svake kontemplativne egzistencije iz razloga što „Gospodin ne ljubi 'zbog naravnih darova' i u tomu se njegova *caritas* razlikuje od svih formi ljudske, erotske ili ne-erotske simpatije koja je navezana na narav. Stoga je prva oznaka Kristove ljubavi da nije navezana ni na kakve ljudske osobine, karaktere, slabosti, grijeha i granice, nego je sveopća po svojoj vlastitoj zakonitosti i tu sveopćost postiže prevladavanjem granica i grijeha²⁴⁸, te je, dakle, kao takva „jedina temeljna forma ljubavi u redovničkom staležu²⁴⁹. U konkretnom odnosu prema monaštvu sama je „ljubav osamljenost; svako vanjsko odvajanje, sva askeza šutnje i povučenosti samo je priprava i vježbanje za ono što potpuna ljubav sama daruje, zato što ona to *jest*: isključivost. Ona toliko pripada biti ljubavi, da se na čudesan način zadržava i ondje gdje postane priopćenje i zajedništvo: u stanju je u svoj krug uvlačiti sve više bića, odnosno, u Jednomu, koji je sve, ponovno pronaći sve ono što je ostavila vani radi Jednoga. Ono što bi vani odgovaralo raspodjeli pozornosti, rastresenosti u doslovnom smislu, to sada unutra postaje sabranost za Jedno, i stoga je duša, koja je najviše sabrana i odvojena, ona koja se najviše priopćuje, jer se najviše približila osamljenomu suncu ljubavi²⁵⁰. I „sve to ni na koji način nije nenarav i pretjeranost, nego zakon ljubavi u redovničkom staležu sveden na najjednostavniju formulu: neposredno utemeljenje ljubavi jedino u Kristovoj ljubavi po redovničkoj poslušnosti, iz čega slijedi indiferencija, ali ne kao izraz naravne ravnodušnosti, nego proširene, poopćene ljubavi, nježnosti i osjetljivosti srca, koja nadilazi i istodobno u sebi uključuje sve naravne zakone i veze²⁵¹. Tjelesna samoća tako postaje duhovno sjedinjenje kao odnos.²⁵²

Time je razumljivo kartuzijansko inzistiranje na životu u ćeliji: „U središtu kartuzijanskog života nalazi se ćelija. Zajednički život okuplja skupinu pustinjaka. Osamljenost čini srce ovisnim i nastanjenim. Povrh svega, pustinjačka ćelija je mjesto zajedništva s Bogom i, paradoksalno, s čovjekom. Monah je 'najmanje usamljen kada je sam'. Malo po malo, njegovo će srce biti prošireno u dimenzije Kristove ljubavi suosjećajući sa svime i svakom osobom u nebu i na zemlji. Njegova ćelija, kakva jest, ima 'staklene

²⁴⁸ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 137.

²⁴⁹ *Isto*, str. 137.

²⁵⁰ *Isto*, str. 402.-403.

²⁵¹ *Isto*, 142.

²⁵² Usp. J. GREEN, K. PANSTERS, The „Golden Epistle“ and the „Ladder of Monks“. Aspects of Twelfth-Century Carthusian Spirituality, u: K. PANSTERS (ur.), *The Carthusians in the Low Countries. Studies in Monastic History and Heritage*, Miscellanea Neerlandica 43 – Studia Cartusiana 4, Leuven, 2014., str. 189.-216., ovdje str. 213.

zidove'. Odvojeni od svega, sa svime smo ujedinjeni.²⁵³ Takvo ujedinjenje, primjereno kontemplaciji, moguće je iz razloga što „duša, koja izlazi iz sebe i ulazi u Božju beskonačnost, u beskonačnom više ne nailazi ni na kakve granice, ona tu nalazi sestričku dušu i može joj pomoći. Dok je duhovnost kršćanske antike i srednjega vijeka doživljavala u osjetnoj međusobnoj napetosti – okretanje od svijeta k Bogu, od Boga ponovno k svijetu – karmelićanka danas svojega bližnjega nalazi neposredno u Bogu (...) Unutar ljubavi prema Bogu svoje mjesto nalazi ljubav prema bližnjemu²⁵⁴. Kontemplativac „u samom kontemplativnom činu (...) ne razlikuje prijatelja i neprijatelja, brata i tuđina (...) svi su mu podjednako dragi jer ga sam Bog potiče na ljubav. On iskreno i otvoreno ljubi sve ljude zbog Boga i ljubi ih kao što ljubi sam sebe²⁵⁵. Isto naglašava i kartuzijanska predaja govoreći kako ćelija ima staklene zidove.

Univerzalizacija ljubavi, zajedno sa osamljenošću i asketizmom koji sadrže vid uključenosti u povijest, jest izričaj monaškog ulaska u Kristov zakon solidarnosti: „Srednji je čas, molitva koju obično obavljamo sami u ćeliji, a ipak u solidarnosti: budući da nas je naš Gospodin pozvao zastupati sveukupno stvorenje kada dođemo pred Njega, u našoj molitvi zahvaljujemo i posređujemo za sve.²⁵⁶

Ukazivanjem na antropološko ostvarenje, na koje monaštvo uvijek potiče, te uključivosti u opće stanje čovječanstva po poopćenosti ljubavi, učinili smo korak prema suodnosu između otajstva utjelovljenja, koje je prema Balthasaru usmjereno prema muci, i monaške egzistencije koja slijedi takvu logiku.

2.5. Utjelovljeno monaštvo

Kako bismo razumjeli monaško odvajanje od svijeta kao akt koji ne biva prijeziran u odnosu na stvorenu stvarnost, potrebno je ukazati na dvoznačnost pojma svijet. U prvom i pozitivnom smislu, svijet možemo razumjeti kao stvarnost koja je stvorena od Boga te iz činjenice takve stvorenosti proizlazi njegova pozitivnost. U drugom redu, svijet kao negativan moment nosi određenu averziju prema Stvoritelju u bitnome predvođenu grijehom. „Stoga kada monah izbjegava 'svijet', on bježi od grijeha, ne materije, niti

²⁵³ <http://www.parkminster.org.uk/site.php?use=solitary> (pristup: 17.8.2015.)

²⁵⁴ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 392.

²⁵⁵ *Oblak neznanja. Knjiga kontemplacije*, str. 74.-75.

²⁵⁶ *Carthusian nuns. In the name of all we remain in the presence of the living God*, str. 11.

kozmosa, ne od vlastitog duhovno-tjelesnog čovječstva. Monah žudi za uskrsnućem tijela i preobraženjem stvorenja, te produhovljenjem materije u istoj mjeri kao svi mi, monah ne bježi od svijeta kojeg je Bog stvorio. On napušta svijet (grijeha) ali ostaje u svijetu (stvorenosti).²⁵⁷ U skladu s tim, možemo reći da monaško načelo *fuga mundi* (bijeg od svijeta) označava ne toliko bijeg koliko umiranje svijetu. Time se pokazuje: „Utjelovljenje [kao potvrda humanizma] i *oboženje* [koje ne biva bez ograđivanja antropologije] su komplementarni.“²⁵⁸

Odgovor koji snažnije zadovoljava obazrivost monaštva prema vremensko-protežnoj dimenziji ljudskog bića prisutan je u kenosis kristologiji ukoliko ista izražava Kristovu uključenost u dramu egzistencije, a od koje monaštvo ne čini zaobilazni put budući da asketski egzistira. S obzirom na otajstvo utjelovljenja koje jest i biva mišljeno kako potvrda stvorene stvarnosti, odnosno humanizirajućeg momenta, ovdje nam je važno istaknuti Balthasarovo ukazivanje na usmjerenost utjelovljenja prema mucu. Naime, ukoliko bismo čin otkupljenja sveli na utjelovljenje, bez njegovog određenja prema smrti na križu, utoliko se pojavljuje opasnost inkarnacionizma, tj. kršćanstvo tada postaje „ukorijenjenje u (svjetovni) svijet, a ne odumiranje ovom svijetu“²⁵⁹. Monaški princip odumiranja svijetu na taj način svjedoči o nedostatnosti golog humanizma, ali ne ostavlja ga odbačenog jer približavajući mu Krista, svjedoči o punini stvarnosti budući da u strukture svijeta promulgira i pomalo anticipira vječnost kao Krist u Velikoj suboti. Tako Pavel Evdokimov, u kontekstu utjelovljenja ističe da „monasi napuštaju svijet kako bi ga odmah poslije toga blagoslovili iz svoje pustinje i kako bi ga nosili u neprestanoj molitvi. A u monaškom maksimalizmu svijet pronalazi svoju mjeru, ljestvicu vrednovanja, 'kanon' postojanja“²⁶⁰.

2.6. Anticipacija vječnosti

Prethodnim razmišljanjem, pomalo smo već pristupili u područje Balthasarove teologije prihvaćanja i, samim time, soteriologije. Monaška egzistencija po ontološkom odreknuću monaha od samoga sebe, kako bi bio pripravan Božjem upravljanju kroz obdržavanje Regule i podložnost autoritetu, istovremeno ga čini osjetljivim za svijet na način

²⁵⁷ D. W. FAGERBERG, *On Liturgical Asceticism*, The Catholic University of America Press, Washington, 2013., str. 134.

²⁵⁸ P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 92.

²⁵⁹ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium Paschale*, str. 13.

²⁶⁰ P. EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, str. 22.

da kroz vlastitu antropološku datost biva upoznat sa općim ljudskim stanjem koje transformira u predanju Kristu, anticipirajući tako eshatološku stvarnost kršćanstva i preobražujući svijet. Monaštvo je također i anđeoska egzistencija²⁶¹ koja razbija ljusku kategorijalne stvarnosti.²⁶² Jednako tako, „pustinjaci, muževi i žene, koji pripadaju starim Redovima ili novim Ustanovama, ili pak ovise izravno o biskupu, unutarnjim i vanjskim odjeljenjem od svijeta svjedoče privremenost sadašnjega vremena, postom i pokorom potvrđuju da čovjek ne živi samo o kruhu, nego i o Božjoj riječi (usp. Mt 4,4). Takav život 'u pustinji' poziv je sebi sličnima i samoj crkvenoj zajednici da nikada ne izgube iz vida najviše znanje, a to je biti uvijek s Gospodinom (...) Ustanove potpuno usmjerene prema kontemplaciji, koje sačinjavaju žene ili muževi, Crkvi su dika i izvor nebeskih milosti. Osobe koje u njima svojim životom i poslanjem oponašaju Krista u molitvi na brdu, svjedoče Božje gospodstvo nad poviješću, anticipiraju buduću slavu.“²⁶³ Naime, „sav kršćanski život je 'eshatološki', jer je kršćanin u krštenju s Kristom rasset ovomu svijetu, umro i pokopan, i zajedno s njime – kao građanin novoga eona, i ovdje na zemlji još samo kao stranac i hodočasnik – uskrsnuo. Ovu temeljnu činjenicu treba ozbiljno shvaćati i svojim životom izražavati svatko, bez obzira u kojemu staležu se nalazio, i aktivni i kontemplativni čovjek“²⁶⁴.

2.6.1. Mariologija monaštva

Predanje volji Božjoj jest „središte svakog kršćanskoga i kontemplativnog poziva, koji je prva primila Gospodinova Majka, i kojemu je odgovorila svojim vlastitim *fiatom*. Budući da njezinu Sinu nisu potrebni samo nasljedovateli koji će se brinuti za akcije i organizacije njegove Crkve nego i za ostvarivanje njegova skrivenoga stava pred Ocem, uvijek je postojala ona Marija koja 'izabire bolji dio', koja želi živjeti samo u osluškivanju i izvršavanju Božje riječi“²⁶⁵. Upravo je to mariološko predanje sržno za kontemplativno predanje monaštva u kojem se čitava egzistencija potpuno predaje i stavlja na raspolaganje Kristu: „Marija je, naime, uzvišeni primjer savršenog posvećenja, u punoj pripadnosti i

²⁶¹ Usp. *Kartuzijanci i kartuzija Pleterje*, Tipografija d.d., Zagreb, 1938., str. 74.

²⁶² Balthasar lijepo bilježi: „Stvarnost kontemplacije jest stvarnost vječnosti; putem kontemplacije vječnost također postaje stvarnost ovdje i sada, za čovječanstvo i za svijet.“ (H. U. von BALTHASAR, *Prayer, Ignatius Press, San Francisco*, 1986., str. 104.)

²⁶³ IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenomu životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., str. 12.-13.

²⁶⁴ H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 196.

²⁶⁵ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 10.

posvemašnjem predanju Bogu. Izabrana od Gospodina, koji je u njoj htio dovršiti tajnu Utjelovljenja, podsjeća posvećene osobe na prvenstvo Božje inicijative. Istodobno, davši svoj pristanak božanskoj Riječi, koja je u Njoj postala tijelom, Marija se postavlja kao uzor prihvaćanja milosti od strane ljudskog stvorenja.²⁶⁶ Zanimljivo je kako kartuzijansko monaštvo na vrlo lijep i izvanjski (arhitektonski) način svjedoči Marijinu egzistenciju predanja: „Glavna soba pustinjačke ćelije jest cubiculum gdje monah moli, studira, objeđuje i spava. Znakovito je to što monah ulazi u nju prolazeći kroz predsoblje nazvano Ave Maria [u koje se svakim ulaskom moli Zdravomarija poklonom do zemlje]. Upravo kroz Mariju monah ulazi u šator sastanka. Jednako tako časove koje moli u ćeliji predvođeni molitvi Našoj Gospi, prvoj zaštitnici Kartuzijanskog Reda. Njezin FIAT (da) djelovanju Duha jest model kontemplativne molitve.²⁶⁷ U svemu tome prisutna je i ekleziološka dimenzija jer „kao što je Marija po križu proširena u majku svih vjernika, a time i u 'krilo Crkve', tako i kršćanin u redovničkom staležu, nasljeđujući nju, po križu zavjeta biva osposobljen da neposredno sudjeluje u Gospodinovim brigama za Crkvu najbitnija i najdublja tajna redovničkoga staleža, zadnje opravdanje zavjeta i pravila, obećana plodnost ovoga života koji se predaje i žrtvuje za braću“²⁶⁸.

2.7. Teološki kredibilitet monaštva

U konačnici, možemo reći da monaštvo na posebno izravan način nasljeđuje kenosis kristologiju u svim njezinim sastavnicama: u Velikoj suboti po bezinteresnoj kontemplaciji i podvrgavanju Reguli kao izričaju Božje objektivnosti pod kojom je subjekt u svojevrsnoj subjektivnoj smrti; askezom i sutrpljenjem kojim nasljeđuje Kristove tjelesne i aktivne muke, odnosno umiranje Velikog petka gdje je prisutna i Kristova napuštenost od Oca koja monašku osamljenost čini dijalogičnom; promjenom i usavršavanjem vlastite antropološke egzistencije s obzirom na otajstvo Utjelovljenja koje je usmjereno križu; i prema svemu tome, eshatološki moment monaštva svjedoči o omogućenom ostvarenju usmjerenosti nemirnog svijeta Bogu, u što ulazi i mariološki karakter kao obožena antropologija kojoj prethodi korjenito predanje kristologiji.

²⁶⁶ IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*, str. 34.

²⁶⁷ <http://www.parkminster.org.uk/site.php?use=solitary> (pristup: 17.8.2015.)

²⁶⁸ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 165.

Konačno, kontemplativna egzistencija svjedoči o „nevidljivoj snazi trpeće i šutljive Crkve, koja mijenja svijet i po kojoj mnogi kroz patnju bivaju očišćeni a njihov život produbljen, te tako postaju istinski nositelji kršćanstva, premda to neće zabilježiti sredstva priopćavanja, nego će možda jedino nekolicina kršćana, koja smije živjeti u slobodi, zahvaliti Bogu za ovu nevidljivu potporu jer, sastavni je i neizostavni dio kršćanske vjere da se plodnost zagovorne molitve i patnje smatra mogućom i stvarnom, i da nipošto nije manje značajna od svih vanjskih akcija kojima se mijenjaju strukture društva“²⁶⁹.

²⁶⁹ H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 214.

3. EKLEZIJALNO POSLANJE I TEOLOŠKO-FILOZOFSKE

POSLJEDICE MONAŠTVA

3.1. Eklezijalni položaj *vita eremitica*

U promišljanju koje slijedi naše nastojanje usmjerit ćemo utvrđivanju dometa eklezijalnog poslanja kontemplativne egzistencije koje u bitnome polazi od Kristovog otkupiteljskog otajstva, odnosno sudjelovanja u istom što tvori određenu formu eklezijalnog poslanja. No, kako bismo izbjegli moguća pogrešna shvaćanja toga dometa potrebno je ukratko sagledati razvoj kršćanske kontemplativne doktrine.

3.1.1. Helenističko vrednovanje kontemplacije i akcije

Na kršćansku doktrinu o kontemplaciji snažan utjecaj imala je helenistička misao u kojoj se „isključivo duhovne okupacije u kojima je istina kontemplirana i tražena radi nje same (u *artes liberales*) smatraju [...] superiornijima prema onim okupacijama koje iznalaze životno nužne ili korisne stvari, gdje čovjekove duhovne sposobnosti služe onome što je materijalno (u *artes serviles*); aktivnost usmjerena istini radi dobrobiti nje same superiornija je nad aktivnošću prema dobrobiti drugih, prema općem dobru²⁷⁰. Navedena konstatacija postavlja se kao generalni stav helenističke misli o vrednovanju i odnosu kontemplacije i akcije. Prema Balthasaru, iz spomenute helenističke postavke mogu se izvući dva vrlo bitna aspekta koja su kasnije utjecala na kršćansko promatranje kontemplativnih poslanja – superiornost kontemplacije nad akcijom i individualizacija kontemplacije.

Prvi aspekt helenističkog gledišta s obzirom na koncept kontemplacije i akcije jest supremacija aktivnosti duha (koja svoj cilj ima u samoj sebi) nad onim aktivnostima koje su podložne zadovoljavanju naravnih potreba društva,²⁷¹ što u konačnici dovodi do helenističkog prijevira prema izvanjskim aktivnostima.²⁷²

²⁷⁰ H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I*, Ignatius Press, San Francisco, 1989., str. 228.

²⁷¹ *Isto.*

²⁷² Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, Ignatius Press, San Francisco, 1986., str. 285.

Drugi aspekt grčkog polazišta obilježava superiornost unutarnjeg i osobnog momenta nad izvanjskim i društvenim momentom; superiornost čina usmjerenog prema onim stvarnostima koje nadilaze stvoreno nad činima usmjerenim prema onome što je zemaljsko i ljudsko.²⁷³ Oba aspekta grčkog mišljenja snažno su utjecala na patrističku i skolastičku doktrinu o kontemplaciji.²⁷⁴

3.1.2. Kršćanska doktrina o kontemplaciji

Helenistička supremacija kontemplacije nad akcijom, kao i prenaplašena individualna dimenzija kontemplacije, u okviru kršćanske doktrine o kontemplaciji očitovat će se u mijeni uzlaznog i silaznog pokreta kontemplativnog čina.

Pod uzlaznim pokretom kontemplacije Balthasar podrazumijeva „posvemašnje 'praktično' zalaganje poradi najvišeg 'teoretskog' cilja – gledanja Boga“²⁷⁵. Na tom tragu, monaška teologija iznašla je „savršeno-helenistički sistem u kojem je aktivni život (*praktike*) služio isključivo kao sredstvo i preludij za kontemplaciju Boga u svijetu (*theoria physike*) i, u konačnici, samoga Boga (*theologike*)“²⁷⁶. Praktični život postavlja se kao preliminarno stanje koje pustinjaku pomaže postići čisto srce kako bi bio u stanju kontemplirati.²⁷⁷ Iako patrističko razdoblje karakterizira uzlazni pokret kontemplacije,²⁷⁸ ista se tendencija može pronaći i u visokoj skolastici.²⁷⁹

S pojavom prosjačkih redova dolazi do suprotnog interpretiranja aktivno-kontemplativnog koncepta: kontemplacija poradi akcije. U tom razdoblju „trend ide u drugom pravcu: od kontemplativno-zajedničkog života prema otvaranju samostana svijetu: monah postaje apostol, zdjelica se njegova razmatranja prelijeva u misionarsko djelovanje, u prosjačkim se redovima ravnoteža akcije i kontemplacije zamjenjuje prevlašću akcije“²⁸⁰. Konkretno, u franjevačkom i dominikanskom redu ideal se monaštva „otvara prema svijetu i naglašava se praktično izvršavanje ljubavi prema bližnjemu“²⁸¹. Načelna povezanost akcije

²⁷³ Usp. H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 229.

²⁷⁴ Usp. *Isto*, str. 227.-228.

²⁷⁵ H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, u: *Hercegovina franciscana*, VIII (2012.) 8, str. 191.-214., ovdje str. 193.

²⁷⁶ H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 230.

²⁷⁷ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 287.

²⁷⁸ Usp. H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 231.

²⁷⁹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 194.

²⁸⁰ H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 2006., str. 164.

²⁸¹ H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 194.

i kontemplacije u okviru prosjačkih redova postepeno će potaknuti jednostrano poimanje čisto kontemplativnog života,²⁸² a nakon Srednjega vijeka misaona okupacija o čistoj kontemplaciji više ne pronalazi prostor za daljnje razvijanje.²⁸³

Prema švicarskom teologu, razdoblje patristike i skolastike nije moglo iznaći cjelovitu doktrinu kontemplacije zbog snažnog helenističkog utjecaja, odnosno suviše individualnog koncepta kontemplacije.²⁸⁴ Kontemplacija ne može biti isključivo predstanje akcije, a sama akcija kao plodnost kontemplacije budući da tada kontemplacija biva smještena u individualne okvire²⁸⁵ pri čemu je otežano utvrđivanje dometa kontemplativne plodnosti. Potrebno je naglasiti kako ukazivanje na silazni pokret kontemplacije ne bi trebalo služiti kao argument za konstatiranje degradacije kontemplativnog čina, već kao proširenje kontemplacije.²⁸⁶ Kako bismo konačno utvrdili domet kontemplacije potrebno je uzeti u obzir trinitarno-kristološki koncept akcije i kontemplacije.²⁸⁷

3.2. Kristološko-trinitarni aspekt kontemplacije i akcije

Kompleksnost između akcije i kontemplacije (na koju je snažan utjecaj izvršila grčka misao) konačno razrješava kristološki moment. Kristologija otvara uvid u svojevrsnu isprepletenost kontemplacije i akcije. Prema našem teologu, Kristova „unutarnja dispozicija, što možemo nazvati pozadinom njegove duše“²⁸⁸, pokazuje se kao „trajno i nenarušeno jedinstvo obojeg: jednako kao što je Trojstvo uvijek na odmoru i uvijek na djelu, uvijek samo sebe motri te nastavlja s poslanjima unutar Boštva, tako je i Kristova duša uvijek zauzeta gledanjem Oca i pronošanjem poslanja: 'Sin ne može sam od sebe činiti ništa, doli što vidi da čini Otac' (Iv 5,19). Kristova se kontemplacija sastoji u bivanju *Očeve* Riječi, a

²⁸² Usp. H. U. v. BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 195.

²⁸³ „Što se više približavamo novom vijeku, to snažnije postaje otvaranje svijetu i karitativni angažman, što je napokon – u svjetovnim zajednicama – postalo svakodnevna zadaća. Male se ostatke meditativne molitve u Pravilima tih zajednica jedva uspijeva očuvati pred nadirućim valom svjetovnosti.“ (H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, str. 164.)

²⁸⁴ Usp. H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 238.

²⁸⁵ Usp. *Isto*, str. 238.

²⁸⁶ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 286.

²⁸⁷ „Dok su oci kontemplaciju zamišljali i utemeljivali pretežito individualistički – bez sumnje u ovom dijelu pod utjecajem platonskih, aristotelovskih, stoičkih i neoplatonskih ideala zrenja – u srednjovjekovnoj se mistici pojavljuje zamisao kontemplativne plodnosti, ali se ona ipak nije posve oslobodila naslijeđene sheme. Španjolska je mistika, uslijed svojega refleksivno-psihološkoga stava, uvelike ostala zarobljenik nadležnosti kontemplativnoga subjekta, premda je u postavljanju praktičnoga cilja bila svjesna i apostolskoga vida kontemplacije.“ (H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 173.)

²⁸⁸ H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 234.

njegova akcija u bivanju *Riječi* Očeve. 'Ja govorim što vidjeh kod Oca' (Iv 8,38)²⁸⁹. Iz toga proizlazi kako je jedinstvena mjera za Kristovu akciju i kontemplaciju „njegova apsolutna ljubav prema Ocu; što god proizlazi iz ove ljubavi je savršeno i netaknuto. Njegov silazak u svijet je nešto toliko savršeno koliko i njegovo prebivanje sa Ocem; njegova ljubav prema čovjeku koliko ljubav prema Ocu. Niti je njegova akcija na zemlji ništa manje savršena od njegove kontemplacije na nebu“²⁹⁰.

Kristološko-trinitarna dimenzija kontemplacije i akcije vidljiva je i u mucu tokom koje dolazi do izražaja Sin u stanju trpnosti, odnosno bespridržajnoj raspoloživosti Ocu pri čemu se događa kulminacija i nestanak distinkcije te prioriteta između kontemplacije i akcije: kontemplacija ulazi u ne-motrenje Oca, akcija postaje prihvaćanje trpljenja.²⁹¹

Jedinstvo akcije i kontemplacije, te Kristova muka kao kulminacija istih, očituje nedostatnost svakog duhovnog sistema koji ljubav prema Bogu pripisuje kontemplaciji, dok ljubav prema bližnjemu označava kao isključivu karakteristiku akcije.²⁹² Promišljanje o kristološko-trinitarnom aspektu kontemplacije i akcije ukazuje kako se trenutak u kojem Sin na križu više ne motri Oca očituje i kao kulminacija ljudske kontemplacije.²⁹³ Ova Balthasarova konstatacija vrlo je važan temelj u utvrđivanju eklezijalnog poslanja isključivo kontemplativnih ustanova.

3.2.1. Pashalni ritam kontemplacije

Hans Urs von Balthasar bilježi kako je sažetak poslanja kontemplativne egzistencije (koja pronosi umrlost svijetu) sadržan u sutrpjenju i udioništvu na Kristovim patnjama na križu²⁹⁴ pri čemu kontemplacija ima svoju ulogu u otkupljenju svijeta.²⁹⁵ Pod tim otkupiteljskim vidom, katekizam katoličke Crkve s obzirom na redovnički život naglašava: „U Crkvi koja je kao sakrament, to jest znak i oruđe Božjeg života, posvećeni se život očituje kao osobit znak otajstva otkupljenja. Ići za Kristom 'iz bližeg' i nasljedovati ga, 'jasnije' očitovati njegovo poniženje, znači biti 'dublje' nazočan, u srcu Kristovu, među svojim

²⁸⁹ H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 234.

²⁹⁰ *Isto*, str. 235.

²⁹¹ *Usp. Isto*, str. 236.

²⁹² *Isto*, str. 235.

²⁹³ *Usp. Isto*, str. 236.

²⁹⁴ *Usp. H. U. von BALTHASAR, Nova pojašnjenja, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.*, str. 125.

²⁹⁵ H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, str. 164.

suvremenicima" (KKC 932).²⁹⁶ U tom kontekstu, od velike je važnosti započeti tvrdnjom o otajstvu križa kao momentu koji postavlja mjeru nasljedovanja: „Blizina udioništva u Isusovoj sudbini i poslanju mjeri se po blizini udioništva u njegovu središnjem spasenjsko povijesnom iskustvu.“²⁹⁷ Bitno je uočiti kako je Križ iskustvo Božje odsutnosti, tj. participacija na Kristovom iskustvu Očeve odsutnosti što tvori oblik nasljedovanja.²⁹⁸ U ovom trenutku, kao bitan pristup u konstatiranju intenziteta monaške participacije na otkupljenju pod vidom eklezijalne forme, pojavljuje se mariologija.

3.2.2. *Stabat Mater*

Švicarski teolog bilježi kako je ostvarenje Marijine uloge u otkupljenju snažno obilježeno prolaskom kroz Kristovo otajstvo otkupljenja – kao što plodnosti križa prethodi inicijacija, tako i Marija biva podložna dopuštenim poniženjima.²⁹⁹ Naime, „specifična kršćanska poniznost uči se ni na koji drugi način nego formalnom i ponavljajućim poniženjima, jednako tako kao što je Krist bio ponižavan tokom križnog puta kako bi bio u mogućnosti ispuniti Očevu volju, on ponizuje svoju Majku i dodjeljuje joj njezino eklezijalno poslanje putem konačnog poniženja“³⁰⁰. Konačno poniženje koje očituje marijansku intenzivnu uključenost u otajstvo otkupljenja, podrazumijeva Marijino iskustvo Kristovog povlačenja sinovstva od nje kao majke „kako bi ga zamijenio drugim sinovstvom: 'Ženo, evo ti sina' (Iv 19,26)“³⁰¹. Dakle, „upravo je na ovaj način postignuto savršeno jedinstvo između dvoje: Jednako kao što Otac napušta Sina, Sin razdvaja sebe od Majke“³⁰². Prema Hans Urs von Balthasaru događaj pod križem sadrži teološki smisao ukoliko „Sin uspostavlja s majkom zajedništvo križa udaljujući se od nje, kao što se Otac udaljuje od

²⁹⁶ Monaška participacija na Kristovom otajstvu otkupljenja na vrlo lijep izvanjski način izražena je putem kartuzijanskog redovničkog habita na način izrade škapulara u obliku križa, s pojašnjenjem kako je „život kartuzijanaca neprekidna žrtva za spas duša“ (*Kartuzijanci i kartuzija Pleterje*, Tipografija d.d., Zagreb, 1938., str. 56.).

²⁹⁷ H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 44.

²⁹⁸ „U ovom uvijek-prisutnom svijetu Božje milosti postoje legitimna iskustva odsutnosti, no ona su oblici i modusi ljubavi. Takva su iskustva proroka Staroga zavjeta, iskustva Sina Božjeg na križu i u tami silaska u pakao; takva su iskustva svih onih koji, u nekolicini zvanja, prate Sina. Ona su otkupiteljski putevi ljubavi dok traga za otiscima stopala grješnika kako bi ga sustigla i vratila kući.“ (H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 35.)

²⁹⁹ Usp. H. U. von BALTHASAR, A. von SPEYR, *To the heart of the mystery of the redemption*, Ignatius Press, San Francisco, 2010., str. 55.-56.

³⁰⁰ *Isto*, str. 56.

³⁰¹ *Isto*; Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 304.-305.

³⁰² H. U. von BALTHASAR, A. von SPEYR, *To the heart of the mystery of the redemption*, str. 56.

Sina³⁰³. *Stabat Mater* kao marijanski položaj pod križem pruža materijal koji približava promišljanje o monaškom sudioništvu na otajstvu križa.³⁰⁴ Marijansko udioništvo u križu blisko je monaškoj egzistenciji. Kao što se Krist na križu nalazi u odsutnosti relacije prema Ocu, i kao što je majka u odsutnosti relacije prema Sinu,³⁰⁵ tako je i monah u odsuću relacije – „monos pros monon“³⁰⁶ – sam sa samim. Prema Balthasaru, Marijanska ne-proračunata dopustivost Božjem oblikovanju čini temelj „eklezijalnog su-otkupljenja“³⁰⁷, te redovničke, odnosno monaške egzistencije.³⁰⁸

3.3. Monaštvo kao eklezijalno poslanje

Krist podjeljuje eklezijalna poslanja koja mogu imati različite oblike sudjelovanja u njegovom soteriološkom trpljenju za svijet, a jedan od tih oblika jest i misterij noći,³⁰⁹ koji je, kako ćemo vidjeti, neizostavno obilježje monaštva. Balthasar u blizak odnos stavlja prethodno spomenuto Marijino iskustvo Sinovljeve odsutnosti uz kontemplativno ili monaško suobličavanje Kristu u iskustvu Božje udaljenosti tokom Velikog petka i Velike subote što se može okarakterizirati kao egzistencijalna strana monaške forme crkvenog života.³¹⁰ To je misterij noći putem kojeg kontemplativna egzistencija ulazi u čin kulta Crkve jer „u činu teološke kontemplacije promatrateljem se raspolaze. On postaje žrtvom svjetla koje promatra. (...) To je ljudska žrtva, kao što je Kristov križ među ostalim bio i dovršenje svih religijskih pokušaja ljudskih žrtava“³¹¹. Stoga, misterij noći „uvijek je eklezijalni

³⁰³ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 101.

³⁰⁴ Benedikt XVI. približava geslo kartuzijanskog monaštva upravo pod vidom sjedinjenja u žrtvi križa: „*Stat Crux dum volvitur orbis*, tako govori vaše geslo. Kristov križ je čvrsta točka usred promjena i prevrata u svijetu. Život u kartuziji jest sudjelovanje u stabilnosti Božjeg križa, njegove vjerne ljubavi. Ostajući čvrsto sjedinjeni s Kristom, kao loze na trsu, i vi ste, draga kartuzijanska braćo, pridruženi otajstvu spasenja, poput Djevice Marije koja je *stabat* (stajala) podno križa, sjedinjena sa Sinom u istoj žrtvi ljubavi.“ (https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2011/documents/hf_ben-xvi_hom_20111009_vespri-serra-san-bruno.html (pristup 12.5.2017.))

³⁰⁵ „Sin je tu u osami, pa dosljedno i majka.“ (H. U. von BALTHASAR, *Krunica. Marijanska molitva i spas svijeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 39.)

³⁰⁶ H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 83.

³⁰⁷ H. U. von BALTHASAR. A. von SPEYR, *To the heart of the mystery of the redemption*, str. 57.

³⁰⁸ „Kao što je Marija po križu proširena u majku svih vjernika, a time i u 'krilo Crkve', tako i kršćanin u redovničkom staležu, nasljeđujući nju, po križu zavjeta biva osposobljen da neposredno sudjeluje u Gospodinovim brigama za Crkvu i da svoju egzistenciju direktno učini funkcijom Crkve. Ova je neposredna raspoloživost za Crkvu najbitnija i najdublja tajna redovničkoga staleža, zadnje opravdanje zavjeta i pravila, obećana plodnost ovoga života koji se predaje i žrtvuje za braću.“ (H. U. von BALTHASAR, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, str. 165.)

³⁰⁹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 297.

³¹⁰ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 212.

³¹¹ Usp. *Isto*, str. 213.

dogadaj³¹². U tom kontekstu, moramo uzeti u obzir kako noć koju kontemplativac iskusi ne može biti shvaćena „samo kao pedagoško uskraćivanje svjetla i početna neprilagođenost stvorenja Božjem nad-svjetlu (kao pretežito u Ivana od Križa), nego stvarno i kao noć križa i noć Velike subote, iskušene Božje udaljenosti, koju je Bog naložio za suobličavanje Kristu³¹³. Prema tome, iskustvo noći, tj. Božje udaljenosti ili napuštenosti možemo promatrati kao „najveći oblik sjedinjenja s Bogom, koji je svoju zemaljsku egzistenciju svršio u noći osjetila i duha³¹⁴, u aktivnom i kontemplativnom trpljenju; odnosno kao „udio u Gospodinovoj napuštenosti na križu³¹⁵, koja je kulminacija i ljudske kontemplacije. Takvim udioništvom potvrđuje se definicija monaštva kao življenja smrti. Tome u prilog dometnimo i misao J. Piepera³¹⁶ o kontemplaciji kao o činu koji usređuje osobu, ali koji istovremeno nije lagodan, neuznemirujući čin, pri čemu zaključuje: „Ukazivanja na 'tamnu noć' uvijek se iznova pojavljuju u svim duhovnim naučavanjima o *vita contemplativa*; ovo je, čini se, neizbježna faza kontemplativnog života.“³¹⁷ Švicarski teolog potvrđuje tu misao: „Svaki kontemplativac (ne samo nadareni mistik), ukoliko je njegova kontemplacija izraz živog nasljedovanja, mora biti spreman na iskustvo tamne noći do nekog stupnja.“³¹⁸ Važno je naglasiti kako kontemplativni čin ne zaobilazi poniranje u antropološka stanja patnje³¹⁹ budući da „postoji određena 'kretnja' meditacije, što izražava temeljni 'pashalni' ritam kršćanskog života, prijelaz iz smrti prema životu u Kristu. Ponekad su molitva, razmatranje i kontemplacija 'smrt' – svojevrsni silazak u vlastitu ništavost, prepoznavanje bespomoćnosti, frustracije, nevjernosti, nedoumice, neznanja³²⁰, tim više ukoliko monaštvo nastoji ostvariti permanentno sjedinjenje s Bogom pri čemu permanencija uključuje egzistencijalni totalitet, tj. unošenje sveukupne stvarnosti u molitveni prostor.“³²¹

Sve što je do sada rečeno pokazuje kako se monaštvo ne postavlja kao intenzivnije nasljedovanje Isusa Krista poradi forme nasljedovanja i asketske prakse nego u bitnome kao

³¹² H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 272.; 140.

³¹³ H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 212.

³¹⁴ *Isto*, str. 274.

³¹⁵ H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 303.

³¹⁶ Josef Pieper (1904.-1997.) – Njemački katolički filozof i profesor filozofske antropologije u Münsteru. Smatra se nositeljem neo-tomističkog pokreta u dvadesetom stoljeću.

³¹⁷ J. PIEPER, *Happiness and contemplation*, Pantheon, New York, 1958., str. 107.-108.

³¹⁸ H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 272.-273.

³¹⁹ Usp. SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIONIS SAECULARIBUS, *Instructio de vita contemplativa et de monialium claustra*, str. 674.-690., ovdje str. 681., u: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-61-1969-ocr.pdf> (pristup: 18.2.2017.)

³²⁰ T. MERTON, *Contemplative prayer*, Image Books, New York, 1971., str. 34.

³²¹ U tom kontekstu možemo promatrati i monašku deprivaciju sna, te noćnu službu – slavljenje Boga „dok drugi svijet spava.“ (*Kartuzijanci i kartuzija Pleterje*, str. 38.)

eklezijalno poslanje³²² utemeljeno na nezadrživoj i raspoloživoj spremnosti³²³ Božjem raspolaganju za otkupljenje svijeta.³²⁴ Zaključimo riječima švicarskog teologa: „Ukoliko je kontemplacija spremna umrijeti svim oblicima koje joj prikazuju osjet i intelekt kako bi bila privučena Božjoj beskonačnoj formi putem ne-motrenja, ne-slušanja i ne-doticanja, utoliko bi bila najradikalnije nasljedovanje Sina. Sin može biti i povučen kao objekt kontemplacije, ali samo iz razloga kako bi se kontemplativac dublje pripojio Sinovljevoj subjektivnosti, u njegovoj konzumaciji života smrću i uskrsnućem.“³²⁵

3.4. Apostolat i otajstvena plodnost *vita eremitica*

Domet ili apostolat kontemplativne egzistencije, koja proizlazi iz monaške participacije u pashalnom otajstvu što tvori eklezijalno poslanje istog, može biti jasnije preciziran ukoliko se uzme u obzir komunitarna dimenzija monaštva,³²⁶ odnosno položaj istog u stvarnosti Crkve kao zajednice vjernika: „Samostanska kontemplacija ne znači ništa manje negoli kucajuće srce Crkve, ne znači zapravo pojedinačan organ, nego središnju snagu koja u sve što se slijedom naloga prorjeđuje ulijeva krv cjelokupna života koja održava i daruje život.“³²⁷ Monah je „od svih odijeljen i sa svima ujedinjen“³²⁸ ukoliko „ne traga samo za svojim srcem: on duboko zaranja u srce onoga svijeta kojeg je i dalje dionik iako se čini kako ga je 'ostavio'. U stvarnosti monah napušta svijet samo kako bi jasnije osluškiavao najdublje i najzapostavljenije glasove koji proizlaze iz dubine svijeta“³²⁹.

³²² Balthasar bilježi kako je Bog „u svakom trenutku slobodan da poradi svoga reda spasenja pojedincu (upravo onom potpuno predanom) uskrati milosna iskustva i dodijeli ih drugim udovima mističnog Kristova tijela.“ (H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 30.)

³²³ „Spremnost je sve: zalaganje s Kristom za Božje nakane u svijetu, bilo to zalaganje smisleno aktivno djelovanje, da bi među ljudima došla do izražaja temeljna Kristova načela, njegovu solidarnost sa siromasima i potlačenima, ili pak patnja – koju ne smijemo jednostavno nazvati pasivnom, koja je isto tako aktivna, samo na drugi način – da bi se zajedno s Raspetim radilo na promjeni duša: na njihovu pročišćenju za valjano svjedočanstvo.“ (H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 214.)

³²⁴ Podsjetimo, u otajstvu križa „veza između izvora i odtoka kao da je prekinuta: koncentraciju svega protubožjega Sin – u sebi – doživljava kao napuštenost od Oca. Vrelo iz kojega Sin vječno živi čini se kao presahlo pa sve što je Sin po nalogu Očevu učinio gubi svoj smisao, sve je uzalud. Tako se osjeća Sin, i to ne samo zbog zemaljskog neuspjeha na kraju života, nego zbog mnogo dubljeg razloga – zato što u svojoj nutрини mora izdržati protivnost između grijeha što ga nosi u sebi i spasenjske volje svog ljubljenog Oca. On, kao otjelovljenje grijeha, ne može više naći nikakva utočišta u Bogu: poistovjetio se s onim što Bog vječno od sebe otklanja.“ (H. U. von BALTHASAR, *Krunica. Marijanska molitva i spas svijeta*, str. 55.)

³²⁵ H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 272.

³²⁶ Usp. *Isto*, str. 89.

³²⁷ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 209.

³²⁸ EVAGRIOS the SOLITARY, On prayer, u: NIKODIMOS of the HOLY MOUNTAIN, MAKARIOS of CORINTH (ur.), *The philokalia. Volume I.*, Faber and Faber, London, 1984., str. 55.-71., ovdje str. 69.

³²⁹ T. MERTON, *Contemplative prayer*, str. 23.-24.

Subjektivno umiranje ili anonimnost kontemplativne egzistencije predstavlja razdanost Božjem raspolaganju za Crkvu³³⁰ tim više što se monah „potpuno odriče ne samo materijalnih, nego i duhovnih posjedovanja“³³¹, te „svake vidljivosti vlastitih plodova“³³². No, unatoč tome što monah ulazi u anonimnost Crkve, monaštvo kao ustanova autoriteta ne predstavlja mehanizam iza kojeg pojedinac skriva svoju osobnost.³³³ Tako naš teolog, promišljajući o kontemplaciji unutar ekleziološkog okvira naglašava kako pojedinačnost vjernika najviše dolazi do izražaja upravo u kontemplaciji.³³⁴ Prema tome, kontemplativac ne može tražiti „zaklon iza barikada eklezijalne anonimnosti iz straha od ovog [osobnog] susreta“³³⁵. Samostan je nemilosrdan prema polovičnoj raspoloživosti budući da „monaško razmatranje, molitva, *oratio*, kontemplacija i čitanje uključuju cijelog čovjeka, i proizlaze iz 'središta' ljudskog bića, njegovog 'srca' obnovljenog u Duhu Svetomu, potpuno podložnom Kristovoj milosti“³³⁶.

Domet apostolata monaškog života kao isključivo kontemplativne forme crkvenog života koja se odvija u anonimnosti ulazi u otajstvenu plodnost, odnosno u „otajstvo Božje akcije, u nevidljivu akciju milosti nad cijelom Crkvom“³³⁷. II. Vatikanski sabor drži budnom ovu svijest ističući kako je apostolska plodnost kontemplativnih institucija „otajstvena“ (PC 7)³³⁸. Tim uvidom očituje se kako opstojnost monaštva ne ovisi o potrebi izvanjskog,

³³⁰ Balthasar vrlo lijepo bilježi: „Kršćanin koji se odlučuje za kontemplativni život ide u središte Crkve; odriče se takoreći toga da bude pojedinačan čovjek, pojedinačan ud Crkve. Postaje anonimn, svoje srce daruje Crkvi i dobiva od Crkve svoje srce. Nadilazi djelomično radi cjeline (...) Nitko stoga nije toliko razvlašten kao kontemplativac. Nitko se ne može tako malo kao on nadati osobnom zadovoljenju i očekivati ga. On nije samo ova pojedinačna osoba, kojom Bog raspolaže u korist cjeline, nego je i jedan vid ove cjeline, kojim Bog raspolaže u korist dijelova.“ (H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 212.); Izričaj monaške anonimnosti na vrlo lijep način dolazi do izražaja u kartuzijanskom monaštvu, odnosno prilikom ukopa u kojem je običaj pokapanje bez lijesa, te postavljanje križa bez natpisa. Pojašnjenje tomu jest upravo anonimnost: „Kako su živjeli nepoznato, tako i poslije smrti ostaju nepoznati. Bog ih jedini pozna.“ (*Kartuzijanci i kartuzija Pleterje*, str. 63.)

³³¹ H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 239.

³³² *Isto*.

³³³ Izostanak odgovornosti pojedinca unutar institucionalnog sustava možemo uzeti kao prijevod u odnosu pojedinca i mase kako opisuje danski teolog Søren Kierkegaard (1813. – 1855.): „Postoji shvaćanje o životu koje smatra da je ondje istina gdje je gomila; istina kao da mora imati gomilu za sobom. Postoji i drugo shvaćanje života prema kojemu je neistina tamo gdje je gomila. Ova bi misao trenutno u krajnjoj zaoštrenosti glasila: čim bi se svi pojedinci, od kojih bi svaki ponaosob imao istinu, stopili u 'gomili', odmah bi se tu pojavila i neistina (pod pretpostavkom da svjetina dođe do presudnog glasačkog, bučnog i glasnog značaja). Jer 'gomila' je neistina ... Gomila – ne ova ili ona, živa ili pokojna, gomila neznatih ili otmjenih, bogataša ili siromaha itd., već gomila shvaćena kao pojam – jest neistina, budući da gomila ili navodi na nemir, ili suviše slabi odgovornost pojedinca da ona postane sasvim neznatna stvar.“ (S. KJERKEGOR, *Brevijar*, Grafos, Beograd, 1981., str. 56.)

³³⁴ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 83.

³³⁵ *Isto*.

³³⁶ T. MERTON, *Contemplative prayer*, str. 30.

³³⁷ H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 239.

³³⁸ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 122.-123.

aktivnog apostolata.³³⁹ Osim toga, *vita eremitica* kao bitak čiste uzajamnosti Boga i čovjeka očituje se kao egzistencijalno ostvarenje identiteta Crkve.³⁴⁰ Stoga, „životni čini – koji nemaju koji nemaju drugog sadržaja osim čiste Božje ljubavi radi nje same, čistog slavljenja i štovanja Boga, čak i onkraj svake naknade crkveno-socijalnog zastupništva ili ovlaštenja – jesu, a i danas ostaju – temeljni kršćanski čini. Svaki ih kršćanin mora implicitno poznavati kao nosivi temelj ostalih čina. I ništa ne sprečava da mogu postojati pojedinci koji te čine stavljaju u središte svoga života i tako svima razotkrivaju na kojem smislenom temelju počiva sve ostalo, kristologija, euharistija, Crkva“³⁴¹. Položaj kontemplativnog redovništva predstavlja samo središte Crkve ukoliko je proslava Boga putem molitve i liturgije „esencijalna funkcija za crkvenu zajednicu“³⁴². Tim uvidom jasnije se očituje kako valorizacija čiste kontemplacije ne može biti dostatno sagledana ukoliko se iz kontemplativne doktrine izuzme eklezijalni moment, tj. eklezijalna svijest.³⁴³

3.5. Teološko-filozofske posljedice monaštva

Nakon promišljanja o položaju monaštva u stvarnosti Crkve, ostaje nam promisliti koje implikacije, odnosno posljedice monaštvo sadrži u odnosu na suvremenu teološku i filozofsku misao. S obzirom na teologiju kontemplativno poslanje može se shvatiti kao svojevrsni kontrapunkt inkarnacionizmu; u filozofskoj sferi kontemplacija evidentno upućuje misao na teoretski vid filozofskog čina.

³³⁹ „Ustanove, koje su usmjerene samo na kontemplaciju, tako da se njihovi članovi u samoći i šutnji, u neprestanoj molitvi i radosnoj pokori bave samo Bogom, uvijek u mističnom tijelu Kristovu, u kojem 'svi udovi nemaju iste službe' (Rim 12,4), zauzimaju istaknuti položaj, ma koliko bila velika potreba aktivnog apostolata“ (PC 7).

³⁴⁰ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 211.

³⁴¹ H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, str. 171.

³⁴² Usp. SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIONIS SAECULARIBUS, *Instructio de vita contemplativa et de monialium claustra*, str. 674.-690., ovdje str. 681., u: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-61-1969-ocr.pdf> (pristup: 18.2.2017.)

³⁴³ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 286.

3.5.1. Protuinkarnacionizam

Izraz „utjelovljeno kršćanstvo“³⁴⁴ H. de Lubac³⁴⁵ koristi kako bi označio kršćanstvo koje se predaje „nagručima tijela i krvi“³⁴⁶, odnosno kršćanstvo koje je lišeno „duhovnog života“³⁴⁷. Jednako tako, „nastojanje 'utjeloviti' kršćanstvo ponekad vodi njegovom odujelovljenju, ispražnjujući ga njegove supstancije. Tada ono postaje izgubljeno, zakopano u politici ili sociologiji ili, u najboljem slučaju, u moralu“³⁴⁸. Prema Lubacu, utjelovljeno kršćanstvo jest definicija arijanizma: „Arijevska je kršćanstvo savršeno utjelovljeno kršćanstvo.“³⁴⁹ Podsjetimo, temeljno obilježje Arijeve kristologije jest prenaplašena antropološka dimenzija Isusa Krista ukoliko je Sin *stvoren* od Oca; Sin je isključivo svrstan u red stvorenja. Na misao H. de Lubaca o arijanizmu kao utjelovljenom kršćanstvu, Hans Urs von Balthasar osvrće se u promišljanju o usmjerenosti utjelovljenja prema Kristovoj smrti koje, ako izostane, postaje inkarnacionizam te se gubi u bespućima svijeta.³⁵⁰

Suvremena tendencija Arijeve teologije isplovljava u subjektivno-iskustvenoj verifikaciji kristologije. Izostanak križa kao redukcija na iskustvenu verifikaciju kristologije, postaje tim značajnija ukoliko švicarski teolog nastoji ukazati na kršćansku mistiku kao mistiku „pod znakom križa“³⁵¹; mistiku u odricanju od neposrednog iskustva „koje je uvjet svakog uistinu kršćanskog iskustva vjere“³⁵². Ukoliko izostane takav uvid, Krist gubi svoju otajstvenost, a kršćanin odstupa od stava receptivnosti: „Samo odricanjem od svakog djelomičnog iskustva i svakog subjektivnog povratnog osiguranja da iskušeno posjedujemo za sebe, daruje nam se cjelina bitka, Božja tajna po samoj sebi. Bogu su potrebne nesebične posude da bi u njih ulio svoju bivstvenu nesebičnost“³⁵³. Izostanak receptivnog stava vodi,

³⁴⁴ HENRI de LUBAC, *Paradoxes of faith*, Ignatius Press, San Francisco, 1987., str. 65. U ovom momentu, potrebno je naglasiti kako isticanje utjelovljenog kršćanstva ne predstavlja negaciju otajstva utjelovljenja već ukazuje na izuzimanje utjelovljenja iz odnosa prema otajstvu Velikog petka što rezultira inkarnacijskoj tendenciji kristološke redukcije na puku antropologiju, odnosno svođenje kršćanstva na isključivo socijalnu domenu humanuma.

³⁴⁵ Henri de Lubac (1896. – 1991.) – Kardinal i pripadnik Družbe Isusove. Henri de Lubac istaknuo se kao vrlo važna figura *nouvellethéologie*, te (kasnije) kao važan doprinositelj nauku Drugog vatikanskog koncila.

³⁴⁶ HENRI de LUBAC, *Paradoxes of faith*, str. 65.

³⁴⁷ *Isto*, str. 65.

³⁴⁸ *Isto*, str. 64.

³⁴⁹ *Isto*, str. 65.

³⁵⁰ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Mysterium paschale*, str. 13.

³⁵¹ H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 34.

³⁵² *Isto*.

³⁵³ *Isto*.

odnosno implicira izostanak mariologije, nakon čega kršćanstvu preostaje okretanje funkcionalizmu.³⁵⁴

Osvrtom na mariološki stav receptivnosti stvoren je put prema promišljanju odnosa između monaštva i filozofije, odnosno teoretskog obilježja filozofije na kojeg nas upućuje kontemplativno redovništvo.

3.5.2. Filozofija kao *theoria* i kultura svijeta

Receptivnost ili prijemljivost svojstvena je ženskom biću, za razliku od maskulativnog tipa u kojem dolazi do izražaja princip pružanja.³⁵⁵ Svakako, svojstvo receptivnosti ne smijemo misliti kao pasivnost ili nedjelatnost: Marija prima, ali i donosi Boga na svijet, u naravnu stvarnost.³⁵⁶ Monaško-mariološke implikacije s obzirom na totalitet egzistencije posebno su vidljive u naravnoj kontemplaciji kao filozofskom činu. Iako se monaška kontemplacija razlikuje od naravne kontemplacije bitka – ukoliko u monaštvu postoji transpozicija kontemplacije u prostor milosti³⁵⁷ – ipak marijanska postavka kontemplativne receptivnosti s obzirom na naravnu kontemplaciju podsjeća kako „*theoria* ima veze sa čisto receptivnim pristupom prema stvarnosti, u cijelosti neovisnim o praktičnim ciljevima aktivnog života. Ovaj pristup možemo nazvati 'bezinteresnim', ukoliko je potpuno odvojen od utilitarnih nastojanja“³⁵⁸. Upravo pod vidom kontemplacije filozofija se očituje kao čin ljubavi u kojem se ne ljubi vlastito spoznavanje nego misterij bitka kojeg se spoznaje.³⁵⁹ Balthasar podsjeća kako je antička filozofska misao o supremaciji kontemplacije nad akcijom neotuđiva podloga antičke i Zapadne kulture.³⁶⁰ Na tom tragu, kontemplativna egzistencija drži budnom misao o slobodnom ili bezinteresnom obilježju filozofije, tj. njezinom teoretskom karakteru. Pod tim vidom, „filozofiranje je najčistiji oblik *speculari, theorein*, čisto receptivno motrenje stvarnosti – na način da jedino predmeti

³⁵⁴ U ovom kontekstu, možemo se osvrnuti na bilješku našeg teologa u kojem očitujemo posljedice spomenutog gubitka: „Postkonzilska Crkva je u velikoj mjeri izgubila svoja mistička obilježja, postala je Crkva stalnih razgovora, organizacija, savjetovališta, kongresa, sinoda, komisija, akademija, stranaka, oporbenih skupina, funkcija, struktura i prestrukturiranja, socioloških pokusa, statistika: više nego ikada postala je Crkva muškaraca, dakle, nesporna tvorevina, u kojoj će žena usvojiti svoje mjesto samo ako bude spremna da i sama postane takva.“ (H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, str. 96.)

³⁵⁵ Usp. H. U. von BALTHASAR, A. von SPEYR, *To the heart of the mystery of the redemption*, str. 50.

³⁵⁶ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 27.

³⁵⁷ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 209.-210.

³⁵⁸ J. PIEPER, *Happiness and contemplation*, str. 73.

³⁵⁹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 210.

³⁶⁰ Usp. H. U. von BALTHASAR, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, str. 228.-229.

motrenja postavljaju mjeru, a duša je isključivo primajuća³⁶¹. Teoretski vid filozofije pokazuje se kao iznimno važna postavka ukoliko pod tim vidom filozofiju karakterizira sloboda, tj. izdignuće iznad svrhovitosti, odnosno funkcionalističke uporabljivosti³⁶² koja je sa svoje strane u opasnosti antropologiju lišiti gracioznog (milosnog) karaktera.

Iznimno važna postavka koja proizlazi iz shvaćanja filozofije kao bezinteresne *theoria* jest ukazivanje na otajstveno obilježje stvarnosti ukoliko „*vidjeti* u kontemplaciji, štoviše, nije ograničeno isključivo na opipljivu površinu stvarnosti; ono zasigurno opaža više od pukih pojavnosti“³⁶³. Josef Pieper naglašava kako obligacijski vid dogme u okviru kršćanske filozofije predstavlja uvid u otajstveno obilježje stvarnosti, pri čemu se ulazi u jedan dublji uvid u svijet.³⁶⁴ Ukoliko dogmatska otpornost potiče pojedinca na izrazitu vitalnost tada određenost dogmom ne predstavlja lagodnu spekulativnu aktivnost, već „plodnu opoziciju“³⁶⁵.

Institucija monaštva podsjeća kako između neba i zemlje postoji stanovita mjera³⁶⁶ koju obuhvaća kultura. Ako je istina da si kršćanska egzistencija ne smije dopustiti zanemarivanje naravnog elementa, tada je jednako istinit i pravac koji polazi u drugom smjeru: „Kultura obuhvaća luk između neba i zemlje, a stoga i između duhovne duše i tijela. Posao na duhovnoj duši nije manje kulturni posao od posla na materiji, i stoga posao svećenika, koji se bavi dušobrižništvom, i posao kontemplativnoga molitelja u njegovu samostanu, koji se moli i žrtvuje za spas svijeta, nije manje kulturni posao od posla kršćanskoga laika u svijetu.“³⁶⁷ Prema tome, kontemplativno poslanje ne zapostavlja kultivaciju ovozemnog.³⁶⁸

Objektivna valorizacija monaštva unutar ekleziološkog okvira potrebuje kristološko-trinitarni karakter pri sagledavanju dometa kontemplativnog čina kako bi vrijednost čiste kontemplacije mogla izaći na vidjelo suvremenog društva. Jednako tako, kristološko-trinitarni karakter tvori polazište same naravi monaške egzistencije shvaćene kao

³⁶¹ JOSEF PIEPER, *Leisure. The basis of culture*, Pantheon, New York, 1952., str. 104.

³⁶² Usp. *Isto*, str. 101.

³⁶³ J. PIEPER, *Only the lover sings. Art and contemplation*, Ignatius Press, San Francisco, 1990., str. 74.

³⁶⁴ Usp. JOSEF PIEPER, *Leisure. The basis of culture*, str. 159.

³⁶⁵ *Isto*, str. 161.

³⁶⁶ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Filozofija, kršćanstvo, monaštvo*, str. 207.

³⁶⁷ *Isto*, str. 208.

³⁶⁸ „Ljudska se narav mora mijenjati, mora se sve više preobražavati milošću na putu posvećivanja koje ima ne samo duhovnu važnost nego i tjelesnu, i time kozmičku. Duhovni rad nekog monaha ili pustinjaka što živi povučeno od svijeta, iako ga nitko ne vidi, čuva svu svoju vrijednost za čitav svemir.“ (VLADIMIR LOSKI, *Mistična teologija Istočne crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 45.)

egzistencije intenzivnijeg nasljedovanja Isusa Krista što ujedno tvori i karizmu samog monaštva. Ta karizma bliskog nasljedovanja Krista temelj je sveukupnog kršćanskog života. Kao takvo, tj. kao aktualno, monaštvo ne može biti izuzeto iz suvremene teološke – niti filozofske – misli jer duboko zadire u vitalnost kršćanina kao pojedinca i kao člana Crkve.

ZAKLJUČAK

Kartuzijanski povjesničar Nicolas Molin 1600. godine zabilježio je geslo kartuzijanskog monaštva: „Crux stat dum volvitur orbis, et mundo inconcussa supersto [Križ stoji dok se svijet okreće, postojan nad svijetom].“³⁶⁹ Upravo u tom geslu moguće je sagledati narav i svojevrsne implikacije monaštva u odnosu na suvremeni totalitet kršćanske egzistencije. Iz perspektive reda sv. Brune možemo ustvrditi kako otajstvo križa karakterizira određena stabilnost ukoliko je križ u suprotnosti prema kretnji svijeta³⁷⁰ te diferencija ukoliko je križ postavljen iznad svijeta.

Kartuzijansko monaštvo tumači stabilnost križa kao poticaj napuštanju prolaznosti.³⁷¹ Prolaznost kao odsutnost stalnosti očituje se u heraklitovskom vidu egzistencije na temelju načela πάντα ῥεῖ³⁷² (sve teče), kojim se ukazuje kako sveukupna stvarnost ne posjeduje vid statičnosti, budući da opstojnost ovisi o tome ukoliko „jesmo i nismo, jer biti ono što smo u određenom momentu, moramo više ne-biti u sljedećem, da bismo *nastavili biti*, moramo kontinuirano ne-biti ono što smo u svakom momentu.“³⁷³ Prema tome, svaki vid stalnosti ili stabilnosti mora biti napušten, tj. podređen neprestanoj promjeni kako bi egzistencija nastavila biti. U kršćanskom okviru, egzistencija koja „neprekidno živi u trenutku“³⁷⁴, može se prevesti kao kršćanstvo inkarnacionizma, tj. kršćanstvo koje izdvaja otajstvo utjelovljenja iz njegova odnosa prema otajstvu smrti i uskrsnuća Kristova.³⁷⁵ Izostavljanjem cjelokupnog kristološkog uvida pojavljuje se nezanemariv problem jer „čovjekova egzistencija i njegov svijet uopće ne napreduju tako dobrohotno i mirno da bismo se jednostavno mogli obratiti k ovom svijetu – da bismo mu služili, moramo ga kritizirati, moramo ga promijeniti. Kršćanstvo koje svoju zadaću vidi još samo u tomu da se posvuda pobožno pokazuje na visini vremena, nema ništa za reći i ne

³⁶⁹ <http://www.cartusiana.org/sites/default/files/Molin%20%281%29.PDF> (pristup: 2.9.2017.)

³⁷⁰ Ovim uvidom moguće je otvoriti put ka promišljanju tihovanja (hezihazma) kao monaškog stava počivanja s Kristom na koji poseban naglasak stavlja istočno monaštvo.

³⁷¹ Usp. *Kartuzijanci i kartuzija Pleterje*, str. 14.

³⁷² S. PLATZ, *Povijest filozofije I. Stari svijet: Grčka i rimska filozofija*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2005., str. 39.

³⁷³ *Isto*.

³⁷⁴ S. KJERKEGOR, *Brevijar*, Grafos, Beograd, 1981., str. 17.

³⁷⁵ U ovom trenutku korisno je dometnuti misao H. de Lubaca: „Smrt i uskrsnuće ne poništavaju djelo utjelovljenja; oni ga konzumiraju. Smrt i uskrsnuće ne prelaze preko utjelovljenja uzrokujući njegovo odujelovljenje; oni vode prema cilju, oduhovljujući čak i meso. Stoga duhovno kršćanstvo, kršćanstvo koje na sve stavlja znak križa i koje niti jednu ljudsku vrijednost ne prihvaća bez nastojanja da istu preobrazi, nije odujelovljeno kršćanstvo; ono je jedino autentično kršćanstvo, u kojem 'utjelovljenje' nije zamka.“ (HENRI de LUBAC, *Paradoxes of faith*, Ignatius Press, San Francisco, 1987., str. 67.)

može ništa značiti. Može mirno odstupiti.³⁷⁶ Na tom tragu monaštvo ukazuje na vid acedije kao neodgovorne uposlenosti što rezultira aktivizmom.³⁷⁷ Josef Pieper ističe kako „metafizički i teološki, pojam *acedia* znači da čovjek ne može (...) dati pristanak volje vlastitom biću; da ispod dinamične aktivnosti njegove egzistencije, još nije jedno sa samim sobom.“³⁷⁸ Prema tome, *acedia*, kojoj je suprotnost „radosna afirmacija vlastitog bića“³⁷⁹, očituje unutarnju nestabilnost, odnosno izbjegavanje osobne osamljenosti s Bogom (što je potrebno u ostvarivanju kršćanskog identiteta) jer „da se postigne sjedinjenje s Bogom ukoliko je ono ovdje ostvarivo, treba se neprestano naprezati ili preciznije, trajno bdjeti nad cjelovitosti nutarnjeg čovjeka, 'jedinstvom srca i duha' (upotrijebivši pravoslavni asketski izraz) kako bi odolilo svim neprijateljskim navalama, svim nerazumnim pokretima pale naravi“.³⁸⁰ Ukoliko suvremeni kršćanski totalitet izbjegne pitanje acedije, tada je u opasnosti reducirati vlastiti identitet na domenu uporabljivosti koja je plodno tlo aktivizma, tj. prostor lišen otajstva u kojem kršćanstvo gubi svoju specifičnost³⁸¹, te prostor koji iz kršćanstva otklanja mariologiju.³⁸²

Prema kartuzijanskom monaštvu križ stoji u diferenciji nad svijetom što implicira promišljanje o kršćanskoj osjetljivosti prema kristološkoj diferenciji. Naime, pojam indiferencije „može označavati bilo *nedostatak razlikovanja*, bilo *odsutnost interesa*.“³⁸³ Diferencija Boga i svijeta, ali i diferencija između stvorenja postavlja se kao uvjet odnosa između različitih, diferentnih subjekata³⁸⁴ jer „kad stojim pred nerazlikovanim, nema ničeg što me može privući, ništa što bi potaknulo moj interes. Nisam više uključen, motiviran, i stoga mi sve izgleda lišeno smisla.“³⁸⁵ Upravo se stav indiferentizma kao nerazlikovnosti

³⁷⁶ JOSEPH RATZINGER, *Teološki nauk o principima. Elementi fundamentalne teologije*, Ex libris, Rijeka, 2010., str. 64.-56.

³⁷⁷ Ivica Raguž, profesor dogmatske teologije, iznosi zanimljivo promišljanje o Kristovoj kritici ne samo kontemplativnog stava, već i aktivnog zalaganja kršćanina koje nije zaštićeno od zlouporabe. Usp. I. RAGUŽ, *Šutnja-dokolica-molitva. Tribine „Vesperae sapientiae christianae“ 4*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011., 91.-94.

³⁷⁸ J. PIEPER, *Leisure: the basis of culture. The philosophical act*, str. 44.

³⁷⁹ *Isto*, str. 45.

³⁸⁰ VLADIMIR LOSKI, *Mistična teologija Istočne crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 45.

³⁸¹ Monaštvo se tako pokazuje kao nadvišenje svijeta uporabljivosti: „Velikim se tražiteljima Boga ne smije predbacivati da su se Bezrazložnome htjeli bezrazložno predati. (...) Treba li zbog toga reći da su zaboravili nevolju svijeta i Crkve i svoje obveze kao udovi mističnoga Tijela? Oni su svim silama svoga bića dali prednost Bogu, stavili ga iznad svega što je od njega postalo. Dali su zapravo prednost ljubavi pred svim onim što je dostojno ljubavi.“ (H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, str. 170.)

³⁸² „Bez mariologije kršćanstvu prijeti opasnost da postane neljudsko. Crkva postaje funkcionalistička, bez duše, grozničav pogon bez stanke za predah, otuđena samoj sebi planiranjem bez kraja.“ (H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, str. 98.)

³⁸³ A. FABRIS, *Teologija i filozofija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011., str. 111.

³⁸⁴ Usp. *Isto*, str. 112.-113.

³⁸⁵ *Isto*, str. 112.

može označiti kao uzročnost indiferentizma u smislu (religiozne) ravnodušnosti. Pod vidom diferencije, monaška egzistencija³⁸⁶ podsjeća kako „humanizam nije sam po sebi kršćanski. Kršćanski humanizam treba biti *obraćen* humanizam“. ³⁸⁷ U tom smislu, zajedno s Karlom Barthom postavljamo pitanje: „Ako Bog više nije ono što mi nismo, u što se pretvara zahvalnost koju mu dugujemo?“³⁸⁸ Posljedično, priklonjenost indiferenciji pod vidom kristološke redukcije na puki humanizam duboko nagrizava kršćansku objavu jer „Isus nam ne bi objavio Oca kao njegova Riječ, da nam je približio samo njegovu imanenciju a ne i njegovu transcendenciju, i to – promatrajući cjelinu njegova života – istovremeno, kao što je Bog istovremeno u nama i izvan nas, blizu i daleko, dohvatljiv i neuhvatljiv.“³⁸⁹

Karakteristikama stabilnosti i diferencije koje smo pripisali otajstvu križa dolazi u prilog i poveznica H. de Lubaca o trostrukom ritmu duhovnosti koji proizlazi iz Kristovog otajstva: „Kristovo otajstvo je i naše otajstvo. Ono što je postignuto u Glavi, mora biti postignuto i u članovima. Utjelovljenje, smrt, i uskrsnuće: to jest, ukorjenjenje, izdvojenost, i preobraženje. Niti jedna kršćanska duhovnost nije bez ovog trostrukog ritma. Kršćanstvo moramo unijeti u najdublje ljudske stvarnosti, no ne na način da se ono izgubi ili izobliču u istima“. ³⁹⁰ Na taj način, zanemarivanje cjelovite kristologije sasvim naravno vodi getoizaciji monaštva – često je slučaj da monaštvo ne nalazi dostatan prostor u teološkoj misli budući da shvaćanje monaštva naizgled nije u mogućnosti pronaći put između misaonih konstrukcija koje postavljaju promišljanja o utjelovljenju Sina izuzetog iz cjelovitog kristološkog okvira. Iako monaštvo nije zaokupljeno socijalnom afirmacijom vlastite egzistencije – ukoliko ono izlazi iz sfera vidljive uporabljivosti pod koju se suvremeno čovječanstvo često ukapa – misaona getoizacija monaštva ipak mora pobuditi simptomatičnost kod suvremene teološke nauke. Polazište svoje (pastoralne) aktivnosti kršćanstvo mora nalaziti u otajstvu križa³⁹¹ kojeg monaštvo uvijek iznova stavlja pred

³⁸⁶ U ovom kontekstu, pojam diferencija mislimo kao izraz Božje transcendencije, što se na poseban način očituje u monaštvu: „Stoga se zacijelo smije reći da je savjet (ako ne i zapovijed) 'ostavljanja svega' u vrlo intenzivnom i otajstvenom smislu put nasljedovanja: i kršćanin zajedno s Isusom postaje odsutan za svijet, da bi mu s Bogom bio intenzivnije, ali nedohvatljivije prisutan. Kršćansko poslanje za svijet pretpostavlja umrlost svijetu, ne samo u nasljedovanju Isusova zemaljskog puta, nego i zato da bi ova neshvatljiva dijalektika uvijek veće Božje imanencije u njegovoj uvijek većoj transcendenciji u kršćaninu zadobila svoj trajni prikaz.“ (H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 46.)

³⁸⁷ H. de LUBAC, *Katoličanstvo. Društveni aspekti dogme*, Ex libris, Rijeka, 2012., str. 343.

³⁸⁸ K. BARTH, *The Epistle to the Romans*, Oxford University Press, Oxford, 1968., str. 47.-48.

³⁸⁹ H. U. von BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, str. 37.-38.

³⁹⁰ HENRI de LUBAC, *Paradoxes of faith*, str. 66.

³⁹¹ „Kršćanska akcija, da bi zaslužila to ime i da bi se razlikovala od svjetovnog djelovanja, mora dolaziti iz daljega, a ne samo od ljudskog suosjećanja, naime iz poznavanja i priznavanja Božjeg suosjećanja na križu, te mora biti spremna ići još i dalje: k patnji, k udioništvu na križu. Kršćansko djelovanje stoji u sredini između

misao³⁹² ukoliko je snažno oslonjeno na kenozu Sina, odakle opravdava i svoju eklezijalnu opstojnost.

Kristova samoća u otajstvima Velikog petka³⁹³ i Velike subote³⁹⁴ integralan je dio monaške egzistencije. Kao takvo, monaštvo potvrđuje intenzivnije nasljedovanje Isusa Krista, odnosno dioništvo u križu za otkupljenje svijeta pri čemu nosivi stav pustinjaka biva stav čiste raspoloživosti za Boga. Ujedno, čista raspoloživost ključna je i za aktivnu crkvenu egzistenciju ukoliko se putem iste akcija usavršava postajući kršćanskim trpljenjem pri čemu aktivna crkvena egzistencija biva nadljudski opterećena, te nadilazi puku humanitarnost – time se križ potvrđuje kao polazište i aktivne i kontemplativne crkvene forme.³⁹⁵ Uvidom u stav raspoloživosti, potvrđuje se vjerodostojnost apostolata kontemplativnih zvanja kao i

ponude samoga sebe u molitvi i predanja samoga sebe u stavu 'biti-još-samo-raspolagan-Bogom'.“ (H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, str. 150.)

³⁹² U tom kontekstu iznosimo bilješku švicarskog teologa: „Križ je značajan u svim vremenima i u svakom periodu naših života. Križ može biti položen na određene ljude, reprezentativno, za posebne ili opće potrebe Božjeg kraljevstva; ovo će često biti slučaj u kontemplativnim redovima.“ (H. U. von BALTHASAR, *Prayer*, str. 274.)

³⁹³ Balthasar progovara o ostavljenosti Sina kao o temeljnom momentu za značaj križa: „Središnji smisao [križa] je jednostavno skupiti 'grijehe svijeta' i položiti ih na 'Jaganca Božjeg'. Svaki grijeh predstavlja otuđenje od Boga, izolaciju iz trinitarnog života. Zato je bogonapuštenost od temeljnog značaja za smisao križa (...)“. (H. U. von BALTHASAR, *Ensayos teológicos IV.: Pneuma e institución*, Ediciones Encuentro, Madrid, 2008., str. 215.)

³⁹⁴ „Ukoliko je Isus na križu ispaštao grijehe svijeta do njihove krajnje istine – bogonapuštenosti – utoliko mora iskusiti, u solidarnosti s grješnicima koji su otišli u podzemlje, njihovu – potpuno beznadnu – odvojenost od Boga, drugačije Krist ne bi upoznao sve faze i stanja onoga što za ljudsko biće znači biti neotkupljenim i u iščekivanju otkupljenja.“ (H. U. von BALTHASAR, *Ensayos teológicos IV.: Pneuma e institución*, str. 325.)

³⁹⁵ Kako bismo jasnije shvatili neophodnost kršćanske raspoloživosti u aktivnom i kontemplativnom stavu, iznosimo poduži tekst švicarskog teologa: „Otac probija granice svakog oblika konačnosti svjetovne akcije uvodeći svojeg Sina u muku. Isus je u mucu sposoban učiniti ono što puki čovjek nije u stanju učiniti: sljepoća grješnika postavljena je na njegova ramena kako bi svi mogli progledati. Kao trpljenje, križ je najučinkovitije djelo, djeltvorno i ondje gdje prestaje djelotvornost (i najljubljenijeg) ljudskog čina. Mogućnost kojom se akcija može usavršiti u trpljenju nalazi se u činjenici da kontemplacija koja utemeljuje sveukupnu kršćansku akciju (kao raspoloživost Božjoj volji) probija vlastite granice i ispunja sav prostor akcije raspoloživošću za preuzimanjem Božjeg djelovanja. Takvo djelovanje, dakako, uvijek je veće od vidljivih ovozemaljskih djelovanja, tim više što ih preobražava u kršćanske čine. S druge strane, raspoloživost (koju Ignacije naziva *indiferencia*) je najveće etičko-religiozno postignuće čovjeka: aktivna pripravnost duha, cjelovitog čovjeka, koja se ne opire Bogu. Gdje je ova raspoloživost dosegnuta, Bog može, ukoliko tako izabere, nadljudski opteretiti čovjeka. U tom trenutku čovjek čini više no što je sposoban činiti. Ovaj 'višak' kontemplativne raspoloživosti poput zračne linije – preko planina i dolina unutar-svjetovne akcije – vodi kršćanskom trpljenju: ovdje se potpuno ostvaruje plodni i aktivni moment prisutan u raspoloživosti. Ovdje shvaćamo zašto je ova participacija na križu, koju Ivan od Križa naziva 'tamna noć duše', na poseban način pripravljena za čisto kontemplativna zvanja. One koje želi dublje uvesti u suzajedničarstvo križa, Bog odmiče od smetnji i prevarljivosti svjetovne akcije, kako bi ih držao u rezervi na način materijala čiste pripravnosti za formu trpljenja. No, ovdje nije riječ isključivo o iskustvu tamne noći, koja se pojavljuje reativno rijetko, iako će svim kontemplativnim zvanjima često biti dano iskustvo noći. U kontemplativnom zvanju riječ je o ostvarenju sve čišće raspoloživosti za Boga u kojoj se, kako smo vidjeli, nalazi istinski princip kršćanske plodnosti: goruća raspoloživost za biti iskorištenim i konzumiranim u spasenju i otkupljenju svijeta, raspoloživost koja se nužno izražava kao osobna ponuda, kao molitva predanja.“ (H. U. von BALTHASAR, *Ensayos teológicos IV.: Pneuma e institución*, str. 244.-245.)

vjerodostojnost kršćanske akcije.³⁹⁶ Na taj način, kršćanska akcija i kontemplacija izražavaju međusobno prožimanje. Prema švicarskom teologu, međusobno prožimanje akcije i kontemplacije odražava snažnu ekleziološku posljedicu s kojom zaključujemo naše promišljanje: „Tko god Crkvu razumijeva isključivo iz sociološke perspektive ne može nikada shvatiti ovo prožimanje. Takav će biti u iskušenju mjeriti kršćansku akciju prema svjetovnim rezultatima. No, takva Crkva nije Tijelo Kristovo. Egzemplarna Crkva utemeljena je u Nazaretskoj odaji, gdje je pristanak Djevice Marije bio čista raspoloživost (kontemplacija) za velika djela (akcija) – i takvom će uvijek ostati.“³⁹⁷

³⁹⁶ Balthasar tvrdi kako se „raspoloživost za Boga, za njegovo djelo u svijetu, ne može obuhvatiti kategorijama okretanja k svijetu – okretanje od svijeta, ostajanja u svijetu – odijeljenost od svijeta. Jer, svi su kršćani krštenjem umrli svijetu i u nadi žive u budućem eonu, premda moraju ostati u ovdašnjem svijetu (Iv 17,15; 1 Kor 5,10), i u tome svijetu izvršiti presudne zadaće (Fil 2,15; Mt 5,13-16). Napetost 'u svijetu' – 'ne od svijeta', koja je opće kršćanska, još je pojačana za one koji su na poseban način pozvani: oni su učinjeni slobodnima u najkorjenitijem smislu da bi ih isto tako korjenito Bog upotrijebio i potrošio za svijet“. (H. U. von BALTHASAR, *Pojašnjenja*, str. 183.)

³⁹⁷ H. U. von BALTHASAR, *Ensayos teológicos IV.: Pneuma e institución*, str. 245.

LITERATURA

AKVINSKI, Toma, *Stožeri kršćanske vjere*, Symposion, Split, 1981.

ANTOLOVIĆ, Josip, Graditelji suvremene teološke misli. Hans Urs von Balthasar, u: *Obnovljeni život*, 31 (1976.) 4, str. 351.-366.

AVILSKA, Terezija, *Zamak duše*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Ensayos teológicos IV.: Pneuma e institución*, Ediciones Encuentro, Madrid, 2008.

BALTHASAR, Hans Urs von, Filozofija, kršćanstvo, monaštvo, u: *Hercegovina franciscana*, VIII (2012.) 8, str. 191.-214.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Krunica. Marijanska molitva i spas svijeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Mysterium paschale. Sveto trodnevlje smrti, pokopa i uskrsnuća našega Spasitelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Nova pojašnjenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Pojašnjenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.

BALTHASAR, Hans Urs von, Posebnost kršćanskog doživljavanja Boga, u: *Obnovljeni život*, 41 (1986.) 3-4, str. 227.-282.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Prayer*, Ignatius Press, San Francisco, 1986.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Sestre u Duhu. Terezija iz Lisieuxa i Elizabeta iz Dijona*, KIZ, Zagreb, 2009.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Svećenička duhovnost*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010.

BALTHASAR, Hans Urs von, *The Word made Flesh. Explorations in theology I.*, Ignatius Press, San Francisco, 1989.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. I: Prologomena*, Ignatius Press, San Francisco, 1988.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. III: Dramatis personae: Persons in Christ*, Ignatius Press, San Francisco, 1992.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. IV: The action*, Ignatius Press, San Francisco, 1994.

BALTHASAR, Hans Urs von, *Theo-Drama. Theological dramatic theory. V: The last act*, Ignatius Press, San Francisco, 1998.

BALTHASAR, Hans Urs von, SPEYR, Adrienne von, *To the heart of the mystery of the redemption*, Ignatius Press, San Francisco, 2010.

BARTH, Karl, *The Epistle to the Romans*, Oxford University Press, Oxford, 1968.

Carthusian nuns. In the name of all we remain in the presence of the living God, Charterhouse of the Transfiguration, Southern Vermont, 2006.

Contemplatives in the heart of the Church. The solemn teaching of Pope Pius XI. on the Apostolic Value of Carthusian Life, Charterhouse of the Transfiguration, Southern Vermont, 2006.

COURTH, Franz, *Bog trojstvene ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.

DAMIANI, Petri, *Liber qui appellatur Dominus vobiscum. Ad Leonem eremitam*, u: J. P. MIGNE (ur.), *Patrologiae cursus completus. Patrologiae tomus CXLV. S. Petri Damiani Tomus secundus*, Paris, 1853., str. 231.-252.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Perfectae caritatis*, Dekret o obnovi redovničkoga života, (28.X.1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

EVDOKIMOV, Pavel, *Pravoslavlje*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

FABRIS, Adriano, *Teologija i filozofija*, KS, Zagreb, 2011.

FAGERBERG, David, *On Liturgical Asceticism*, The Catholic University of America Press, Washington, 2013.

GIBELLINI, Rosino, *Teologija dvadesetoga stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.

GOETHE, Johann Wolfgang von, *Patnje mladoga Werthera*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.

GREEN, John, PANSTERS, Krijn, *The „Golden Epistle“ and the „Ladder of Monks“*. Aspects of Twelfth-Century Carthusian Spirituality, u: K. PANSTERS (ur.), *The Carthusians in the Low Countries. Studies in Monastic History and Heritage*, Miscellanea Neerlandica 43 – Studia Cartusiana 4, Leuven, 2014., str. 189.-216.

GRGUR IZ NISE, *Velika kateheza*, Služba Božja, Makarska, 1982.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, *Predavanja o filozofiji religije. Predavanja o dokazima o opstojnosti Boga. II. svezak*, Breza, Zagreb, 2009.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, *Fenomenologija duha*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1986.

https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2011/documents/hf_ben-xvi_hom_20111009_vespri-serra-san-bruno.html (pristup: 17.5.2017.)

<http://www.cartusiana.org/sites/default/files/Molin%20%281%29.PDF> (pristup: 2.9.2017.)

<http://www.parkminster.org.uk/site.php?use=solitary> (pristup: 17.8.2015.)

IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenomu životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.

JAMES, William, *Raznolikost religioznog iskustva. Studija ljudske prirode*, Naprijed, Zagreb, 1990.

Kartuzijanci i kartuzija Pleterje, Tipografija d.d., Zagreb, 1938.

KASPER, Walter, *Bog Isusa Krista. Tajna trojedinog Boga*, UPT, Đakovo, 2004.

KASPER, Walter, *Isus Krist*, Crkva u svijetu, Split, 2004.

Katekizam Katoličke Crkve, Hrvatska biskupska konferencija, Glas koncila, Zagreb, 1994.

KJERKEGOR, Seren, *Brevijar*, Grafos, Beograd, 1981.

LOSKI, Vladimir, *Mistična teologija Istočne crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

LOUF, Andre, *Gospodine, nauči nas moliti*, Sestre sv. Križa, Đakovo, 1978.

LUBAC, Henri de, *Katoličanstvo. Društveni aspekti dogme*, Ex libris, Rijeka, 2012.

LUBAC, Henri de, *Paradoxes of faith*, Ignatius Press, San Francisco, 1987.

MERTON, Thomas, *Contemplative prayer*, Image Books, New York, 1971.

MORELAND, James Porter, CRAIG, William Lane, *Philosophical foundations for a christian worldview*, Inter-Varsity Press, Downers Grove, 2003.

NEMET, Ladislav, *Teologija stvaranja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

Oblak neznanja. Knjiga kontemplacije, KIZ, Zagreb, 2005.

PAPINSKA MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Izabrana pitanja kristologije*, Dokumenti 66, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.

PIEPER, Josef, *Happiness and contemplation*, Pantheon, New York, 1958.

PIEPER, Josef, *Leisure. The basis of culture*, Pantheon, New York, 1952.

PIEPER, Josef, *Only the lover sings. Art and contemplation*, Ignatius Press, San Francisco, 1990.

PLATZ, Slavko, *Povijest filozofije I. Stari svijet: Grčka i rimska filozofija*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2005.

RAGUŽ, Ivica, *Šutnja-dokolica-molitva. Tribine „Vesperae sapientiae christianae“ 4*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011.

RATZINGER Joseph/BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, svezak II., Verbum, Split, 2011.

RATZINGER, Joseph, *Teološki nauk o principima. Elementi fundamentalne teologije*, Ex libris, Rijeka, 2010.

RATZINGER, Joseph, *Uvod u kršćanstvo. Predavanja o apostolskom vjerovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIONIS SAECULARIBUS, *Instructio de vita contemplativa et de monialium claustra*, str. 674.-690., u: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-61-1969-ocr.pdf> (pristup: 18.2.2017.)

SCHÖNBORN, Christoph, *Bog posla Sina svoga. Kristologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

SOLITARY, Evagrius the, *On prayer*, u: NIKODIMOS of the HOLY MOUNTAIN, MAKARIOS of CORINTH (ur.), *The philokalia. Volume I.*, Faber and Faber, London, 1984., str. 55.-71.

SPEYR, Adrienne von, *The Passion from Within*, Ignatius Press, San Francisco, 1998.

SRAKIĆ, Marin, *Savjest i autoritet u Crkvi*, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.) 2-3, str. 233.-250.

Statuta Ordinis Cartusiensis, u: <http://www.kartuzija-pleterje.si/text/Statuta.pdf> (pristup: 17.8.2015.)

STUDER, Basil, *Trinity and Incarnation. The Faith of the Early Church*, Liturgical Press, Collegville, 1993.

ŠAGI-BUNIĆ, Tomislav Janko, *Kristološka mariologija. Homilija Prokla Carigradskog o Bogorodici*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.

TAUBES, Jacob, *Zapadna eshatologija*, Antibarbarus, Zagreb, 2009.

TENŠEK, Tomislav Zdenko, *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja. Počeci i razvoj kršćanskog asketizma i monaštva do sv. Benedikta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

The Way of Silent Love, Gracewing Publishing, Leominster, 2006.

TOPIĆ, Franjo, *Čovjek pred objavom Boga u misli Hansa Ursa von Balthasara*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2006.

TURKALJ, Nikola, Kenoza križa u teološkoj misli Hansa Ursa von Balthasara, u: *Studia lexicographica*, 7 (2013) 1(12), str. 133.-151.

VENERABILIS, Petri, *Epistolarum libri sex*, u: J. P. MIGNE (ur.), *Patrologiae cursus completus. Patrologiae tomus CLXXXIX. Petrus Venerabilis. Abbas Cluniacensis nonus*, Paris, 1854., str. 62.-175.